

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ШИМАН Євген Олександрович

УДК 342.9:347.9

**ДИСЕРТАЦІЯ
ПРИНЦИПИ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ**

Спеціальність: 081 – «Право»

Галузь знань: 08 – «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії (PhD)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Є. О. Шиман

Науковий керівник:
Фесенко Олександр Миколайович,
доктор юридичних наук

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Шиман Є. О. Принципи виконавчого провадження в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право» (08 – «Право»). – Вищий навчальний заклад «Національна академія управління», Київ, 2026.

Метою дисертації є вирішення наукового завдання щодо розроблення доктринальних положень, спрямованих на вдосконалення правовідносин, пов'язаних зі здійсненням в Україні примусового виконання судових рішень та рішень інших органів на підставі комплексного аналізу принципів виконавчого провадження.

У дисертації проаналізовано поняття і значення принципів виконавчого провадження, систему та класифікацію цих принципів. За наслідками дослідження сформульовано власне авторське визначення поняття принципів виконавчого провадження, згідно з яким такими принципами є нормативно визначені у законодавстві про виконавче провадження основні стабільні ідеї, положення, вимоги, що характеризують сутність та зміст виконавчого провадження як процесуального порядку примусового виконання судових рішень та рішень інших органів, складають певну систему та відображають закономірності розвитку виконавчого провадження.

Зроблено висновок, що кількість принципів виконавчого провадження повинна бути мінімальною, а принципи як основні ідеї не повинні дублювати та суперечити один одному. Встановлено вимоги до формування системи принципів виконавчого провадження, згідно з якими можуть бути визнані принципами виконавчого провадження лише ідеї, які відповідають таким вимогам: 1) відображають сутність процесуальних правовідносин, що виникають у зв'язку з примусовим виконанням судових рішень та рішень інших органів та посадових осіб; 2) встановлюють основні зв'язки між

нормами та інститутами виконавчого провадження; 3) мають безпосереднє чи опосередковане відношення до всіх інститутів виконавчого провадження, а не лише до їх частини; 4) принципи як ідеї про виконавче провадження не повинні суперечити одне одному.

При дослідженні існуючих у науці класифікацій принципів виконавчого провадження запропоновано принципи виконавчого провадження також поділяти на: 1) принципи, які визначають діяльність державного та приватного виконавця як обов'язкових учасників виконавчого провадження; 2) принципи, які визначають діяльність інших (крім виконавця) учасників виконавчого провадження; 3) принципи, які загалом поширюються на всіх учасників виконавчого провадження.

Робота містить аналіз загальних (принципів верховенства права та законності у виконавчому провадженні), міжгалузевих (принципів справедливості, неупередженості та об'єктивності у виконавчому провадженні, гласності та відкритості, диспозитивності, розумності строків виконавчого провадження) та галузевих (принципів обов'язковості виконання рішень, співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями, забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців, недоторканості мінімуму майна, необхідного для існування боржника та членів його сім'ї, використання цифрових технологій у виконавчому провадженні) принципів виконавчого провадження. Зроблено окремі висновки щодо поняття, особливостей прояву цих принципів та їх змісту.

Зокрема, у роботі дістали подальшого розвитку положення про принцип гласності у виконавчому провадженні. Обґрунтовано, що гласність у діяльності органів та осіб примусового виконання рішень слід розглядати також як важливий елемент виконання превентивної функції держави, спрямованої на запобігання вчиненню суб'єктами правовідносин правопорушень. Гласність виконавчого провадження у разі його ефективності стимулює правомірну

діяльність фізичних та юридичних осіб, оскільки свідчить про невідворотність юридичної відповідальності.

Також було удосконалено поняття та зміст принципу диспозитивності у виконавчому провадженні. Визначено, що принципом диспозитивності у виконавчому провадженні є передбачена законодавством про виконавче провадження основна засада виконавчого провадження, згідно з якою сторони виконавчого провадження вільно, на власний розсуд, здійснюють процесуальні права, спрямовані на виникнення, розвиток або припинення виконавчого провадження в межах, дозволених законом і в установленому законодавством про виконавче провадження порядку. Змістом принципу диспозитивності є те, що: 1) виникнення, розвиток та припинення виконавчого провадження залежить від волі стягувача; він вправі самотійно обирати орган державної виконавчої служби чи приватного виконавця, до якого пред'являти виконавчий документ, самотійно обирати місце відкриття виконавчого провадження, у визначених законом випадках визначати можливі заходи примусового виконання рішення; вправі припинити виконавче провадження шляхом подання заяви про повернення йому виконавчого документа або ж відмовитися від примусового виконання рішення; 2) розвиток та припинення виконавчого провадження залежить від волі боржника; боржник впродовж усього часу примусового виконання рішення не позбавлений можливості виконати рішення добровільно частково або повністю; 3) сторони виконавчого провадження вправі упродовж процесу примусового виконання рішення укласти мирову угоду.

Досліджено питання про співвідношення принципу обов'язковості судових рішень як принципу судочинства та принципу обов'язковості виконання рішень як принципу виконавчого провадження. Визначено, що обов'язковість судових рішень є більш загальною засадою судочинства, одним з елементів якої є і обов'язковість виконання рішень. Основою принципу обов'язковості виконання рішень як принципу виконавчого провадження є принцип обов'язковості судових рішень як більш загальна засада судочинства.

При аналізі принципу співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями застосовано широкий підхід до його розуміння. Обґрунтовано, що при формулюванні змісту та сутності цього принципу не достатньо акцентувати увагу лише на тих положеннях, які спрямовані на захист прав боржника. Принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями вимагає від виконавця також і застосування тих заходів примусового виконання рішень, які були б реальними та такими, які здатні призвести до фактичного виконання рішення, тобто ця засада повинна сприяти виконанню рішення.

У роботі було обґрунтовано необхідність виокремлення самостійного принципу виконавчого провадження – принципу використання цифрових технологій у виконавчому провадженні, а також визначено його поняття. Під принципом використання цифрових технологій у виконавчому провадженні запропоновано розуміти основну засаду виконавчого провадження, згідно з якою учасники виконавчого провадження застосовують засоби комп'ютерної та іншої електронно-обчислювальної техніки, програмного забезпечення, інформаційно-комунікаційних мереж та інших цифрових засобів з метою збирання, фіксації, обробки, зберігання та поширення правової інформації у виконавчому провадженні, а також створення у виконавчому провадженні документів в електронній формі.

За наслідками дослідження запропоновані окремі зміни та доповнення до законодавства України.

Ключові слова: боржник, виконавче провадження, виконавець, виконавчі дії, державний виконавець, приватний виконавець, етика приватного виконавця, засоби стягнення, кредиторська заборгованість, нормативно-правове регулювання, примусове виконання, принципи, принципи виконавчого провадження, виконання судових рішень, стягнення боргу.

SUMMARY

Shyman Y. O. Principles of enforcement proceedings in Ukraine. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the speciality 081 – Law (08 – Law). – National Academy of Management, Kyiv, 2026.

The purpose of the dissertation research is to solve the scientific problem of developing doctrinal provisions aimed at improving legal relations related to the enforcement of court decisions and decisions of other bodies in Ukraine based on a comprehensive analysis of the principles of enforcement proceedings.

The dissertation analyzes the concept and significance of the principles of enforcement proceedings, the system and classification of these principles.

Based on the results of the study, the author's own definition of the concept of the principles of enforcement proceedings has been formulated, according to which such principles are normatively defined in the legislation on enforcement proceedings as the main stable ideas, provisions, and requirements that characterize the essence and content of enforcement proceedings as a procedural order for the enforcement of court decisions and decisions of other bodies, constitute a certain system, and reflect the patterns of development of enforcement proceedings.

It was concluded that the number of principles of enforcement proceedings should be minimal, and the principles as basic ideas should not duplicate or contradict each other. Requirements for the formation of a system of principles of enforcement proceedings have been established, according to which only ideas that meet the following requirements can be recognized as principles of enforcement proceedings: 1) reflect the essence of procedural legal relations arising in connection with the enforcement of court decisions and decisions of other bodies and officials; 2) establish the main links between the norms and institutions of enforcement proceedings; 3) have a direct or indirect relationship to all institutions of enforcement

proceedings, and not just to part of them; 4) principles as ideas about enforcement proceedings must not contradict each other.

When studying the existing scientific classifications of the principles of enforcement proceedings, it is proposed to divide the principles of enforcement proceedings into: 1) principles that define the activities of state and private enforcement agents as mandatory participants in enforcement proceedings; 2) principles that define the activities of other participants (except for enforcement agents) in enforcement proceedings; 3) principles that generally apply to all participants in enforcement proceedings.

The work contains an analysis of general (principles of the rule of law and legality in enforcement proceedings), inter-sectoral (principles of fairness, impartiality, and objectivity in enforcement proceedings, publicity and openness, disposability, and reasonableness of the time limits for enforcement proceedings) and sectoral (principles of enforcement of decisions, proportionality of enforcement measures and the scope of claims under decisions, ensuring the right to appeal against decisions, actions or inaction of state enforcement officers, private enforcement officers, inviolability of the minimum property necessary for the existence of the debtor and his family members, use of digital technologies in enforcement proceedings). Separate conclusions have been made regarding the concept, features of the manifestation of these principles, and their content.

In particular, the work further developed the provisions on the principle of transparency in enforcement proceedings. It is argued that openness in the activities of enforcement authorities and persons should also be considered an important element of the state's preventive function aimed at preventing legal entities from committing offences. The openness of enforcement proceedings, if effective, encourages lawful activity by individuals and legal entities, as it demonstrates the inevitability of legal liability.

The concept and content of the principle of disposability in enforcement proceedings have also been refined. It has been determined that the principle of

disposability in enforcement proceedings is the basic principle of enforcement proceedings provided for by the legislation on enforcement proceedings, according to which the parties to enforcement proceedings are free, at their own discretion, exercise procedural rights aimed at the initiation, development, or termination of enforcement proceedings within the limits permitted by law and in the manner prescribed by the legislation on enforcement proceedings. The content of the principle of disposability is that: 1) the initiation, development, and termination of enforcement proceedings depend on the will of the claimant; he has the right to independently choose the state enforcement service or private enforcement agent to whom to submit the enforcement document, independently choose the place of commencement of enforcement proceedings, and, in cases specified by law, determine possible measures for the enforcement of the decision; he has the right to terminate enforcement proceedings by submitting an application for the return of the enforcement document or to refuse to enforce the decision; 2) the development and termination of enforcement proceedings depends on the will of the debtor; throughout the entire period of enforcement of the decision, the debtor is not deprived of the opportunity to voluntarily comply with the decision in part or in full; 3) the parties to the enforcement proceedings have the right to conclude a settlement agreement during the process of enforcement of the decision.

The issue of the relationship between the principle of binding court decisions as a principle of judicial proceedings and the principle of binding enforcement of decisions as a principle of enforcement proceedings has been examined. It has been determined that the binding nature of court decisions is a more general principle of judicial proceedings, one of the elements of which is the binding nature of enforcement of decisions. The basis of the principle of mandatory enforcement of decisions as a principle of enforcement proceedings is the principle of mandatory court decisions as a more general principle of judicial proceedings.

In analyzing the principle of proportionality of enforcement measures and the scope of claims under decisions, a broad approach to its understanding has been applied. It is justified that when formulating the content and essence of this principle, it is not enough to focus only on those provisions that are aimed at protecting the rights of the debtor. The principle of proportionality of enforcement measures and the scope of claims under decisions also requires the enforcement officer to apply enforcement measures that are realistic and capable of leading to the actual enforcement of the decision, i.e., this principle should facilitate the enforcement of the decision.

The paper substantiated the need to single out an independent principle of enforcement proceedings – the principle of using digital technologies in enforcement proceedings – and defined its concept. The principle of using digital technologies in enforcement proceedings is proposed to be understood as the basic principle of enforcement proceedings, according to which participants in enforcement proceedings use computer and other electronic computing equipment, software, information and communication networks, and other digital means for the purpose of collecting, recording, processing, storing, and disseminating legal information in enforcement proceedings, as well as creating documents in electronic form in enforcement proceedings.

Based on the results of the study, certain amendments and additions to the legislation of Ukraine have been proposed.

Keywords: debtor, enforcement proceedings, enforcement officer, enforcement actions, state enforcement officer, private enforcement officer, ethics of the private enforcement officer, enforcement measures, accounts payable, legal and regulatory framework, compulsory enforcement, principles, principles of enforcement proceedings, enforcement of court decisions, debt recovery.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Шиман Є. О. Принцип диспозитивності у виконавчому провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 150–153. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-9/35>

2. Шиман Є. О. Принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями у виконавчому провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2024. Вип. 83. Ч. 1. С. 277–282. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.41>

3. Шиман Є. О. Гласність та відкритість як принцип виконавчого провадження. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Вип. 2(55). С. 43–47. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v2.2024.9>

4. Шиман Є. О. Принципи виконавчого провадження: поняття та ознаки. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 6. Ч. 1 С. 454–460. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.70>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Шиман Є. О. Щодо системи принципів виконавчого провадження. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 27 жовтня 2023 р.) / редкол.: О. В. Щербанюк та ін. Чернівці, 2023. С. 365–368.

6. Шиман Є. О. Принцип обов'язковості виконання рішень у виконавчому провадженні. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 31 жовтня 2024 р.) / редкол.: О. В. Щербанюк та ін. Чернівці, 2024. С. 433–437.

7. Шиман Є. О. Принцип забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців у виконавчому провадженні. *Збірник матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини* (м. Київ, 5 грудня 2024 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2024. С. 363–366.

8. Шиман Є. О. Значення принципів виконавчого провадження для правової науки. *Період трансформаційних процесів в світовій науці: задачі та виклики*: зб. наук. праць з матер. VI Міжнар. наук. конф. (м. Полтава, 28 листопада 2025 р.). Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025. С. 289–293. DOI: <https://doi.org/10.62731/mcnd-28.11.2025>

ЗМІСТ

ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. ПРИНЦИПИ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	23
1.1. Поняття і значення принципів виконавчого провадження.....	23
1.2. Система принципів виконавчого провадження.....	45
1.3. Класифікація принципів виконавчого провадження.....	56
Висновки до розділу 1.....	66
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНІ ТА МІЖГАЛУЗЕВІ ПРИНЦИПИ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	70
2.1. Принципи верховенства права та законності у виконавчому провадженні.....	70
2.2. Принцип справедливості, неупередженості та об'єктивності у виконавчому провадженні	79
2.3. Принцип гласності та відкритості виконавчого провадження.....	88
2.4. Принцип диспозитивності у виконавчому провадженні	97
2.5. Принцип розумності строків виконавчого провадження.....	114
Висновки до розділу 2.....	125
РОЗДІЛ 3. ГАЛУЗЕВІ ПРИНЦИПИ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	129
3.1. Принцип обов'язковості виконання рішень.....	129
3.2. Принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями.....	139
3.3. Принцип забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців та приватних виконавців.....	148
3.4. Принцип недоторканості мінімуму майна, необхідного для існування боржника та членів його сім'ї.....	159
3.5. Принцип використання цифрових технологій у виконавчому провадженні.....	166

Висновки до розділу 3	177
ВИСНОВКИ	180
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	188
ДОДАТКИ	214

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Принципи права є базисом побудови будь-якої галузі права чи будь-якого законодавства. Вони є орієнтиром як розвитку права загалом, так і орієнтиром у застосування норм права, відображають усю сутність галузі права чи законодавства. Через це наукове осмислення принципів виконавчого провадження є надзвичайно важливим для подальшого наукового дослідження будь-яких питань виконавчого провадження.

Закони України «Про виконавче провадження» [1] та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів» [2] у 2016 році на відміну від раніше діючого законодавства про виконавче провадження нормативно закріпили переліки принципів (засад) виконавчого провадження. Однак, таке закріплення не є належним. Досить часто закріплення окремих принципів було радше декларативним та не знаходило свого розвитку у інших нормах законодавства про виконавче провадження. Положення, що відображають сутність окремих принципів, є суперечливими, а зміст деяких принципів виходячи з положень законодавства взагалі є не зрозумілим. Не сприяє правильному розумінню положень законодавства про виконавче провадження, які містять засадничі ідеї, і судова практика, яка також є досить часто суперечливою.

Наука виконавчого провадження, або ж навіть і виконавчого процесу, як і сфера відповідних правовідносин, останнім часом є однією з найбільш динамічних, перебуває та потребує постійного розвитку. Тому важко переоцінити роль та значення наукових досліджень у сфері принципів виконавчого провадження, оскільки саме вони є теоретичною основою, на яких ґрунтуються усі подальші наукові дослідження. Однак, не дивлячись на це, та на значення принципів виконавчого провадження в аспекті виокремлення самостійності виконавчого процесу як галузі права, належних та достатніх

наукових досліджень відповідної проблематики фактично немає. На сьогодні відсутні комплексні монографічні дослідження питань принципів виконавчого провадження.

Зазначене, на наш погляд, обумовлює актуальність дисертаційної роботи.

Теоретичну основу дослідження складають праці вітчизняних науковців, які зробили значний вклад у дослідження проблематики принципів виконавчого провадження, зокрема, таких як Білоусов Ю.В., Гайченко А.В., Ігонін Р.В., Кройтор В. А., Крупнова Л.В., Макушев П.В., Малярчук Л.С., Снідевич О.С., Фурса С.Я., Штефан М.Й.

Крім того, у роботі використані праці провідних дослідників питань виконавчого провадження, насамперед, таких як Авторгов А.М., Андронов І.В., Бондар І.В., Верба-Сидор О.Б., Гришко О.М., Заворотько П.П., Іщенко Д.Ю., Калінін Р.С., Комаров В.В., Кулава М.К., Лимарь І.В., Мальський М.М., П'ятницький А.В., Сібільов Д.М., Сергієнко Н.А., Турканова В.І., Француз І.Г., Шутенко О.В., Щербак С.В. та ін.

Однак, у науці досі не було комплексно досліджено усю систему діючих принципів виконавчого провадження, вимоги до формування цієї системи принципів, не визначено існування окремих принципів виконавчого провадження, наявність яких вбачається у зв'язку з реформуванням законодавства про виконавче провадження тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане згідно з планом науково-дослідної роботи ВНЗ «Національна академія управління» у межах теми: «Правове забезпечення суспільних відносин в умовах європейської інтеграції» (державний реєстраційний номер № 0122U202084), затверджена 30 грудня 2022 року.

Мета та завдання дослідження. Мета дисертації полягає у комплексному науковому дослідженні проблематики принципів виконавчого провадження в Україні, запропонуванні шляхів вирішення відповідних проблем, наданні пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства.

Для реалізації цієї мети, необхідно виконати такі завдання:

- визначити поняття та сформулювати значення принципів виконавчого провадження;
- визначити систему принципів виконавчого провадження та особливості їх класифікації;
- охарактеризувати принцип верховенства права;
- розкрити зміст принципу законності у виконавчому провадженні;
- розкрити сутність комплексного принципу справедливості, неупередженості та об'єктивності у виконавчому провадженні;
- охарактеризувати принцип гласності та відкритості виконавчого провадження;
- охарактеризувати принцип диспозитивності у виконавчому провадженні;
- визначити зміст принципу розумності строків виконавчого провадження;
- розкрити зміст принципу обов'язковості виконання рішень;
- розкрити зміст принципу співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями;
- охарактеризувати принцип забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців;
- сформулювати принципи виконавчого провадження, які не закріплені прямо у законодавстві;
- внести пропозиції щодо вдосконалення законодавства про виконавче провадження.

Об'єктом дослідження є виконавче провадження України як явище правової дійсності.

Предметом дослідження є принципи виконавчого провадження в Україні.

Методи дослідження. Дисертаційна робота виконана з використанням загальнонаукових методів пізнання та спеціальних методів юридичної науки. При написанні роботи використано, зокрема, такі методи як діалектичний, системний, методи аналізу, класифікації, історичний, порівняльно-правовий, логіко-граматичний, формально-юридичний тощо.

За допомогою діалектичного методу у роботі досліджено взаємозв'язок окремих принципів виконавчого провадження між собою (підрозділ 2.1 та 2.3 роботи). Системний метод застосовувався при вивченні системи принципів виконавчого провадження в Україні (підрозділ 1.2 роботи), а метод аналізу – при дослідженні поняття принципів виконавчого провадження як явища, яке має свої складові та певні свої ознаки (підрозділ 1.1. роботи). Метод класифікації було використано при дослідженні класифікацій принципів виконавчого провадження (підрозділ 1.3 роботи).

Історичний метод використовувався при дослідженні історії принципів виконавчого провадження в Україні (підрозділ 1.1), а порівняльно-правовий метод був використаний при порівнянні окремих принципів виконавчого провадження та принципів судочинства (підрозділи 2.3 та 2.4). Логіко-граматичний метод використано при тлумаченні окремих положень законодавства, які сформульовано нечітко (підрозділ 3.1). Формально-юридичний метод застосовано при формулюванні пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства (підрозділи, 2.3, 2.5, 3.5).

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена тим, що ця дисертація є першим комплексним науковим дослідженням принципів виконавчого провадження у вітчизняній науці. Проведене дослідження дало змогу зробити низку нових наукових висновків з проблемних питань виконавчого провадження.

Новизна знаходить свій прояв у таких нових наукових положеннях, які виносяться на захист:

уперше:

– сформульовано вимоги до формування системи принципів виконавчого провадження, згідно з якими можуть бути визнані принципами виконавчого провадження лише ідеї, які відповідають таким вимогам: 1) відображають сутність процесуальних правовідносин, що виникають у зв'язку з примусовим виконанням судових рішень та рішень інших органів та посадових осіб; 2) встановлюють основні зв'язки між нормами та інститутами виконавчого провадження; 3) мають безпосереднє чи опосередковане відношення до всіх інститутів виконавчого провадження, а не лише до їх частини; 4) закріплені в нормативних актах про виконавче провадження; 5) принципи як ідеї про виконавче провадження не повинні суперечити одне одному;

– надано авторське визначення принципів виконавчого провадження, згідно з яким такими принципами є нормативно визначені у законодавстві про виконавче провадження основні стабільні ідеї, положення, вимоги, що характеризують сутність та зміст виконавчого провадження як процесуального порядку примусового виконання судових рішень та рішень інших органів, складають певну систему та відображають закономірності розвитку виконавчого провадження;

– обґрунтовано необхідність виокремлення самостійного принципу виконавчого провадження – принципу використання цифрових технологій у виконавчому провадженні. Під принципом використання цифрових технологій у виконавчому провадженні запропоновано розуміти основну засаду виконавчого провадження, згідно з якою учасники виконавчого провадження застосовують засоби комп'ютерної та іншої електронно-обчислювальної техніки, програмного забезпечення, інформаційно-комунікаційних мереж та інших цифрових засобів з метою збирання, фіксації, обробки, зберігання та поширення правової інформації у виконавчому провадженні, а також створення у виконавчому провадженні документів в електронній формі;

– застосовано широкий підхід до розуміння принципу співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями. Обґрунтовано, що при формулюванні змісту та сутності цього принципу не достатньо акцентувати увагу лише на тих положеннях, які спрямовані на захист прав боржника. Принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями вимагає від виконавця також і застосування тих заходів примусового виконання рішень, які були б реальними та такими, які здатні призвести до фактичного виконання рішення, тобто ця засада повинна сприяти виконанню рішення;

– вказано на неприпустимість надання окремих переваг державі у процедурі звернення стягнення на майно боржника. Визначено, що існуюча черговість задоволення вимог стягувачів у разі недостатності стягнутої суми для задоволення вимог стягувачів необґрунтовано надає пріоритет захисту прав державної власності перед приватною власністю, що порушує права інших стягувачів як суб'єктів правовідносин. Зазначене порушує конституційні положення про рівність форм власності в Україні;

удосконалено:

– поняття та зміст принципу диспозитивності у виконавчому провадженні. Визначено, що принципом диспозитивності у виконавчому провадженні є передбачена законодавством про виконавче провадження основна засада виконавчого провадження, згідно з якою сторони виконавчого провадження вільно, на власний розсуд, здійснюють процесуальні права, спрямовані на виникнення, розвиток або припинення виконавчого провадження в межах, дозволених законом і в установленому законодавством про виконавче провадження порядку. Змістом принципу диспозитивності є те, що: 1) виникнення, розвиток та припинення виконавчого провадження залежить від волі стягувача. Стягувач вправі: самостійно обирати орган державної виконавчої служби чи приватного виконавця, до якого пред'являти виконавчий документ, самостійно обирати місце відкриття виконавчого

провадження, у визначених законом випадках визначати можливі заходи примусового виконання рішення; припинити виконавче провадження шляхом подання заяви про повернення йому виконавчого документа або ж відмовитися від примусового виконання рішення; вирішити питання щодо заміни боржника у виконавчому провадженні; 2) розвиток та припинення виконавчого провадження залежить від волі боржника; боржник впродовж усього часу примусового виконання рішення не позбавлений можливості виконати рішення добровільно частково або повністю; 3) сторони виконавчого провадження вправі упродовж процесу примусового виконання рішення укласти мирову угоду;

– наукові положення про сутність та зміст принципу недоторканості мінімуму майна, необхідного для існування боржника та членів його сім'ї. Визначено, що зміст цього принципу складають встановлені законодавством: 1) вимоги щодо переліку майна, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами; 2) гарантії боржника щодо отримання ним заробітної плати, яка й повинна забезпечити фізичне існування боржника та членів його сім'ї; 3) особливості звернення стягнення на єдине житло боржника; 4) гарантії боржнику здійснювати видаткові операції з поточного рахунку;

дістали подальшого розвитку:

– класифікації принципів виконавчого провадження. Запропоновано принципи виконавчого провадження поділяти на: 1) принципи, які визначають діяльність державного та приватного виконавця як обов'язкових учасників виконавчого провадження; 2) принципи, які визначають діяльність інших (крім виконавця) учасників виконавчого провадження; 3) принципи, які загалом поширюються на всіх учасників виконавчого провадження;

– положення про принцип гласності у виконавчому провадженні. Обґрунтовано, що гласність у діяльності органів та осіб примусового виконання рішень слід розглядати також як важливий елемент виконання

превентивної функції держави, спрямованої на запобігання вчиненню суб'єктами правовідносин правопорушень. Гласність виконавчого провадження у разі його ефективності стимулює правомірну діяльність фізичних та юридичних осіб, оскільки свідчить про невідворотність юридичної відповідальності;

– положення про співвідношення принципу обов'язковості судових рішень як принципу судочинства та принципу обов'язковості виконання рішень як принципу виконавчого провадження. Визначено, що обов'язковість судових рішень є більш загальною засадою судочинства, одним з елементів якої є і обов'язковість виконання рішень. Основою принципу обов'язковості виконання рішень як принципу виконавчого провадження є принцип обов'язковості судових рішень як більш загальна засада судочинства.

– пропозиції щодо окремих змін і доповнень до актів законодавства України про виконавче провадження, запропоновані варіанти вирішення правових проблем, що виникають у практиці примусового виконання судових рішень та рішень інших органів.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні висновки та практичні пропозиції, які сформульовані у дисертації, можуть бути використані у:

- *науково-дослідній сфері* – для подальших теоретичних досліджень проблематики виконавчого провадження в Україні та його принципів;
- *правотворчості* – для вдосконалення законодавства України про виконавче провадження;
- *правозастосовній діяльності* – для підвищення ефективності примусового виконання рішень в Україні, ефективності реалізації норм законодавства про виконавче провадження;
- *освітньому процесі* – при викладанні навчальної дисципліни «Цивільне процесуальне право», «Адміністративне право України», «Адміністративне судочинство в Україні», а також при підготовці методичних

матеріалів, підручників, посібників за цим напрямом (акт про впровадження в освітній процес ВНЗ «Національна академія управління» від 27.05.2026) .

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням здобувача. Основні теоретичні положення і практичні висновки, які складають зміст наукової новизни дисертації, отримані дисертантом особисто.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні висновки і практичні рекомендації, що містяться у дисертації, оприлюднювалися, доповідалися та обговорювалися на наукових та науково-практичних конференціях, зокрема, на: Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (27 жовтня 2023 р., 31 жовтня 2024 р., Чернівці), Всеукраїнській науково-практичній конференції з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини (5 грудня 2024 р., Київ), Міжнародній науковій конференції «Період трансформаційних процесів в світовій науці: задачі та виклики» (28 листопада, 2025 р., Полтава).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційної роботи знайшли відображення у 8 наукових публікаціях, зокрема у 4 наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України (4 з яких входять до міжнародних наукометричних баз), а також у 4 тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації обумовлені метою й завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, що включають у себе 13 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (211 найменувань), додатків. Повний обсяг дисертації становить 220 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ПРИНЦИПИ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

1.1. Поняття і значення принципів виконавчого провадження.

Виходячи з лексичного розуміння поняття принципів виконавчого провадження, яке містить поєднання понять «принципи» та «виконавче провадження», вбачається, що сутність та правильне розуміння цього поняття залежить та обумовлюється загальними підходами до розуміння поняття принципів права у вітчизняній науці та сутності поняття виконавчого провадження. Спробуємо дослідити ці аспекти та сформулювати власне визначення поняття принципів виконавчого провадження.

Поняття «принцип» означає з латині «начало», «основа». Принцип означає те, що лежить в основі чи то правила поведінки людини, чи то певної теорії науки, внутрішнього переконання людини тощо [3, с. 547].

З узагальнень, зроблених окремими науковцями, вбачається, що поняття принципів права пов'язується з розуміння їх як основних чи керівних засад, ідей чи положень.

Так, наприклад, М.І.Козюбра зазначає, що в юридичній доктрині принципи права зазвичай пов'язуються із відправними ідеями, основними засадами, що визначають зміст і спрямованість правового регулювання [4, с. 66]. А.М.Колодій же вказує, що категорія «принципи права» застосовується тоді, коли мова йде про відправні ідеї і положення, які відносяться до правознавства. Ці ідеї пов'язуються з найважливішими закономірностями даного типу держави і права, є однопорядковими зі сутністю права, виражають головні риси права, а також характеризуються універсальністю, вищою імперативністю і загальнозначущістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови і зміцнення певного суспільного ладу [5, с. 19]. На думку О.В.Старчука, у правовій доктрині під час визначення поняття принципів права

науковці вживають такі категорії, як вихідні теоретичні положення, основні, керівні засади (ідеї), загальні нормативно-керівні положення, провідні засади, закономірність, сутність, система координат тощо. Багато категорій є однорідними. Тому принципи – це загальні, керівні (основні, головні, відправні, вихідні теоретичні, загальні нормативно-керівні, спрямовуючі) положення [6, с. 40].

Зазначені узагальнені висновки підтверджуються чисельними визначеннями цього поняття у науці.

Зокрема, наприклад, П.М.Рабінович розуміє принципи права як керівні засади (ідеї), які зумовлюються об'єктивними закономірностями існування й розвитку людини та суспільства та визначають зміст і спрямованість правового регулювання [7, с. 102]. Старчук В.О. визначає принципи права як такі засадничі ідеї права, які визначають зміст і спрямованість його норм та характеризуються системністю, взаємоузгодженістю, універсальністю, загальнообов'язковістю, стабільністю, предметною визначеністю, загальнозначущістю й регулятивністю. [6, с. 42].

Поряд з визначенням поняття принципів права через основні чи керівні засади, ідеї чи положення, у науці знаходимо їх визначення і через поняття вимог. Так, О.Ф.Скакун вважає, що принципи права є також і безперечними вимогами (позитивними зобов'язаннями), які пред'являються до учасників суспільних відносин з метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових і суспільних інтересів [8, с. 221]. При цьому, якщо це галузеві принципи – то вони є своєрідною системою координат, у рамках якої розвивається певна галузь права, й одночасно є вектором, що визначає напрямок розвитку цієї галузі [9, с. 222].

При дослідженні принципів виконавчого провадження не можна не звернути увагу на те, що Закон України «Про виконавче провадження» у статті 2 веде мову не про принципи виконавчого провадження, а про його засади.

Зауважимо, що у наведених вище наукових положеннях, поняття принципу у праві досить часто визначається також через засаду або ж основну засаду. Не можна не звернути увагу також на те, що натомість Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» відповідні названі у Законі «Про виконавче провадження» засади називає принципами діяльності органів державної виконавчої служби та приватних виконавців. У законодавстві знаходимо й інші положення, які не дають чіткого розуміння понять «принципи» та «засади», зокрема, ст.4 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [10] має назву «Принципи та засади здійснення адвокатської діяльності», поміж тим не окреслює чітко, у чому ж все таки полягає відмінність між цими поняттями. Слід звернути увагу і на поняття «основи», яке є досить близьким до них сутнісно та досить широко застосовується у законодавстві.

Вважаємо, що потенційно можна знайти відмінності між поняттями «принципи» та «засади». Зазначене вимагає концептуальних наукових досліджень на загально теоретичному рівні. Однак, в межах дослідження, що здійснюється, поняття «принципи» та «засади» варто розглядати як синоніми.

Узагальнюючи наведене, вважаємо, що при окресленні поняття принципів виконавчого провадження, зазначені напрацювання науки теорії права можуть бути взяті за основу, а відтак, під принципами виконавчого провадження варто розуміти певні основні чи керівні засади, ідеї, положення чи вимоги тощо.

Оскільки мова йде про принципи виконавчого провадження, їх визначення, звичайно, обумовлюється й розумінням поняття виконавчого провадження.

Нормативне визначення поняття виконавчого провадження знаходимо у ст.1 Закону «Про виконавче провадження». Згідно з нею, «виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) (далі -

рішення) - сукупність дій визначених у цьому Законі органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, цим Законом, іншими законами та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, а також рішеннями, які відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню». Погоджуємося з висловленою у науці справедливою критикою цього поняття через суттєві недоліки, насамперед, теоретичного характеру [11, с. 104]. Не будемо їх повторювати. Однак, маємо звернути увагу на один досить важливий позитивний аспект цього визначення – виконавче провадження є сукупністю дій, а ми б сказали, навіть діяльністю. Логічно припустити, що принципи виконавчого провадження – це принципи діяльності з виконання судових рішень та рішень інших органів чи посадових осіб.

Тому при визначенні сутності поняття принципів виконавчого провадження та їх правової природи варто також врахувати, що у аналогічних випадках традиційно при дослідженні принципів тих чи інших державних органів чи посадових осіб, інших учасників правовідносин, зокрема, і процесуальних, враховується їх особливості – стосуються вони організації цих органів (посадових осіб), чи їх діяльності з виконання покладених на них завдань. Відтак, у правовій науці досить поширеною є класифікація принципів на принципи організації та принципи діяльності державних органів чи посадових осіб, інших осіб у правовідносинах. Тому у науці цілком обґрунтовано бачимо і принципи організації та діяльності суду [12], адвокатури [13, с. 27], прокуратури [14], нотаріату [15] тощо. Якщо ж говорити про виконавче провадження як процедуру примусового виконання судових рішень та рішень інших органів та посадових осіб, то відповідну діяльність здійснюють державні та приватні виконавці. Відтак, і тут також можна говорити про принципи організації та діяльності державних та приватних виконавців, і у науці цілком обґрунтовано на це зауважується [16, с. 76-77].

Однак, якщо брати за об'єкт дослідження саме виконавче провадження як сукупність дій, зокрема, діяльність, то слід зробити висновок, що принципи виконавчого провадження є принципами, що характеризуються діяльність, зокрема, органів державної виконавчої служби, державних та приватних виконавців з виконання судових рішень та рішень інших органів, а не організацією роботи цих органів чи посадових осіб. Відтак, при формулюванні поняття та системи принципів виконавчого провадження, варто звертати увагу, що такими принципами не повинні бути ті з них, які характеризують організацію органів державної виконавчої служби, державних та приватних виконавців. В аспекті дослідження принципів саме виконавчого провадження зазначене твердження є актуальним з огляду на те, що Закон «Про виконавче провадження» як нормативний акт, який врегульовує питання діяльності з виконання судових рішень та рішень інших органів, та Закон «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», який є актом, що визначає організацію діяльності державних та приватних виконавців, містять майже ідентичний перелік принципів виконавчого провадження та принципів діяльності органів державної виконавчої служби та приватних виконавців (як їх називає Закон «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів»). Однак, Закон «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» є Законом, що визначає організацію діяльності державних та приватних виконавців, а відтак, повинен не дублювати принципи виконавчого провадження, а повинен містити перелік принципів організації діяльності органів державної виконавчої служби та приватних виконавців. Діюче на сьогодні правове регулювання у Законі «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» є помилковим. У зв'язку з цим, наприклад, не можемо погодитися з Ю.П.Ільїною, яка називає свою статтю «Доцільність законодавчого закріплення принципів виконавчого провадження в рамках

реформування державної виконавчої служби України», однак, по тексту статті веде мову про принципи організації та діяльності державної виконавчої служби [17], ототожнюючи, таким чином, принципи виконавчого провадження з принципами організації та діяльності державної виконавчої служби. У зв'язку з наведеним, враховуємо, що принципи виконавчого провадження – це ті ідеї, які характеризують та відображають виключно процедуру виконання судових рішень та рішень інших органів та є принципами діяльності, а не принципами організації діяльності державних та приватних виконавців.

При цьому, однак, принципи виконавчого провадження також не можна ототожнювати виключно лише з принципами діяльності органів державної виконавчої служби, державних та приватних виконавців. Вважаємо, що виконавче провадження є діяльністю не лише цих органів та посадових осіб. Підтримуємо широкий підхід до визначення поняття виконавчого провадження як діяльності не лише органів державної виконавчої служби, державних та приватних виконавців, щодо виконання судових рішень, а і інших осіб. Такими особами, насамперед, є боржник та стягувач, представники сторін виконавчого провадження, прокурор, особи, які сприяють державним чи приватним виконавцям у вчиненні виконавчих дій (наприклад, експерти, спеціалісти, поняті тощо). Відтак, принципи виконавчого провадження повинні характеризувати та відображати дії та діяльність і цих учасників виконавчого провадження.

Виходячи з цього, навряд чи можна погодитися з Ю.В. Білоусовим, який під принципами виконавчого провадження розглядає закріплені у правових нормах основні засади, керівні положення, які визначають *організацію* (виділено нами – Є.Ш.) органів державної виконавчої служби, зміст і спрямованість її діяльності, правовий статус учасників виконавчого провадження [18, с. 16]. Такий підхід не виглядає повністю обґрунтованим через те, що поняття принципів виконавчого провадження пов'язує з організацією органів державної виконавчої служби, однак, принципи

виконавчого провадження повинні бути за своєю правовою природою принципами саме діяльності державної виконавчої служби. Крім того, слід наголосити, що зазвичай в Україні нормативне врегулювання відносин з організації органів та осіб, які здійснювали чи здійснюють примусове виконання рішень судів та інших органів та виконавче провадження завжди врегульовувалося різними нормативними актами – спочатку Законом України «Про державну виконавчу службу» від 24.03.1998 [19] та Законом «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 № 606-XIV [20], а на сьогодні діючими Законами «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» та «Про виконавче провадження».

При дослідженні поняття та особливостей принципів виконавчого провадження варто також звернути увагу, що будь-які принципи як ідеї чи засади мають свій предмет. Щодо принципів виконавчого провадження таким предметом є власне виконавче провадження. Якщо предметом, основні ідеї якого відображаються, є не виконавче провадження, а щось інше, то такі положення не можна вважати принципами виконавчого провадження. Таким чином, при окресленні загальних положень щодо принципів виконавчого провадження, насамперед, слід звертати увагу і на проблему правильного застосування термінології.

Слід звернути увагу, що і законодавець, і науковці по різному підходять до того, що власне є предметом принципів, які врегульовують примусове виконання судових рішень та рішень інших органів.

Так, на це інколи не звертається увага у науці виконавчого провадження, оскільки одні і ті ж самі принципи називають принципами різних предметів, які вони відображають. Фактично у такому випадку йде ототожнення поняття принципів виконавчого провадження з поняттям принципів, що характеризують інший предмет.

Так, наприклад, М.Кулава у своїй праці «Принципи державного регулювання діяльності органів ДВС та приватних виконавців» фактично

досліджує всі принципи, визначені Законом «Про виконавче провадження» як принципи виконавчого провадження, однак фактично називає їх «принципами державного регулювання діяльності органів ДВС та приватних виконавців» [21, с. 71-80]. При цьому, під принципами державного управління виконавчою системою вчена розуміє «закріплені у нормативно-правових актах стійкі, системоутворюючі конструкції, які фактично використовуються у практичній діяльності при примусовому виконанні рішень, виступають запорукою ефективного, дієвого, що відповідає сучасним реаліям, механізму державного управління примусовим виконанням рішень» [21, с. 75]. Очевидно, що предметом принципів державного регулювання діяльності органів ДВС та приватних виконавців повинні бути не принципи виконавчого провадження як діяльності з примусового виконання судових рішень та рішень інших органів, а державне регулювання діяльності органів ДВС та приватних виконавців. Принципами адміністративно-правового забезпечення примусового виконання судових рішень також є принципи виконавчого провадження у В.П.Мороз [22, с. 65-78].

Аналогічні суперечності зустрічаються і на рівні законопроектної роботи.

Так, проект Закону про виконавче провадження №3726 від 23.06.2020 у статті 2, як вбачається, врегульовує не принципи виконавчого провадження, а принципи законодавчого регулювання виконавчого провадження, якими визначає: 1) законність; 2) обов'язковість виконання рішень; 3) державна мова виконавчого провадження; 4) диспозитивності виконавчого провадження; 5) неупередженість та процесуальна незалежність виконавця; 6) співмірність заходів примусового виконання і визначеного у виконавчому документі зобов'язання боржника; 7) відкритість інформації для сторін виконавчого провадження; 8) конфіденційність інформації, яка має місце у виконавчому провадженні, окрім передбачених цим законом випадків можливості її оприлюднення чи розголошення [23]. Однак, у нас виникає логічне питання

щодо того, чи є ці перераховані принципи принципами законодавчого регулювання? Законодавче регулювання загалом і законодавче регулювання виконавчого провадження, зокрема, є діяльністю Верховної Ради України як законодавчого органу в Україні. Через це принципами законодавчого регулювання повинні бути та є й саме ті принципи, які регулюють виключно цю діяльність. Такі принципи законодавчого регулювання, на наш погляд, може містити закон, який врегульовує діяльність Верховної Ради України, наприклад, Регламент [24]. Закон щодо виконавчого провадження взагалі не повинен містити принципів законодавчого регулювання виконавчого провадження. Зазначене, на наш погляд, свідчить про відсутність правильного теоретичного підходу до усіх цих питань.

Питання про принципи виконавчого провадження має свою історію у науці.

Так, чи не вперше питання про принципи виконавчого провадження було підняте українським науковцем П.П.Заворотьком ще у 1974 році.

У своїй праці «Процесуальні гарантії виконання судових рішень» на основі тих знань та наукових підходів щодо сутності примусового виконання рішень П.П.Заворотько розглядав питання принципів, які гарантують виконання судових рішень, стосовно завершальної стадії цивільного процесу – стадії примусового виконання судового рішення. У зв'язку з цим, ним в аспекті примусового виконання аналізуються такі загальні принципи тогочасного цивільного процесу як принципи здійснення правосуддя тільки судом і на засадах рівності громадян перед законом та судом, участі народних засідателів та колегіальності розгляду справ, незалежності суду та підпорядкування їх тільки закону, національної мови судочинства, гласності, процесуальної рівності сторін в процесі при змагальній формі судочинства, об'єктивної істини, диспозитивності тощо [25, с. 235-291].

Однак, що є більш важливим в історичному аспекті, так це те, що П.П.Заворотько, не дивлячись на такий підхід, сформував і самостійне поняття

принципів судового виконання, під якими розумів такі його загальні положення (керівні начала), які зі всіма іншими принципами цивільного процесуального права найбільше підкреслюють його специфічні особливості та сприяють самому судовому виконанню [25, с. 293]. У зв'язку з цим, до принципів судового виконання він відносив правові положення, що забезпечують захист недоторканності особистості боржника, мінімуму засобів існування боржника та членів його сім'ї, черговість та пропорційність розподілу стягнутих сум між стягувачами [25, с. 293].

Історія принципів виконавчого провадження має свій зв'язок і з історією виокремлення сфери примусового виконання рішень в окрему самостійну галузь права.

Так, вперше питання щодо принципів виконавчого провадження як самостійної сфери галузевих правовідносин фактично дослідив М.К.Юков, який на обговорення у правовій науці у 1975 році поставив питання про існування самостійної галузі права – виконавчого права. У зв'язку з існуванням, на його думку самостійного виконавчого права, варто було б виділяти і принципи виконавчого права, які б відображали сутність цієї галузі права. Такими принципами, на погляд, М.К.Юкова були принципи поєднання галузевої і територіальної організації виконання, принцип добровільного виконання рішень, принцип участі органу, що виніс рішення, у виконанні, принцип повноти і справедливості задоволення вимог, принцип активності і ініціативності органу виконання [26, с. 19].

Надалі положення про самостійність окремої галузі права, яка окреслює сферу виконавчих процесуальних правовідносин, та відповідно і принципів цієї галузі права, досліджувалися вже в правовій науці сучасної України. Враховуючи наявність історичних передумов для формування принципів виконавчого провадження, вважаємо за необхідне погодитися з Н.Ю.Голубєвою, яка вказує на те, що принципи виконавчого провадження можна визначати, зокрема, і з позицій історичних категорій, вироблених

протягом тривалого розвитку та вдосконалення виконавчого провадження [27, с. 23].

Наукове визначення поняття принципів виконавчого провадження знаходимо у багатьох вчених.

Так, наприклад, Ю.І.Демченко під принципами виконавчого провадження вважає правові вимоги до учасників виконавчого провадження, що визначають особливості, закономірності та направленість регулювання відносин, щодо правового регулювання примусового виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) [28, с. 447]. Однак, одразу зауважимо, що таке розуміння принципів виконавчого провадження є надто вузьким. На наш погляд, не можна їх розглядати лише як вимоги до учасників виконавчого провадження. Коло осіб, на яких поширюють свою дію принципи виконавчого провадження, є значно ширшим. Це можуть бути не лише учасники виконавчого провадження, а й особи, які не беруть участь у виконавчому провадженні (наприклад, принцип гласності виконавчого провадження поширюється на всіх осіб, які отримують інформацію про виконавче провадження).

Р.С.Калінін вважає принципами виконавчого провадження України підгалузеві та інституційні норми-ідеї виконавчого провадження України, що є засадничими для адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у сфері примусового виконання виконавчих документів, які відображують його специфіку, зміст та спрямованість [29, с. 144]. Таке визначення також не позбавлене недоліків, оскільки пов'язує поняття принципів виконавчого провадження лише з регулюванням суспільних відносин у сфері примусового виконання, а не власне з самою діяльністю, якою і є виконавче провадження.

Е.В.Колесникова під принципами виконавчого провадження розуміє основоположні керівні ідеї, засади, які визначають сутність, зміст і спрямованість діяльності органів державної виконавчої служби, а також їх обсяг повноважень у виконавчому провадженні [30, с. 62]. Таке розуміння

принципів обмежує їх поширення лише на органи державної виконавчої служби та не враховує, що вони поширюються також і на діяльність приватних виконавців.

А.В.Гайченко натомість аналізує поняття принципів діяльності державних органів, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, під якими розуміє «основоположні ідеї, які визначають зміст та основу діяльності органів примусового виконання рішень, що визначає дієвість судової системи, верховенство права та гарантує дотримання прав і свобод громадян» [31, с. 60]. Вважаємо, що в цьому випадку не варто було б говорити виключно про принципи діяльності державних органів, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, оскільки такий підхід не враховує фактично спільність тих основоположних ідей діяльності, яку здійснюють державні органи з примусового виконання рішень та приватні виконавці.

Таким чином, бачимо, що не завжди висловлені у науці визначення поняття принципів виконавчого провадження були б такими, які виглядали універсальними та завершеними.

З урахуванням викладених особливостей поняття принципів виконавчого провадження та дослідженого у науці вчення як про принципи права загалом, так і про принципи виконавчого провадження, зокрема, нами сформульовано такі основні, визначальні ознаки цих принципів.

Вважаємо, що ознаки принципів виконавчого провадження полягають в тому, що:

«1) кожний принцип виконавчого провадження є основною (керівною) засадою, ідеєю, положенням чи вимогою, які складають його сутність та зміст. Зазначені основні (керівні) засади, ідеї, положення чи вимоги, як правило, є чіткими, такими, що мають концентроване вираження, закономірності, правила поведінки учасників виконавчого провадження як по відношенню один до одного, так і по відношенню до об'єктів дії принципу.

Принципу виконавчого провадження як ідеї притаманна узагальнена характеристика норми права як правила взаємодії між учасниками виконавчого провадження.

2) *принципи виконавчого провадження характеризують процедуру примусового виконання судових рішень та рішень інших органів чи посадових осіб, тобто за своєю правовою природою є процесуальними принципами.* У цій ознаці принципів виконавчого провадження проявляється сутність принципів виконавчого провадження як родового поняття по відношенню до більш загального поняття принципів права, та характеризують їх як категорію процесуального, а не матеріального права. У принципах виконавчого провадження відображаються ідеї, що є притаманні відносинам з примусового виконання рішень судів та рішень інших юрисдикційних органів, а саме тих відносин, які виникають уже на завершальній стадії юрисдикційного процесу – стадії виконання рішення компетентного органу чи посадової особи.

3) *кожний принцип виконавчого провадження безпосередньо або опосередковано закріплений в нормативно-правових актах про виконавче провадження, насамперед, у Законі «Про виконавче провадження».* Як і інші принципи права, закріплення принципів виконавчого провадження у законодавстві про виконавче провадження можливе у двох формах: а) безпосереднє закріплення – зазначена форма нормативного закріплення принципів полягає в тому, що принципи виконавчого провадження формулюються окремих нормах (статтях) законодавчих актів, які фіксують або ж найменування та наявність того чи іншого принципу у виконавчому провадженні, або ж навіть можуть містити їх коротке тлумачення, деталізацію їх змісту; 2) опосередковане закріплення, при якому нормативні акти про виконавче провадження не містять вказівки про наявність того чи іншого принципу, однак, така наявність, як і зміст принципу виводяться з аналізу змісту законодавства про виконавче провадження.

До 05.10.2016 законодавство про виконавче провадження не містило безпосереднього нормативного закріплення принципів виконавчого провадження у нормативних актах про виконавче провадження. Вперше принципи виконавчого провадження знайшли своє безпосереднє закріплення у діючому Законі «Про виконавче провадження». Стаття 2 цього Закону визначала перелік засад, з дотриманням яких здійснюється виконавчого провадження. Таким чином, на сьогодні маємо безпосереднє закріплення принципів виконавчого провадження без жодної їх деталізації. Звичайно, що поряд з нормативно закріпленими у наведеній статті 9 принципами (засадами) виконавчого провадження, існує і опосередковане закріплення окремих принципів, на що вказується у науці.

4) принципи виконавчого провадження складають певну систему, в якій один з принципів може опосередковано впливати з іншого, обумовлювати його або ж бути гарантією його реалізації. В такому разі слід говорити про системність принципів виконавчого провадження. Принципи виконавчого провадження повинні бути взаємоузгодженими між собою та з іншими елементами правового регулювання. Принципи як загальні ідеї можуть мати певні винятки, які зазвичай слід розглядати як прояв іншої керівної ідеї, тобто іншого принципу, однак вони не можуть концептуально суперечити один одному.

5) принципи виконавчого провадження є стабільними, значно рідше підлягають зміні у порівнянні з іншими нормами законодавства. Зазначена ознака принципів є проявом загального підходу теорії держави та права щодо стабільності принципів права. У сучасному праворозумінні принципами права розглядаються найбільш стабільні вимоги, які уособлюють суспільні цінності, дозволяють відтворити їх під час формування та дії права, визначаючи його характер і напрями подальшого розвитку [4, с. 70]. При зміні норм законодавства про виконавче провадження його принципи зазвичай не зазнають своєї зміни» [32, с. 458-459].

З урахуванням всього наведеного вважаємо за необхідне сформулювати власне визначення поняття принципів виконавчого провадження. На наш погляд, *«принципами виконавчого провадження є нормативно визначені у законодавстві про виконавче провадження основні стабільні ідеї, положення, вимоги, що характеризують сутність та зміст виконавчого провадження як процесуального порядку примусового виконання судових рішень та рішень інших органів, складають певну систему та відображають закономірності розвитку виконавчого провадження»* [32, с. 459].

Принципи виконавчого провадження, як і будь-які інші принципи права, мають надзвичайно велике значення. Вважаємо, що як і щодо інших принципів, значення принципів виконавчого провадження можна розглядати у правотворчій, правозастосовній та пізнавальній діяльності.

Насамперед, слід враховувати, що принципи виконавчого провадження мають значення у *правотворчій діяльності*. Як зазначається у науці, принципи виконавчого провадження є орієнтиром у нормотворчій діяльності, дозволяють удосконалювати законодавство про виконавче провадження відповідно до основних ідей [33, с. 39]. Логіка підказує, що якщо законодавець удосконалює окремі положення законодавства про виконавче провадження, то основою такого удосконалення є загальні положення, ідеї, які фактично складають філософію виконавчого провадження. Якщо при такому удосконаленні той чи інший принцип виконавчого провадження зазнає зміни або ж навіть його скасування, це означає суттєве реформування законодавства на його нових началах.

Принципи виконавчого провадження мають надзвичайно важливе значення у *правозастосовній діяльності*.

Слід розуміти, що законодавство про виконавче провадження не може абсолютно повністю врегулювати правовідносини у сфері примусового виконання. Зазначене вимагає розроблення загальних ідей, правил чи критеріїв поведінки, які б слугували основою примусового виконання.

У науці цілком обґрунтовано зазначається, що принципи права є засобами забезпечення єдності у правореалізації, вони застосовуються як правила для тлумачення відповідних нормативних актів [34, с. 142]. Принципи права сприяють правильному пізнанню і застосуванню норм права, оскільки створюють основу єдиного розуміння нормативно-правових приписів, сприяють усвідомленню права і тим самим дають можливість однакового тлумачення цих приписів [35, с. 123]. Таким чином, значення принципів права у правозастосуванні полягає в тому, що вони забезпечують формування єдиної правозастосовної практики.

Зокрема, у судовій практиці принципи права розглядаються як один з критеріїв правильного тлумачення норм, особливо у разі, коли норми законодавства про виконавче провадження не є чіткими, або ж у врегулюванні виконавчих процесуальних правовідносин існує прогалина в праві. Не є винятком у цьому значенні також і принципи виконавчого провадження. Таке важливе значення принципів виконавчого провадження для правильного правозастосування можна проілюструвати на особливостях принципу обов'язковості виконання рішень.

Так, при розгляді скарги селянського (фермерського) господарства «Прометей» на дії приватного виконавця виконавчого округу Донецької області Чернецького Юрія Дмитровича у виконавчому провадженні №56787666, колегія суддів Касаційного господарського суду Верховного Суду прийшла до висновку, що принцип обов'язковості судового рішення та визначений процесуальним законодавством обов'язок суду із здійснення судового контролю за виконанням судового рішення зобов'язує суди, які здійснюють оцінку тих чи інших обставин, враховувати, чи сприяє вчинення будь-якої процесуальної дії (зокрема, і судом) виконанню остаточного судового рішення, чи навпаки – перешкоджає такому виконанню.

При цьому, Верховний Суд зауважує, що виконання судового рішення є прямим обов'язком боржника (ч. 2 ст. 15 Закону України «Про виконавче

провадження»). Відтак, за наявності будь-яких сумнівів з приводу правомірності чи неправомірності вчинення виконавцем певних дій, останні підлягають оцінці з точки зору їх спрямованості на забезпечення виконання остаточного судового рішення. Отже, за обставин що склались у даній справі, оцінка таких обставин, доводів сторін (учасників судового процесу) та висновки, зроблені на підставі такої оцінки, не можуть бути на користь обставин, які спрямовані на перешкоджання виконанню остаточного судового рішення [36].

Таким чином, як вбачається з цієї постанови Верховного Суду, Суд з'ясував зміст норм законодавства про виконавче провадження на користь того їх тлумачення, яке сприяє виконанню рішення, а не перешкоджає цьому виконанню, тобто згідно з сутністю принципу обов'язковості виконання судового рішення.

Велике значення принципи виконавчого провадження мають також і для *пізнавальної діяльності*.

Слід погодитися з думкою А.М. Колодія, що правові принципи, які відображені в нормативно-правових актах, стають реальними та дієвими регуляторами поведінки більшості членів суспільства, оскільки ця більшість не завжди знає зміст конкретних норм. Люди здебільшого добре засвоюють загальні вимоги права, що увійшли у правову свідомість як соціальні цінності, як соціальні основи, як генеральні ідеї, проте водночас конкретні приписи права не завжди їм відомі [37, с. 106]. У зв'язку з цим, принципи виконавчого провадження загалом є загальними ідеями, які учасники виконавчого провадження знають на рівні загального праворозуміння, а через ці ідеї йде й виконання інших звичайних норм законодавства про виконавче провадження.

Поряд з таким загальним розумінням значення принципів виконавчого провадження, на наш погляд, слід звернути увагу і на їх значення для науки виконавчого провадження або ж навіть виконавчого процесу. Вважаємо, що надзвичайно важливе значення принципів виконавчого провадження, яке

потенційно ще не розкриті, може полягати у вирішенні важливих проблем теорії виконавчого провадження.

У науці при визначенні критеріїв поділу усього права на галузі чи не загальноновизнаною є позиція, що такими критеріями є предмет та метод правового регулювання [38, с. 218–219]. Як зазначають, наприклад, С.Я.Фурса та С.В.Щербак, з позицій правової науки для виокремлення будь-якої сукупності норм у самостійну галузь права в теорії права існують певні критерії, якими виступають предмет і метод правового регулювання. За відсутності одного з названих критеріїв за загальним правилом немає і самостійної галузі права [39, с. 27–28].

Однак, поряд з такими загальноновизнаними критеріями диференціації системи права на галузі, якими є предмет і метод правового регулювання, висловлюються й думки, що одним з таких критеріїв є також і наявність у певної сукупності норм власної системи принципів [40; 41, с. 60-62]. Таким чином, самостійна система принципів права, які є підґрунтям функціонування окремої галузі права, розглядається також і як одна з визначальних ознак, які дозволяють виокремити інституційну відособленість окремої сукупності правових норм, які врегульовують певну сферу суспільних відносин.

Для науки виконавчого провадження дискусія про місце норм, які врегульовують процедуру примусового виконання судових рішень та рішень інших органів у системі права України, є надзвичайно актуальною. Фактично щодо цього питання у науці сформулювалося багато підходів.

Так, наприклад, О.Б.Верба-Сидор вважає за необхідне розглядати проблему сутності виконавчого провадження за двома критеріями: за місцем у юридичному процесі та за місцем у системі права. На її думку, «правова природа виконавчого провадження полягає в тому, що за місцем у системі права воно є комплексним міжгалузевим інститутом. За місцем у юридичному процесі виконання рішення є завершальною стадією процесу (цивільного,

господарського, адміністративного). Зокрема, виконання судових рішень у цивільних справах є стадією цивільного процесу» [42, с. 172].

Існує також досить поширений підхід, згідно з яким норми про виконавче провадження є складовою адміністративного права.

Так, наприклад, Р.С.Калінін зазначає, що виконавче провадження є підгалуззю адміністративного права, є адміністративно-процедурним за своєю суттю, спрямованим на примусову реалізацію охоронно-відновлювальної функції з боку суб'єкта владних повноважень – державного виконавця, щодо примусового виконання виконавчих документів згідно з законом. Виконавче провадження має однакові з адміністративним правом предмет, методи, способи правового регулювання, а вирізняється виключно специфічною метою в межах останніх – спрямованістю на примусове виконання відповідних виконавчих документів [43, с. 75–76]. На адміністративно-правовій природі норм про виконавче провадження акцентує свою увагу також Р.В.Ігонін, який вважає, що виконавче провадження є складовою адміністративного процесу, оскільки поєднує в собі адміністративно-процедурну та адміністративно-юрисдикційну ознаки [44, с. 8].

Слабкими місцями аргументації такого підходу І.В.Лимарь бачить в тому, що «правова природа правовідносин у виконавчому провадженні не співпадає з предметом адміністративно-процесуального регулювання відносин у галузі державного управління» [45, с. 60]. Пояснює вона це тим, що «особами, наділеними повноваженнями примусового виконання рішень, можуть бути не лише державні виконавці, а й інші фінансові установи, організації, посадові особи і громадяни. Крім того, й завдання виконавчого провадження не збігаються із завданнями адміністративного процесу» [45, с. 60].

Вищезазначене дає підстави відзначити, на думку І.В.Лимарь, як «результат суттєвого оновлення законодавства у галузі примусового виконання ускладненість інституту виконавчого провадження, що можливо матиме

тенденцію до перетворення у підгалузь цивільного процесуального права» [45, с. 60].

Також є досить поширена думка й про те, що норми виконавчого провадження є складовою цивільного процесуального права.

Так, наприклад, на думку В.В.Комарова, «виконавче провадження є заключною стадією цивільного процесу. Зв'язок цієї стадії з попередніми обумовлений тим, що в рамках цивільного процесу відбувається реалізація норм матеріального права та самого суб'єктивного матеріального права, що впливає з цієї норми» [46, с. 941]. В.В.Комаров зауважує, що «захист порушених прав передбачає не тільки декларацію певного правового становища у судовому рішенні, а й обов'язкову реалізацію висновків суду, в тому числі в межах провадження щодо примусового виконання» [45, с. 941]. Однак, вона також викликає дискусію.

Зокрема, у науці звертається увага на тому, що «виконавче провадження не обмежується рамками цивільного та судового процесів загалом, оскільки воно включає також дії щодо виконання рішень інших органів, а не лише судів; стосується різних галузей судочинства. Виконавче провадження можна віднести до стадії цивільного процесу, враховуючи лише мету цивільного судочинства та значення виконавчого провадження. Проте у цьому разі віднесення виконання судового рішення до стадії цивільного процесу здійснюється не за галузевою належністю правовідносин, а за його призначенням» [47, с. 443].

Поряд з зазначеними думками існує й думка, що норми про виконавче провадження складають ніщо інше, як самостійну галузь, яку називають, зокрема, цивільне виконавче право. Так, наприклад, Ю.В.Білоусов стверджує, що «наявність предмета і метода правового регулювання, структурованої системи джерел разом із окресленням принципів виконавчого провадження дає підстави стверджувати про становлення у системі права України самостійної галузі права – цивільного виконавчого права» [18, с. 17].

Таким чином, бачимо, що виконавче провадження розглядається і як самостійна галузь, і як підгалузь, і як правовий інститут. На наш погляд, задля вирішення відповідної проблематики досить важливим є попередній аналіз тих критеріїв, які науковців ставлять для диференціації усієї системи норм права на її складові, і досить недооціненим критерієм серед усіх них виглядає система принципів виконавчого провадження. Вважаємо, що дослідження цих питань з точки зору системності принципів виконавчого провадження надало б цій дискусії ще більший науковий рівень. Відтак, значення принципів виконавчого провадження у визначенні місця норм виконавчого провадження у системі права України ще потребує свого осмислення.

При аналізі значення принципів виконавчого провадження, в той же час, не слід перебільшувати це значення, зокрема, надавати їм значення звичайних, цілком зрозумілих та очевидних положень права.

Так, наприклад, у науці була висловлена ідея передбачити пряму адміністративну відповідальність за порушення принципів виконавчого провадження.

Зокрема, Е.В.Колесникова запропонувала таку редакція ч. 2 ст. 2 Закону «Про виконавче провадження»: «За порушення засад виконавчого провадження до державних та приватних виконавців може застосовуватись адміністративна відповідальність» [30, с. 64]. Також нею було запропоновано прийняти і відповідну статтю у главі 15 Кодексу про адміністративні правопорушення [48], а саме 188-51 у такій редакції:

«Стаття 188-51. Порушення засад виконавчого провадження.

Здійснення державними та приватними виконавцями неправомірної діяльності чи бездіяльності із порушенням принципів верховенства права, обов'язковості виконання рішень, законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності, диспозитивності, гласності та відкритості виконавчого провадження, розумності строків виконавчого провадження, співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями,

неприпустимості зловживання правами державними та приватними виконавцями, забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців, – тягне за собою накладення штрафу від двох з половиною до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [30, с. 64]. Такий підхід вважаємо цілком помилковим.

Адміністративний проступок повинен бути чітко визначеним, диспозиція статті про адміністративну відповідальність повинна бути зрозумілою для суб'єкта цієї відповідальності, чого немає за запропонованого Е.В.Колесниковою підходу. Слід погодитися з О.О.Уваровою, що однією з проблем принципів є невизначеність їхнього змісту. Застосування принципів права, і в цьому найбільша проблема, є неможливим без розкриття їх змісту. Норма права – це завжди визначене правило поведінки, імперативне чи диспозитивне. Принцип права – це абстрактні імперативні вимоги. І саме їх абстрактне формулювання «відлякує» правозастосовців, яким на допомогу мають прийти науковці [49, с. 219]. Відтак, при закріпленні прямої адміністративної відповідальності за порушення принципів виконавчого провадження порушуватиметься основоположні засади адміністративної відповідальності, через що можливим є й порушення прав суб'єктів, які не знатимуть, що їм робити, щоб не порушити норму права, оскільки її зміст зможуть потенційно встановити лише виключно науковці [50, с. 292].

1.2. Система принципів виконавчого провадження

Принципи виконавчого провадження складають систему, через що необхідно загалом говорити про їх системність.

Системність є тією рисою, яка визначає комплексність принципів виконавчого провадження. Система принципів виконавчого провадження дозволяє вибудувати єдине ціле з-поміж низки на перший погляд відособлених його принципів як інтегративних складників. Однак, у своєму поєднанні усі ці принципи виконавчого провадження як складові частини починають утворювати єдине ціле, що визначає якісно своєрідний характер.

Діюче законодавство про виконавче провадження визначає, що виконавче провадження здійснюється з дотриманням таких принципів (засад): «1) верховенства права; 2) обов'язковості виконання рішень; 3) законності; 4) диспозитивності; 5) справедливості, неупередженості та об'єктивності; 6) гласності та відкритості виконавчого провадження; 7) розумності строків виконавчого провадження; 8) співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями; 9) забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців» [1].

Однак, у науці бачимо розмаїття підходів щодо визначення переліку принципів виконавчого провадження та їх системи. Вбачається, що ці питання вирішуються окремими науковцями, зокрема, виходячи з тих підходів, які вони сповідують до сутності виконавчого провадження.

Так, ті вчені, які розглядали виконавче провадження як складову цивільного процесу, вважають, що у виконавчому провадженні продовжують свою дію принципи цивільного процесуального права. Наприклад, М.Й.Штефан, М.П.Омельченко визначали такі принципи виконавчого провадження як принципи законності, рівності громадян перед законом і органом державної виконавчої служби, недоторканності людини, недоторканності житла, гласності, державної мови провадження,

диспозитивності, юридичної істини, змагальності, доступності, безпосередності, публічності, оперативності [51, с. 54]. З аналізу цих принципів вбачається, що вони є аналогічними тим, які визначалися М.Й.Штефаном у науці цивільного процесу [52, с. 40-41].

Натомість, прихильники адміністративної природи виконавчого провадження акцентують увагу на принципах, які обумовлюються особливістю діяльності органів примусового виконання.

Так, наприклад, як зазначає з цього приводу Г.І.Шуняков, з огляду на тенденції сучасної правової науки віднесення державних виконавців до державних службовців, принципи виконавчого провадження слід викладати у взаємозв'язку із загальними положеннями щодо принципів, що характеризують державну службу, а також принципів, які властиві адміністративному праву загалом [53, с. 219].

У літературі знаходимо велику кількість й інших принципів виконавчого провадження, які виокремлюються науковцями.

Так, Л.В.Крупнова зазначає, що принципи виконавчого провадження визначені на рівні законодавчих актів та розглядаються науковою спільнотою як певний базис, що не є статичним. З урахуванням цього, вчені-юристи пропонують власні принципи виконавчого провадження, вважаючи їх фундаментальними вихідними засадами розбудови системи примусового виконання юрисдикційних рішень. До числа таких принципів, на думку Л.В.Крупної, відносять: одноособовість прийняття рішення в конкретному виконавчому провадженні, своєчасність виконання рішень, обов'язковість вимог державного виконавця, повнота виконання рішень, безпосередність виконавчої діяльності, санкціонованість державного примусу, який застосовується до боржника, оскаржуваність дій виконавців, недоторканість мінімуму майна, необхідного для існування боржника та членів його сім'ї [54, с. 66-67]. Л.А. Остафійчук робить висновок, що «в працях науковців, які досліджували спеціальні принципи виконавчого провадження,

підтверджується, що їх явно недостатньо, адже поза увагою законодавця залишилися такі спеціальні принципи виконавчого провадження, як: «заборони процесуальним зловживанням», «ефективності», «компетентності (професіоналізму) виконавців», «передбачуваності», «прогнозованості», «співпраці сторін», що визначені в Рекомендаціях Рес (2003)¹⁷ Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо примусового виконання, що ухвалені Комітетом Міністрів 9.09.2003 р. на 851-му засіданні заступників міністрів як обов'язкові» [55, с. 129-130].

Через такі підходи, у законодавстві та науці виникає цілком логічне питання про те, яка ж кількість принципів є прийнятною, чи варто виділяти один принцип і не виділяти інший і т.д.

Вважаємо, що це питання є непростим як для науки, так і для практики. Ймовірно, що на це питання й немає єдиної та правильної відповіді. Однак, загалом досліджуючи це питання варто розкласти його на декілька складових: 1) Чи необхідно, щоб кількість принципів була значною, чи їх повинно бути якнайменше? 2) Чи повинні вони носити якийсь загальний характер, чи вони повинні мати спеціальний характер?

Аналізуючи ці питання, приходимо до висновків, що кількість принципів виконавчого провадження повинна бути мінімальною, а принципи як основні ідеї не повинні дублювати один одного. Якщо має місце дублювання принципів, то втрачається сутність кожного з них окремо. Вони наче розчиняються один в одному. Однак, при цьому слід враховувати, що це зовсім не означає, що принципи не можуть впливати один з одного. Оскільки, кожний з принципів є основою загального поняття виконавчого провадження, усі вони повинні мати те, що їх об'єднує, між ними повинен бути зв'язок, який власне й породжуватиме систему принципів виконавчого провадження.

У зв'язку з цим, варто погодитися з тим, що кількість принципів визначається рівнем знань щодо певних закономірностей здійснення того чи іншого явища чи процесу [56, с. 43].

Аналіз доктрини теорії права та практики виконавчого провадження дає можливість сформулювати низку вимог, які обумовлюють виокремлення окремих принципів виконавчого провадження, тобто формування системи принципів виконавчого провадження. Вважаємо, що принципами виконавчого провадження можуть бути визнані лише такі ідеї, які відповідають низці вимог:

- вони відображають сутність процесуальних правовідносин, що виникають у зв'язку з примусовим виконанням судових рішень та рішень інших органів та посадових осіб. Кожний принцип виконавчого провадження повинен відображати якісь суттєві ознаки саме сутності процесуальних правовідносин виконавчого провадження, а не тих відносин, які у ньому або ж не виникають, або ж якщо і виникають, то носять інший галузевий характер, є проявом принципів інших галузей права, наприклад, врегульовують матеріальні правовідносини (цивільні, сімейні, земельні, житлові тощо). Зазначена вимога дозволяє не лише правильно визначити правову природу ідеї як принципу, а й правильно її витлумачити, виключити зі змісту принципу виконавчого провадження схожих положень, притаманних принципам інших галузей права;

- встановлюють основні зв'язки між нормами та інститутами виконавчого провадження. Ця вимога до принципів виконавчого провадження означає, що зв'язки, які виникають між нормами та інститутами виконавчого провадження опосередковуються саме дією принципів виконавчого провадження, які саме через їх наявність і створюють систему виконавчого провадження. Наприклад принцип розумності строків виконавчого провадження встановлює зв'язок між багатьма нормами та інститутами виконавчого провадження, а саме інститутом виконавчих документів, як підстави для відкриття;

- мають безпосереднє чи опосередковане відношення до всіх інститутів виконавчого провадження та його стадій, а не лише до їх частини. Принципи виконавчого провадження повинні мати загальний характер. Це означає, що

вони повинні охоплювати або ж усі правовідносини, які виникають у виконавчому провадженні, або ж значну їх кількість. Якщо ідея є досить вузькою, а її зміст врегульовує виключно одне якесь чи значно малу кількість правовідносин, то відповідне правило є не принципом, а радше звичайною нормою виконавчого провадження.

Принципи виконавчого провадження як загальні його ідеї, які мають безпосереднє чи опосередковане відношення до всіх інститутів виконавчого провадження, а не лише до їх частини, слід відрізняти від принципів окремих інститутів чи стадій виконавчого провадження, які також виокремлюються у правовій науці.

Так, наприклад, А.С.Спектор допускає існування та досліджує принципи стадії відкриття виконавчого провадження. На його думку, «стадія відкриття виконавчого провадження ґрунтується на дії як принципів виконавчого провадження, які відображені у ст. 2 Закону «Про виконавче провадження», так, і на принципах, які характеризують її як окрему стадію виконавчого провадження. У зв'язку з цим, усі принципи стадії відкриття виконавчого провадження, на його думку, можна поділити на загальні принципи стадії відкриття виконавчого провадження та спеціальні принципи стадії відкриття виконавчого провадження. При цьому, до спеціальних принципів стадії відкриття виконавчого провадження науковець відносить два принципи – принцип відкриття виконавчого провадження виключно на підставі виконавчого документа та принцип забезпечення доступу стягувачу до органів та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень» [57, с. 237-244]. На наш погляд, такий підхід А.С.Спектора підтверджує висловлене нами положення щодо необхідності охоплення принципами виконавчого провадження усіх чи більшості стадій та інститутів виконавчого провадження, оскільки, як видно, А.С.Спектор також поширює на стадію відкриття виконавчого провадження загальні принципи виконавчого провадження. Щодо ж загалом виконавчого провадження, то визначені науковцем спеціальні принципи стадії відкриття

виконавчого провадження в аспекті усього виконавчого провадження є лише звичайними нормативними положеннями;

- закріплені в нормативних актах про виконавче провадження. Принципи виконавчого провадження знаходять своє закріплення у нормативних актах, які складають правову основу виконавчого провадження. Такими актами на сьогодні є Конституція України [58], Закон «Про виконавче провадження», Закон «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів». Окремі прояви закріплення принципів виконавчого провадження знаходимо також у галузевих процесуальних кодексах з огляду на те, що виконавче провадження можна розглядати також як і завершальну стадію захисту прав у порядку окремого виду судочинства;

- принципи як ідеї не повинні суперечити одне одному. Якщо маємо змістовну суперечність одного принципу іншому, то це означає, що одне з визначених правил не є принципом, а є звичайною нормою права, яка, можливо, навіть є винятком з загального правила, що є принципом.

Звичайно, також, принципами виконавчого провадження апріорі визнаються загальні принципи права, які поширюються на усю систему права України. Відтак, вони безспірно є і принципами виконавчого провадження.

Виходячи з окреслених вимог до принципів виконавчого провадження, вважаємо, що Закон «Про виконавче провадження» у статті 2 відносно вдало сформулював перелік принципів виконавчого провадження. Принаймні, у ньому, на наш погляд, немає тих положень, які не можна було б визначити як принципи виконавчого провадження. Загалом оцінюючи відповідну систему можемо сказати, що кожний з закріплених у Законі принципів знайшов справедливе місце в системі принципів виконавчого провадження.

Так, виокремлення принципів верховенства права, законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності є цілком обґрунтованим навіть виходячи з того, що ці ідеї є загальними принципами усього права України а, відтак, їх слід розглядати і як принципи виконавчого провадження.

Щодо кожного з інших принципів (обов'язковості виконання рішень, диспозитивності, гласності та відкритості виконавчого провадження, розумності строків виконавчого провадження, співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями та забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців) можна знайти відповідність їх окресленим вимогам.

При виокремленні чисельної кількості принципів виконавчого провадження у науці виконавчого провадження, чи не найбільше зауваження викликає те, що ці виокремлювані принципи досить часто мають безпосереднє чи опосередковане відношення не до всіх інститутів виконавчого провадження, а не лише до їх частини. Таким чином порушується одна з наведених нами вимог до принципів виконавчого провадження – їх загальний характер. Досить часті ці принципи охоплюють незначну частину правовідносин, а відтак виглядають дріб'язковими.

Так, наприклад, Р.С.Калінін виділяє значну групу принципів, названу ним інституційними. До них він відносить, наприклад: 1) принцип безумовності стягнення виконавчого збору, витрат виконавчого провадження; 2) принцип обов'язковості застосування заходів примусового виконання; 3) принцип виплати винагороди державному виконавцю за своєчасне та фактичне закінчення виконавчого провадження; 4) принцип обов'язковості зняття арештів з майна боржника у законодавчо встановлених випадках завершення виконавчого провадження; 5) принцип застосування забезпечувальних заходів; 6) принцип, обов'язковості визначення вартості майна, яке спрямовується на реалізацію, 7) принцип обов'язковості реалізації майна, у випадку, якщо інші заходи примусового виконання не мали результату тощо [29, с. 143-144]. У нас існує великий сумнів у тому, чи варто визначати ці положення як самостійні принципи виконавчого провадження. Кожний з цих наведених принципів не охоплює не лише усіх правовідносин, які виникають у виконавчому провадженні, а й бодай навіть їх значної частини.

Усі вони є звичайними нормами-вимогами виконавчого провадження та відображають його звичайні процедурні аспекти.

С.В.Щербак та С.Я.Фурса виокремлюють такий спеціальний принцип виконавчого провадження як «пріоритетності звернення стягнення на майно боржників – громадян, згідно з яким, стягнення в першу чергу звертається на наявні у боржника грошові кошти та інше майно, і лише з їхньої відсутності – на заробітну плату й інші види доходів боржника» [39, с. 43]. Не заперечуючи загалом деякої важливості зазначеного положення, втім зауважимо, що не можемо погодитися з визначенням його як принципу виконавчого провадження. Вважаємо, що принцип виконавчого провадження як його ідея набуває засадничого значення лише тоді, коли ця ідея має загальний характер, поширюється на усі або на значну кількість правовідносин. Зазначене ж положення щодо черговості звернення стягнення на майно боржника не є притаманним усьому виконавчому провадженні, а стосується лише тих заходів примусового виконання рішень, визначених Законом «Про виконавче провадження», які стосуються звернення стягнення на майно боржника. Натомість на такі заходи примусового виконання рішень як вилучення в боржника і передача стягувачу предметів, зазначених у рішенні, заборона боржнику розпоряджатися та/або користуватися майном, яке належить йому на праві власності, у тому числі коштами, або встановлення боржнику обов'язку користуватися таким майном на умовах, визначених виконавцем, інші, визначені Законом заходи, не пов'язані зі зверненням стягнення на майно боржника, відповідне положення не поширюється. Таким чином, вважаємо, що положення про пріоритетність звернення стягнення на майно боржників – громадян не слід розглядати як принцип виконавчого провадження.

Р.А.Федорченко пропонує виділяти такий спеціальний принцип виконавчого провадження як виконання вимог виконавчого документу, без спотворення його змісту. На його думку, беручи до уваги визначення примусового виконання рішення суду, як завершальної стадії судового

провадження, неприпустимим є спотворення виконавцями змісту виконавчого документу, що підлягає виконанню, так як це спричинить порушення прав сторін виконавчого провадження та фактично нівелює весь процес правосуддя [59, с. 83]. Погоджуючи загалом з твердженням щодо необхідності виконувати виконавчий документ без спотворення його змісту, не вважаємо за необхідне надавати цій ідеї засадничого значення. Ця ідея є звичайною вимогою до законності дій виконавця та є проявом реалізації у виконавчому провадженні ідеї законності і за своїм значенням, на нашу думку, не тягне на визнання її принципом.

Аналогічні положення щодо обмеженості положень, названих як принципи виконавчого провадження, знаходимо також у багатьох інших науковців.

У науці можна знайти також і пропозиції щодо виокремлення окремих принципів виконавчого провадження, які, на наш погляд, не мають самостійного значення, а є сукупністю положень, які складають сутність інших принципів виконавчого провадження.

Так, наприклад, А.І.Кравченко виділяє у виконавчому провадженні принцип юридичної істини. Цей принцип, на його думку, зобов'язує державного виконавця вживати заходів примусового виконання рішень, передбачених законом і зазначених у виконавчому документі, неупереджено, своєчасно і повно вчиняти виконавчі дії, роз'яснювати сторонам їх права та обов'язки і сприяти у їх реалізації [60, с. 126]. Однак, як вбачається, цей принцип, якщо і існує, то фактично не має самостійного значення.

Так, положення про зобов'язання виконавця вживати заходів примусового виконання рішень, передбачених законом і зазначених у виконавчому документі, є сутністю нічого іншого, як принципу законності. Положення ж про неупереджене, своєчасне і повне вчинення виконавцем виконавчих дій можна розглядати як прояв таких самостійних принципів

виконавчого провадження як справедливості, неупередженості та об'єктивності, розумності строків виконавчого провадження.

Таким чином, у зазначеному випадку основні ідеї запропонованого принципу дублюють суть інших принципів, через що втрачається сутність кожного з них окремо.

Судовою практикою напрацьовано існування у виконавчому провадженні *принципу розумної обачності*.

Так, у своїй постанові від 22.02.2023 року у справі № 203/798/20 при оцінці дій державного виконавця Верховний Суд вказав, що враховуючи норми права та беручи до уваги принцип «розумної обачності», який безумовно має застосовуватися у виконавчому провадженні, Верховний Суд вважає, що у порушення наведених вище основних засад здійснення виконавчого провадження, у порушення своїх імперативних обов'язків, передбачених п.3 ч.2 ст.18, ст.32 Закону «Про виконавче провадження», згідно з яким виконавець зобов'язаний розглядати в установлені законом строки заяви сторін, інших учасників виконавчого провадження та їхні клопотання, державний виконавець, приймаючи до розгляду заяву від 12 грудня 2017 року про повернення коштів, які залишилися від реалізації на торгах майна, подану нібито ОСОБА_1, так і заяву-анкету до банку від 11 грудня 2017 року про надання банківських послуг, яка нібито підписана ОСОБА_1, державний виконавець зобов'язаний був пересвідчитися у тому, що така заява подана саме ОСОБА_1.

Державний виконавець зазначених дій не вчинив і у своїй апеляційній скарзі на рішення суду цього не заперечує, зазначаючи, що жодним законодавчим актом його не зобов'язано перевіряти, чи тією особою, яка подає заяву, подано цю заяву та її підпис. Зазначене спростовується зазначеними вище положеннями Закону «Про виконавче провадження», які передбачають, що «державний виконавець зобов'язаний вживати передбачених цим Законом заходів примусового виконання рішень, неупереджено, своєчасно і в повному

обсязі вчиняти виконавчі дії», проявити принцип «розумної обачності» і він не відклав вчинення виконавчої дії, тобто надання вказівки банку на перерахунок коштів, які залишилися від реалізації майна на торгах, до з'ясування обставин подання такої «незрозумілої» заяви від імені ОСОБА_1, за відсутності його самого.

Ураховуючи, що державний виконавець не виконав обов'язку з повернення ОСОБА_1 залишку коштів від реалізації на торгах майна, належного йому, Верховний Суд доходить висновку, що він допустив протиправну бездіяльність, внаслідок якої позивача було позбавлено права власності на належне йому майно (грошові кошти) [61]. Аналогічний висновок щодо необхідності дотримання у виконавчому провадженні принципу розумної обачності зроблено Верховним Судом і у постанові від 07.11.2022 року у справі № 450/4257/20. У цій справі порушення принципу розумної обачності полягало в тому, що виконавець відкрив виконавче провадження після того, як виконавчий напис було визнано таким, який не підлягав виконанню та про що приватний виконавець знав [62].

Вважаємо, що доцільності виокремлювати цей принцип як самостійний у виконавчому провадженні немає. Розумна обачність більше є положенням, яке характеризує людську діяльність загалом. Будь-яка людина, приймаючи певне правове рішення (звичайно, що це насамперед повинно бути притаманне посадовим та службовим особам), повинна діяти обачно, враховувати ймовірність та закономірності існування певних обставин та загалом розуміти на загально-свідомому рівні правову дійсність, в якій людина живе та діє. Таким чином, якщо ж такий принцип виокремлювати, то він, на наш погляд, є переважно загальним принципом людської діяльності, а не власне принципом виконавчого провадження.

Узагальнюючи наведене, поміж тим, вважаємо, що наявність самостійної системи принципів виконавчого провадження визначає основу формування конкретної галузі права, є однією із визначальних ознак, що дозволить

виокремити інституційну відособленість виконавчого провадження як окремого нормативного масиву, який визначатиме порядок регламентації виокремленої сфери суспільних відносин у виконавчому провадженні.

Виходячи з наведеного, вважаємо, що до системи принципів виконавчого провадження належать як передбачені, так і не передбачені Законом «Про виконавче провадження» такі принципи як «верховенства права та законності у виконавчому провадженні, принципи справедливості, неупередженості та об'єктивності, гласності та відкритості виконавчого провадження, диспозитивності, розумності строків виконавчого провадження, принцип обов'язковості виконання рішень, принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями, принцип забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців» [1], принцип недоторканості мінімуму майна, необхідного для існування боржника та членів його сім'ї, а також принцип використання цифрових технологій у виконавчому провадженні.

1.3. Класифікації принципів виконавчого провадження.

Класифікації принципів виконавчого провадження дозволяють більш повно визначити сутність окремих принципів залежно від їх місця у окремих класифікаціях, встановити їх місце у системі принципів та загалом сформувати обґрунтовану систему принципів виконавчого провадження.

У науці на основі загальних класифікацій принципів, розроблених теорією права, запропонована ціла низка класифікацій принципів виконавчого провадження.

Загальновизнаною фактично є точка зору, що принципи виконавчого провадження можна поділити за джерелом їх закріплення та за сферою їх поширення.

1) За джерелом закріплення принципи виконавчого провадження можна поділити на конституційні та ті, які закріплені в галузевому законодавстві про виконавче провадження. Специфікою законодавства, яке регулює виконавче провадження в Україні, є те, що Конституція України не має норм, які прямо регулюють діяльність органів примусового виконання рішень. Таким чином, відповідно до зазначеного критерію конституційними принципами виконавчого провадження можна визначити лише такі загальні принципи як верховенство права, законність, обов'язковість судового рішення (обов'язковість виконання судового рішення). Натомість принципами, які закріплені в галузевому законодавстві про виконавче провадження, є принципи неупередженості та об'єктивності, розумності строків виконавчого провадження, диспозитивності, справедливості, гласності та відкритості виконавчого провадження, співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями, забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців тощо.

2) За сферою поширення принципи виконавчого провадження поділяються на загальноправові, міжгалузеві та галузеві принципи. Загальноправовими варто визнати такі принципи виконавчого провадження як верховенство права, законність, справедливість, неупередженість та об'єктивність. Міжгалузевими є принципи гласності та відкритості виконавчого провадження, диспозитивності, розумності строків виконавчого провадження. Галузевими принципами є принципи обов'язковості виконання рішень, співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями, забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців.

В.А.Сосой поряд з принципами верховенства права, законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності відносить до «загальних принципів виконавчого провадження також і принцип гласності та відкритості

виконавчого провадження» [63, с. 165]. На наш погляд, з таким висновком погодитися не можна.

Принцип гласності та відкритості виконавчого провадження не можна віднести до загальних через те, що цей принцип не є притаманним усім галузям права та усім правовідносинам. Так, наприклад, цей принцип притаманний загалом процесуальним галузям права, там де існує процес та необхідність донесення до відома громадськості того, що в них відбувається, та не є притаманним приватним галузям права. Зокрема, у таких галузях права як цивільне чи сімейне право навпаки, превалює конфіденційність у відносинах, а не принцип гласності чи відкритості.

3) Загальні та спеціальні принципи виконавчого провадження виокремлюють С.В.Щербак та С.Я.Фурса (слід зауважити, що у цих науковців відповідна класифікація стосується принципів організації та діяльності органів Державної виконавчої служби, які, однак, як вбачається, розглядаються авторами як тотожні поняттю принципи виконавчого провадження) [39, с. 36-47], П.В. Макушев та О.В.Лясковець [64]. Загальними принципами у такій класифікації є ті принципи, які є властиві не лише організації та діяльності Державної виконавчої служби, а й іншим органам, зокрема, органам виконавчої влади, нотаріусу, судам. Спеціальними принципами є ті принципи, які властиві лише виконавчому провадженню [39, с. 36]. До загальних принципів С.В.Щербак та С.Я.Фурса відносять такі принципи як принципи законності, верховенства права, реординації та субординації, сприяння громадянам, установам, підприємствам і організаціям. Спеціальними принципами є принципи обов'язковості вимог державного виконавця, своєчасності виконання рішень, повного виконання рішень, неупередженості державного виконавця, пріоритетності звернення стягнення на майно боржників – громадян, одноособового прийняття рішення, безпосередності виконавчої діяльності, доступності й гарантованості захисту прав стягувача та боржника, рівності прав учасників виконавчого провадження

[39, с. 37-46]. У П.В.Макушева О.В.Лясковця загальними принципами є: верховенство права, законності, правової впорядкованості, гласності, системності, пріоритетності прав громадян, реординації, субординації, комбінування, науковості, професіоналізму і компетентності, персональної відповідальності, компетенційності, контролю, планомірності, неупередженості. Спеціальними є такі принципи: одноособовості прийняття рішення в конкретному виконавчому провадженні, обов'язковості вимог державного виконавця, своєчасності виконання рішень, повного виконання рішень, безпосередності виконавчої діяльності [64, с. 37-46].

Значення такої класифікації полягає в тому, що вона дозволяє запозичити у виконавче провадження усі ті позивні положення та позитивну практику, яка напрацьована у споріднених різновидах юридичного процесу, та може бути використана у виконавчому провадженні.

Слід звернути увагу, що така класифікація застосовується не лише щодо принципів виконавчого провадження загалом, а й щодо окремих складових виконавчого провадження, наприклад, як це робить М.М.Мальський щодо принципів транснаціонального виконавчого процесу.

Так, наприклад, на його думку, принципи транснаціонального виконавчого процесу можуть бути: 1) загальноправовими (конституційними) принципами – тими принципами транснаціонального виконавчого процесу, які характерні як для транснаціонального виконавчого процесу, так і для всіх галузей права й нормативного регулювання правової держави загалом. Вони визначаються Конституцією України або міжнародними угодами щодо захисту прав людини, зокрема з Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, і є характерними для переважної більшості галузей права. Такими принципами є принципи верховенства права, законності, принцип забезпечення права на захист, гуманізму; 2) спеціально-правовими (галузовими) принципами – принципами транснаціонального виконавчого процесу, які характерні конкретно для галузі (виконавчого процесу) і підгалузі (транснаціонального

виконавчого процесу) та які дозволяють виокремити характерні особливості правового регулювання відповідних структурних складових системи права. Спеціально-правові принципи, у свою чергу поділяються М.М.Мальський на галузеві принципи (принципи, які є характерними для всього виконавчого процесу) та підгалузеві принципи – власні принципи транснаціонального процесу, які характерні лише тому виконавчому провадженню, яке ускладнене іноземним елементом. Галузовими принципами виконавчого процесу, які найбільш характерні для транснаціонального виконавчого процесу, є принципи обов'язковості вимог державного виконавця, правової певності, своєчасності виконання виконавчих документів, чіткого визначення дискреційних повноважень державного виконавця, оскаржуваності дій виконавця, неприпустимості ув'язнення на підставі неспроможності виконати своє договірне зобов'язання, недоторканності мінімуму майна, необхідного для існування боржника-громадянина й членів його сім'ї. Підгалузевими принципами транснаціонального виконавчого процесу, на думку М.М.Мальського, є принципи однакового поводження, спонукання дотримання національного правового порядку, принцип забезпечення права на переклад, пріоритету норм міжнародних договорів, взаємності [65, с. 188-195]. Однак, на наш погляд, до цієї класифікації принципів транснаціонального виконавчого процесу варто підходити критично. Так, на наш погляд, у цій класифікації підгалузевими принципами транснаціонального виконавчого процесу є не власні принципи транснаціонального процесу, які характерні лише тому виконавчому провадженню, ускладненому іноземним елементом, як про те зазначає М.М.Мальський, а принципи, притаманні міжнародному публічному та міжнародному приватному праву.

4) Принципи, безпосередньо закріплені у законодавстві про виконавче провадження, та принципи, опосередковано закріпленні у законодавстві про виконавче провадження. Ще однією класифікацією принципів, яку можна було б запропонувати, є поділ принципів виконавчого провадження на ті з них,

які безпосередньо закріплені у законодавстві про виконавче провадження, та принципи, які такого закріплення не мають, а закріплені у законодавстві опосередковано, впливають з його змісту. Значення такої класифікації полягає в тому, що вона визначала б, наскільки вдалим є формальне закріплення принципів виконавчого провадження у законодавстві і чи не варто було б, наприклад, той з принципів, який є закріплений опосередковано, безпосередньо закріпити у законодавстві.

Безумовно, до безпосередньо нормативно закріплених принципів виконавчого провадження слід віднести усі ті принципи, перелік яких містить ст.2 Закону «Про виконавче провадження». До опосередкованих принципів виконавчого провадження можна було б віднести такі принципи як недоторканість мінімуму майна, необхідного для існування боржника-громадянина і членів його сім'ї та обов'язковості вимог виконавця, на існування яких вказується у правовій науці [66, с. 156].

5) Принципи, які визначають діяльність державного та приватного виконавця як обов'язкових учасників виконавчого провадження; 2) принципи, які визначають діяльність інших (крім виконавця) учасників виконавчого провадження; 3) принципи, які загалом поширюються на всіх учасників виконавчого провадження. Така класифікація виконавчого провадження здійснюється за критерієм суб'єктів, на яких вони спрямовані. Зазначена класифікація звертає увагу при дослідженні окремих принципів на того суб'єкта, вимогу щодо поведінки якого визначає той чи інший принцип, а відтак, дає змогу більш повно дослідити особливості діяльності окремих суб'єктів у виконавчому провадженні.

За такої класифікації, вважаємо, що: 1) принципами діяльності державного та приватного виконавця з поміж тих, які визначені Законом «Про виконавче провадження» будуть визначатися такі принципи як: 1) справедливості, неупередженості та об'єктивності; 2) гласності та відкритості виконавчого провадження; 3) співмірності заходів примусового

виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями; 2) принципами, які визначають діяльність інших (крім виконавця) учасників виконавчого провадження будуть: 1) диспозитивності; 2) забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців; 3) принципами, які загалом поширюються на всіх учасників виконавчого провадження будуть: 1) верховенства права; 2) законності; 3) обов'язковості виконання рішень; 4) розумності строків виконавчого провадження.

6) *Процедурні, статусні та державно-управлінські принципи виконавчого провадження* виокремлюються С.Соване. Процедурними є такі принципи виконавчого провадження, як: законності, верховенства права, неупередженості, обов'язковості вимог виконавця, недопущення зловживання своїми правами, своєчасності тощо. Статусними є принципи державної служби: демократизму служби, підзвітності та підконтрольності, державної дисципліни, персональної відповідальності, соціального та правового захисту, невідворотності відповідальності держави та державного виконавця за заподіяну ним шкоду, професіоналізму й компетентності. Державно-управлінськими принципами є принципи державного управління: взаємодії суб'єкта та об'єкта управління, структурно-ієрархічної побудови та розмежування владних повноважень, територіальності, інноваційних упроваджень та ін. [67].

7) *Міжнародні принципи виконавчого провадження та внутрішні принципи виконавчого провадження*. Важливу, хоча й не достатньо обґрунтовану, з точки зору дослідження міжнародного аспекту принципів виконавчого провадження класифікацію принципів запропонував А.І.Перепелиця. Зокрема, він пропонує класифікацію засад побудови та діяльності державної виконавчої служби на три групи: 1) міждержавні принципи (пріоритетність прав людини щодо інтересів держави; примусовий характер виконання рішень, гласність та усність виконавчого провадження, можливість оскарження дій осіб, що виконують рішення судів і несудових

органів, наявність приватної (особистої) власності та можливість звернення стягнення на це майно як захід примусового виконання рішень суду та інших несудових органів; наявність встановленого порядку звернення стягнення на різні об'єкти майна боржника; можливість превентивного накладання арешту на майно боржника як засіб забезпечення виконання рішення у майбутньому, з обов'язковим визначенням переліку об'єктів майна, на яке не можна звернути стягнення; наявність сторін виконавчого провадження, які наділені у виконавчому провадженні рівними правами; взаємодію при виконанні рішень судових і не судових органів інших держав); 2) загальні (законність; верховенство права; рівність громадян перед законом і органами державної виконавчої служби; недоторканість людини; недоторканість житла; гласність; ієрархічність; державну мову; диспозитивність; юридичну істину; змагальність; доступність; безпосередність; публічність; оперативність) та 3) спеціальні (обов'язковість вимог державного виконавця; своєчасність; повнота виконання і неупередженість державного виконавця; безпосередність; пріоритетність звернення стягнення на майно боржників; одноособовість прийняття рішення в конкретному виконавчому провадженні; доступність і гарантованість захисту прав стягувача та боржника) [68, с. 13-14].

Класифікація принципів виконавчого провадження з урахуванням міжнародного аспекту мала б надзвичайно важливе значення. Однак, не можемо погодитися повністю з запропонованою А.І.Перепелицею класифікацією. Вважаємо, що критерій зазначеної класифікації є надзвичайно нечіткий. У окремих запропонованих А.І.Перепелицею групах міжнародний аспект принципів зник. Натомість вважаємо, що у такій класифікації він повинен превалювати та показати, які з принципів виконавчого провадження України мають міжнародні джерела закріплення, тобто закріплені у актах міжнародного законодавства та є у зв'язку з цим міжнародними принципами виконавчого провадження, а які є виключно внутрішніми принципами. Вважаємо, що до міжнародних принципів виконавчого провадження можна

було б віднести такий принцип як вільне переміщення судового рішення. Внутрішнім же принципом виконавчого провадження можна було б визначити такий принцип, як пріоритетність звернення стягнення на майно боржників.

При окресленні принципів виконавчого провадження має значення той базис, який є основою класифікації, а саме галузева правова природа виконавчого провадження.

З урахуванням міркувань щодо того, виконавче провадження має підгалузеву приналежність до адміністративного права України, Р.С.Калінін вважає більш коректним запропонувати систему класифікації принципів виконавчого провадження України з урахуванням цього фактору. На його думку науковці при класифікації виконавчого провадження зазвичай не приймають до уваги місце виконавчого провадження в системі права України, а без цього неможливо коректно здійснити класифікацію принципів виконавчого провадження України. З метою досягнення оптимізації та правової економії відсутня об'єктивна потреба в дублюванні універсальних та принципів національної системи права безпосередньо у підгалузовому законодавстві України з виконавчого провадження, адже останнє спочатку безпосередньо орієнтується на: 1) загальнолюдські (універсальні) принципи права; 2) принципи національної системи права України, які включають: 2.1) загальноправові (загальногалузеві) принципи; 2.2) міжгалузеві принципи; 2.3) галузеві принципи. Таким чином, приймаючи за основу, що виконавче провадження України є підгалуззю адміністративного права України, принципи передостаннього поділяються на: 1) підгалузеві та 2) інституційні. На думку Р.С. Калініна, така логіка побудови норм-принципів, приводить до того, що необхідність у виділенні управлінських, статусних або інших принципів виконавчого провадження відсутня, окрім принципів безпосередньо виконавчого провадження (правових категорій та процедур, які безпосередньо спрямовані на примусове виконання), як підгалузі адміністративного права України, яке повинне виключати принципи, що притаманні адміністративному

праву України, а підкреслювати його (виконавчого провадження) виключність та особливість. Загалом Р.С.Калінін пропонує таку класифікацію принципів виконавчого провадження як підгалузі адміністративного права України:

- 1) підгалузеві принципи (властиві виключно виконавчому провадженню);
- 2) інституційні (властиві конкретному інституту виконавчого провадження).

Підгалузевими принципами виконавчого провадження є: принцип належної реалізації спеціальних адміністративних процедур виконавчого провадження; принцип виключності органів та осіб примусового виконання; нерівності специфічних сторін (стягувача та боржника) у виконавчому провадженні; принцип обов'язковості вимог державного виконавця; принцип гарантії прав фізичних та юридичних осіб у виконавчому провадженні; принцип законодавчо встановленої обмеженості прав та обов'язків учасників виконавчого провадження; принцип своєчасного і в повному обсязі вчинення виконавчих дій тощо. До інституційних принципів виконавчого провадження можна віднести: 1) принцип безумовності стягнення виконавчого збору, витрат виконавчого провадження; 2) принцип обов'язковості застосування заходів примусового виконання; 3) принцип виплати винагороди державному виконавцю за своєчасне та фактичне закінчення виконавчого провадження; 4) принцип обов'язковості зняття арештів з майна боржника у законодавчо встановлених випадках завершення виконавчого провадження; 5) принцип застосування забезпечувальних заходів тощо [29, с. 141-144]. Погоджуючись загалом з підходом Р.С.Калініна до виокремлення принципів виконавчого провадження, не можемо погодитися з визначенням ним окремих принципів виконавчого провадження, оскільки вони, на наш погляд, виглядають надзвичайно дріб'язковими.

Висновки до розділу 1.

1. При окресленні поняття принципів виконавчого провадження слід виходити з напрацювань науки теорії права, а також з розумінням поняття виконавчого провадження.

2. Принципи виконавчого провадження повинні характеризувати та відображати дії та діяльність усіх учасників виконавчого провадження (боржника, стягувача, їх представників, прокурора, осіб, які сприяють державним чи приватним виконавцям у вчиненні виконавчих дій), а не лише діяльність органів державної виконавчої служби, державних та приватних виконавців.

3. Визначальні ознаки принципів виконавчого провадження полягають в тому, що: 1) кожний принцип виконавчого провадження є основною (керівною) засадою, ідеєю, положенням чи вимогою, які складають його сутність та зміст; 2) принципи виконавчого провадження характеризують процедуру примусового виконання судових рішень та рішень інших органів чи посадових осіб, тобто за своєю правовою природою є процесуальними принципами; 3) кожний принцип виконавчого провадження безпосередньо або опосередковано закріплений в нормативно-правових актах про виконавче провадження, насамперед, у Законі «Про виконавче провадження»; 4) принципи виконавчого провадження складають певну систему, в якій один з принципів може опосередковано впливати з іншого, обумовлювати його або ж бути гарантією його реалізації; 5) принципи виконавчого провадження є стабільними, значно рідше підлягають зміні у порівнянні з іншими нормами законодавства.

4. Принципами виконавчого провадження є нормативно визначені у законодавстві про виконавче провадження основні стабільні ідеї, положення, вимоги, що характеризують сутність та зміст виконавчого провадження як процесуального порядку примусового виконання судових рішень та рішень

інших органів, складають певну систему та відображають закономірності розвитку виконавчого провадження.

5. Значення принципів виконавчого провадження можна розглядати у правотворчій, правозастосовній та пізнавальній діяльності. Важливе значення принципів виконавчого провадження може полягати у вирішенні наукової проблеми визначення місця норм виконавчого провадження у системі права України, зокрема, самостійності галузі виконавчого процесу. Це значення принципів виконавчого провадження на сьогодні ще вимагає свого осмислення.

6. Принципи виконавчого провадження складають цілісну систему. Системність є тією рисою, яка визначає комплексність принципів виконавчого провадження. Система принципів виконавчого провадження дозволяє вибудувати єдине ціле з-поміж низки на перший погляд відособлених його принципів як інтегративних складників. У своєму поєднанні усі принципи виконавчого провадження як складові частини починають утворювати єдине ціле, що визначає якісно своєрідний характер.

7. При побудові системи принципів виконавчого провадження виникає логічне питання про те, яка їх кількість є прийнятною. Це питання є непростим як для науки, так і для практики. Ймовірно, що на це питання немає єдиної та правильної відповіді. Загалом це питання варто розкласти на декілька складових: 1) чи необхідно, щоб кількість принципів була значною, чи їх повинно бути якнайменше? 2) чи повинні вони носити якийсь загальний характер, чи вони повинні мати спеціальний характер?

8. Кількість принципів виконавчого провадження повинна бути мінімальною, а принципи як основні ідеї не повинні дублювати один одного. Оскільки, кожний з принципів є основою загального поняття виконавчого провадження, усі вони повинні мати те, що їх об'єднує, між ними повинен бути зв'язок, який власне й породжуватиме систему принципів виконавчого провадження.

9. Принципами виконавчого провадження можуть бути визнані лише ті ідеї, які відповідають таким вимогам: 1) відображають сутність процесуальних правовідносин, що виникають у зв'язку з примусовим виконанням судових рішень та рішень інших органів та посадових осіб; 2) встановлюють основні зв'язки між нормами та інститутами виконавчого провадження; 3) мають безпосереднє чи опосередковане відношення до всіх інститутів виконавчого провадження, а не лише до їх частини; 4) закріплені в нормативних актах про виконавче провадження; 5) принципи як ідеї про виконавче провадження не повинні суперечити одне одному;

10. Закон України «Про виконавче провадження» у статті 2 відносно вдало сформулював перелік принципів виконавчого провадження. У ньому немає тих положень, які не можна було б визначити як принципи виконавчого провадження. Кожний з закріплених у Законі принципів знайшов справедливе місце в системі принципів виконавчого провадження.

11. Наявність самостійної системи принципів виконавчого провадження визначає основу формування нової галузі права та дозволяє виокремити інституційну відособленість виконавчого провадження як окремого нормативного масиву, який визначатиме порядок регламентації виокремленої сфери суспільних відносин у виконавчому провадженні.

12. Принципи виконавчого провадження можна класифікувати: 1) за джерелом закріплення – на конституційні та ті, які закріплені в галузевому законодавстві про виконавче провадження; 2) за сферою поширення – на загальноправові, міжгалузеві та галузеві принципи; 3) за притаманністю іншим сферам правовідносин – на загальні та спеціальні; 4) за способом закріплення у законодавстві – на безпосередньо закріплені у законодавстві про виконавче провадження та опосередковано закріпленні у законодавстві про виконавче провадження; 5) за спрямованістю на визначення діяльності учасників виконавчого провадження – на принципи, які визначають діяльність державного та приватного виконавця, на принципи, які визначають діяльність

інших (крім виконавця) учасників виконавчого провадження та принципи, які загалом поширюються на всіх учасників виконавчого провадження; 6) за своєю спрямованістю – на процедурні, статусні та державно-управлінські; 7) за сферою спрямованості – на міжнародні принципи виконавчого провадження та внутрішні принципи виконавчого провадження.

РОЗДІЛ 2

ЗАГАЛЬНІ ТА МІЖГАЛУЗЕВІ ПРИНЦИПИ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

2.1. Принципи верховенства права та законності у виконавчому провадженні

Принцип верховенства права є загальним принципом та одним з найбільш фундаментальних, і одночасно найбільш дискусійних принципів не лише виконавчого провадження, а і, зокрема, судочинства та будь-яких інших видів юридичної діяльності. Зазначений принцип ґрунтується на положеннях ст.8 Конституції України, відповідно до якої в Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Як вбачається з аналізу наукової літератури, принцип верховенства права є настільки дискусійним у теорії права, що не дивлячись на велику кількість різноманітних наукових досліджень, спільного розуміння його сутності у науці так віднайдено і не було. Можливо це й не дивно, оскільки Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях виокремлює більше п'ятнадцяти складових цього принципу.

С.П.Головатий стверджує, що людина – істота природна, яка з'являється на світ з уже наявними правами та свободами, які їй ніхто не надає, і тому ніхто не може її цього позбавити. Таким чином, принцип «верховенства права» містить у собі ідею природного права [69, с. 85]. На думку А.М.Колодія, принцип «верховенства права» існує поза нормативно-правовими актами у вигляді наявних у суспільстві справедливості, рівності, свободи. Тобто принцип «верховенства права» знаходиться у правосвідомості та є загальнозрозумілим і вважається таким, що використовується для саморегулювання суспільних відносин. Вчений зазначає, що діяльність

державних органів повинна базуватись на принципах природного права, тобто держава залежна від права, яке обмежує державну владу [70, с. 44]. Відомий теоретик права О.В.Петришин розглядає принцип верховенства права у широкому та вузькому значеннях. У широкому значенні цей принцип, на його думку є принципом правової організації державної влади в суспільстві, так би мовити, в сенсі «верховенства права над державою». Саме так цей принцип тлумачиться за межами континентальної моделі правової держави за посередництвом англomовної конструкції верховенства (панування) (Rule of law). Як результат – англomовне «верховенство права» за основним змістом ототожнюється з континентальною «правовою державністю». У вузькому ж розумінні цей принцип означає співвідношення однорідних правових категорій – права та закону в системі регулювання суспільних відносин, їх ролі та місця в забезпеченні правопорядку, тобто в сенсі «верховенства права над законом» [71, с. 24].

Наводить своє розуміння принципу верховенства права у своїх рішеннях і Конституційний Суд України.

Так, у своєму рішенні від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018 Суд зазначив, що верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність; діяльність правотворчих і правозастосовних органів держави має здійснюватися за принципами, зокрема, верховенства права і прямої дії норм Конституції України, а повноваження – у встановлених Основним Законом України межах і відповідно до законів [72].

Також Конституційний Суд України розглядає верховенство права як нормативний ідеал, до якого має прагнути кожна система права, і як універсальний та інтегральний принцип права, який необхідно розглядати, зокрема, в контексті такої основоположної його складової, як принцип юридичної визначеності; юридичну визначеність необхідно розуміти через такі її складові: чіткість, зрозумілість, однозначність норм права; право особи у своїх діях розраховувати на розумну та передбачувану стабільність існуючого

законодавства та можливість передбачати наслідки застосування норм права (законні очікування); юридична визначеність передбачає, що законодавець повинен прагнути до чіткості та зрозумілості у викладенні норм права (абзац четвертий пункту 4, абзац п'ятий, перше речення абзацу шостого підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 червня 2019 року № 6-р/2019) [73].

Слід звернути увагу, що думка про те, що верховенство права означає верховенство його над законом, є чи не найбільш поширеною у науці, і мабуть найбільш зрозумілою. У зв'язку з цим, на наш погляд, саме так варто розглядати сутність цього принципу. Закон, який приймається людьми, може порушувати їх права, а тому може бути неправовим. Такими, зазвичай, і є закони у тоталітарних державах. У зв'язку з цим принцип верховенства права спонукає усіх керуватися у своїй діяльності не таким законом, а саме ідеями права, для якого характерні справедливість, свобода, гуманізм тощо. Варто погодитися з думкою, що самостійного значення принцип верховенства права набуває тоді, коли розрізняють закон і право. При цьому позитивне право, яке створюється людьми, має ґрунтуватися на природному праві, яке обмежує державну владу, і є своєрідним фільтром позитивного права [74, с. 64; 75, с. 83–89].

Таким чином, принцип верховенства права у сфері правозастосування полягає у тому, що суд, інший державний орган чи посадова особа, які розглядають юридичну справу чи вирішують певне правове питання, повинні з'ясовувати питання відповідності національного законодавства принципу верховенства права. Якщо буде встановлена невідповідності писаного законодавства вимогам верховенства права, ці органи чи посадові особи не зобов'язані застосовувати неправовий закон, а вирішувати справи чи правове питання згідно з верховенством права. Саме виходячи з такого розуміння принципу верховенства права варто досліджувати і питання про зміст цього принципу у виконавчому провадженні.

Враховуючи наведене, принцип верховенства права у виконавчому провадженні означає, що виконавець при застосуванні положень законодавства про виконавче провадження повинен з'ясовувати питання відповідності його верховенству права як нормативному ідеалу, до якого має прагнути кожна система права та який означає пріоритет природніх прав людини над писаним правом, чіткість, зрозумілість, однозначність норм права, право особи у своїх діях розраховувати на розумну та передбачувану стабільність існуючого законодавства та можливість передбачати наслідки застосування норм права (законні очікування), чіткість та зрозумілість у викладенні норм права тощо.

Однак, виходячи зі специфіки виконавчого провадження досить часто зауважується на проблематиці його застосуванні.

Так, як зазначає Д.М.Сібільов, можна впевнено сказати, що на сьогодні остаточний зміст поняття верховенства права є невизначеним. Принцип верховенства права розуміється як перевага вищих уявлень про справедливість над нормами чинного законодавства в разі виникнення спірних правових ситуацій. Тобто, виходячи із уявлень про верховенство права, можна не виконувати приписи чинного законодавства, які їм протирічать [76, с. 123]. З точки зору законодавства про виконавче провадження цей принцип виглядає як продовження принципу законності, оскільки навряд чи можна уявити, що державний виконавець буде діяти всупереч приписам закону, керуючись принципом верховенства права як ідеєю справедливості, що переважає над законом [76, с. 124].

Прямо не підтримують доцільність визнання верховенства права як засади виконавчого провадження С.Я.Фурса та Є.І.Фурса.

Так, аналізуючи його зміст у виконавчому процесі вони задають риторичне питанням про те, про верховенство якого права йдеться у назві принципу та про право на що? Домінування якого права ми декларуємо: стягувача, боржника чи виконавця і над чийм правом? Які механізми у виконавчому провадженні існують для того, щоб довести верховенство права?

[77, с. 29-30]. Як наслідок науковці роблять висновок, що включення цієї засади до закону є зайвою підставою для того, щоб нав'язати спір і зловживати своїми правами, оскільки виходячи із традиційного тлумачення принципу верховенства права багатьма вченими воно зводиться до *«можливості довести, що право людини порушується законом»* [77, с. 29-30].

На наш погляд, говорити про відсутність принципу верховенства права у виконавчому провадженні не можна, оскільки цей принцип закріплений у Конституції України та цілком обґрунтовано вважається загальноправовим, тобто таким, який поширюється на всю систему права України та існує у всіх галузях права. Відтак, існує він і у виконавчому провадженні. Зворотне твердження заперечувало б цю аксіому. При цьому слід врахувати, що проблеми його застосування у виконавчому провадженні є аналогічні тим проблемам, які існують у інших галузях права, а тому потребують свого вирішення на загальнотеоретичному рівні. Знайти практичні прояви застосування цього принципу у практиці виконавчого провадження надзвичайно складно. Однак, з практичної сторони завжди слід розглядати цей принцип як запобіжник волюнтаризму закону та таке положення, яке дає конституційно визначену можливість виконавцю та іншим учасникам виконавчого провадження не виконувати закон, який порушує верховенство права, є несправедливим чи дискримінаційним.

Більш визначеним у своєму розумінні як у правовій теорії, так і у практиці виконавчого провадження, є **принцип законності**.

Як і у інших правовідносинах, принцип законності у виконавчому провадженні ґрунтується на ст.19 Конституції України, згідно з якою «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [58].

У теорії держави та права принцип законності розглядається як такий, який включає в себе три складових елементи: а) органи державної влади та посадові особи при здійсненні своєї діяльності, розробляючи і приймаючи рішення, спираються на принципи та вимоги законності; б) при організації реалізації прийняття рішень вони не виходять поза межі своєї компетентності; в) при здійсненні контролю і нагляду за законністю дій учасників суспільних відносин вони дотримуються правових процедур, використовують правові методи і способи [78, с. 453]. Однак, на наш погляд, слід враховувати, що цей принцип визначає вимоги не лише до змісту дій органів державної влади чи місцевого самоврядування, службових чи посадових осіб, а поширює свою дію на поведінку усіх суб'єктів правовідносин. Таким чином, згідно з принципом законності у виконавчому провадженні виконавець, сторони та інші учасники виконавчого провадження зобов'язані діяти згідно з вимогами закону, вчиняти процесуальні дії у виконавчому провадженні у тому порядку та строки, як це визначає закон.

На думку В.А.Кройтора, згідно сучасної доктрини є логічним й обґрунтованим розуміння принципу законності як складової принципу верховенства права, що фактично не потребує виділення його в якості самостійного принципу виконавчого провадження [79, с. 15-16]. На наш погляд, така думка є спірною.

Так, дійсно, у сучасній науковій доктрині існує позиція, що принцип законності є складовою принципу верховенства права. В той же час, як уже зазначалося вище, верховенство право як самостійний принцип є досить абстрактним та фактично позбавленим власного змісту. Через це майже усі загальні принципи права, а не лише принцип законності, розглядаються як його складові. Однак, це зовсім не означає того, що при такому підході у нас повинен залишитися виключно лише один загальний принцип верховенства права. Крім того, слід звернути увагу й на те, що у загальній правовій доктрині, як і доктрині виконавчого провадження є підхід, згідно з яким, навпаки,

верховенство права виглядає як продовження принципу законності. Як зазначає Д.Сібільов, навряд чи можна уявити, що державний виконавець буде діяти всупереч приписам закону, керуючись принципом верховенства права як ідеєю справедливості, що переважає над законом [76, с. 125]. У зв'язку з цим, вважаємо, що кожний з наведених принципів є самостійним принципом виконавчого провадження та має своє власне, притаманне виключно йому, значення.

У виконавчому провадженні принцип законності необхідно розглядати у двох аспектах. По-перше, всі дії державного виконавця повинні відповідати нормативно-правовим актам, і, по-друге, закону повинні дотримуватися й інші суб'єкти виконавчого провадження [80, с. 36].

Із дією принципу законності у виконавчому провадженні досить тісно пов'язана проблема реалізації виконавцем у виконавчому провадженні дискреційних повноважень.

Дискреційні повноваження у науці розглядаються як передбачені законодавством можливості владного суб'єкта діяти на свій розсуд з метою прийняття рішення, яке є найбільш оптимальним у конкретній ситуації, у рамках власної компетенції [81, с. 53]. Дискреція є способом вирішення посадовою особою або державним органом питань, які не мають однозначного, повного або взагалі не мають нормативного регулювання, і тому останнє залежить від оцінки цих питань суб'єктом правових відносин [82, с. 24].

Слід звернути увагу, що багато норм Закону «Про виконавче провадження» викладені як такі, що надають виконавцю право діяти певним чином на власний розсуд, а не покладають на нього обов'язок. При цьому, прийняття рішення щодо вчинення окремих процесуальних дій виконавець вирішує самостійно, оскільки відповідне питання не врегульовується законодавством.

Так, наприклад, ч.1 ст.53 Закону визначає, що «виконавець має право звернути стягнення на майно боржника, що перебуває в інших осіб, а також на майно та кошти, що належать боржнику від інших осіб» [1]. Таким чином, у цьому випадку виникає питання, коли та за яких обставин виконавець повинен звернути стягнення на майно боржника, що перебуває в інших осіб, а також на майно та кошти, що належать боржнику від інших осіб. Вважаємо, що така норма Закону фактично містить дискреційне повноваження виконавця щодо вжиття ним відповідних заходів. Аналогічне дискреційне повноваження містить й норма ч.4 ст. 57 Закону, відповідно до якої «у разі якщо визначити вартість майна (окремих предметів) складно, виконавець має право залучити суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання для проведення оцінки майна» [1]. У цьому випадку не зовсім чітко закон визначає, коли виконавець вправі залучити суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання для проведення оцінки майна, а коли повинен визначити вартість самостійно. Відтак, такі рішення виконавець приймає на власний розсуд.

У цих та інших випадках завжди можуть виникати спори щодо законності дій виконавця, оскільки правове регулювання містить відповідні прогалини. Як зазначає, наприклад, М.М.Мальський, норми законодавства, що стосуються, наприклад, виконавчих дій щодо оцінки майна, його реалізації, а також порядок оскарження таких дій є недостатньо чіткими та допускають зловживання з боку виконавця [66, с. 155-156].

Спори у виконавчому провадженні, що обумовлюються дискрецією виконавця, є досить поширеними.

Так, наприклад, у одній зі справ, у лютому 2020 року ОСОБА_2 звернувся до суду зі скаргою з вимогами про визнання протиправними дій та повідомлення від 26 лютого 2020 року головного державного виконавця Відділу примусового виконання рішень Управління забезпечення примусового виконання рішень у місті Києві Центрального міжрегіонального управління

Міністерства юстиції (м. Київ) Григорян О. Г. про повернення стягувачу без прийняття до виконання виконавчого листа від 19 лютого 2020 року у справі № 761/13085/14-ц, скасування зазначеного повідомлення, зобов'язання Відділу прийняти виконавчий лист від 19 лютого 2020 року до виконання, відкрити відповідне виконавче провадження та розпочати примусове виконання судового рішення на підставі зазначеного виконавчого листа.

Задовольняючи касаційну скаргу ОСОБА_2 частково, Верховний Суд у своїй постанові визнав обґрунтованими доводи заявника щодо необхідності зобов'язати виконавця ВДВС вирішити питання про відкриття відповідного виконавчого провадження. В той же час доводи заявника про необхідність зобов'язання державного виконавця розпочати примусове виконання судового рішення на підставі виконавчого листа були визнані необґрунтованими. Верховний Суд зауважив, що процесуальна діяльність виконавця розпочинається саме з відкриття виконавчого провадження з виконання певного виконавчого документа, реалізація якої належить до повноважень цієї посадової особи, визначених законом, та відбувається на його розсуд.

Верховний Суд також виходив з того, що зобов'язання виконавця усунути виявлені порушення полягає у покладенні на нього обов'язку усунути їх певним чином, а тому таке зобов'язання має бути конкретним, а не абстрактним. Така процесуальна вказівка суду не може викладатися у формі доручення виконувати певне судове рішення в цілому, оскільки таке зобов'язання покладається на уповноваженого виконавця законом. Так само суд не повинен визначати спосіб його виконання у тому випадку, якщо законом повноваження виконавця визначено дискреційно, тобто виконавець наділений правом обирати варіант своєї процесуальної поведінки на власний розсуд з-поміж усіх, дозволених законом [83].

Вважаємо, що здійснення дискреційних повноважень виконавцем буде законним лише тоді, коли ним буде дотримано при здійсненні виконавчого провадження норм законодавства про виконавче провадження, що визначатиме

процедуру вчинення виконавчих дій. При цьому рішення, що його приймає виконавець, повинне бути найбільш оптимальне, яке відповідатиме матеріалам виконавчого провадження. Для прийняття такого рішення необхідна правильна оцінка виконавцем усіх обставин.

2.2. Принцип справедливості, неупередженості та об'єктивності у виконавчому провадженні

Ще одним принципом виконавчого провадження є принцип справедливості, неупередженості та об'єктивності. Зміст цього принципу передбачає аналіз надзвичайно непростих, не лише з позиції права, а й з позиції філософії таких категорій як справедливість, неупередженість та об'єктивність.

Сутність поняття *принципу справедливості* знаходимо, зокрема, у рішенні Конституційного Суду України від 02 листопада 2004 № 15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання. На думку КСУ справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню. У сфері реалізації права справедливість проявляється, зокрема, в рівності всіх перед законом, відповідності злочину і покарання, цілях законодавця і засобах, що обираються для їх досягнення. Справедливе застосування норм права – передусім недискримінаційний підхід, неупередженість [84]. Таким чином, принцип справедливості – це морально-правова засада, яка визначає необхідність правильного, неупередженого, об'єктивного, збалансованого ставлення законодавця та повноважної особи до всіх учасників правовідносин.

Забезпечити право на справедливий суд без якісного виконання акта правосуддя неможливо. Стан виконання судових рішень в Україні вимагає кращого, оскільки це є складовою частиною права на справедливий суд. Саме через виконання судових рішень втілюються у життя принципи справедливості і верховенства права [85, с. 19-20].

При окресленні принципу справедливості у виконавчому провадженні слід враховувати, що його у виконавчому провадженні варто розглядати у двох аспектах – у значенні справедливого правового регулюванні правовідносин, що виникають у виконавчому провадженні, та у аспекті справедливого правозастосування.

Дія принципу справедливості у процесі діяльності з примусового виконання судових рішень проявляється у тому, що нормативно-правові положення, які регулюють відносини у сфері примусового виконання судових рішень, мають узгоджуватися із загальновизнаними морально-етичними засадами. У даному випадку йдеться про застосування принципу справедливості у нормотворчій діяльності [86, с. 76]. При цьому, С.В.Щербак наголошує, що справедливість у виконавчому процесі повинна проявлятися не в якомусь конкретному положенні законодавства, а має реалізуватися в цілому комплексі принципів процесу виконання, які виражають сутність, зміст та структуру виконавчого процесу, характеризують національні традиції, пронизують всі стадії виконавчого процесу, визначають ідеологію держави в сфері виконання судових рішень та рішень інших органів тощо [87, с. 110-116].

Зазначене твердження С.В.Щербак слід підтримати з огляду на те, що принцип справедливості є загальним принципом права, через що усе право України повинне бути пронизане відповідним принципом, притому, що законодавство про виконавче провадження не є у цьому аспекті винятком. Але, при цьому, вважаємо, що саме завданням науки і є віднайдення тих окремих положень законодавства про виконавче провадження, які виглядають несправедливими по відношенню до когось з учасників виконавчого

провадження, незалежно від того, хто є цим учасником. І як буде показано нижче, таким учасником, по відношенню до якого Закон є несправедливим, може бути не лише хтось зі сторін, а інколи навіть і сам виконавець. Тому аналіз окремих положень законодавства, які містять прояв принципу справедливості чи його порушення є надзвичайно важливим.

Вважаємо, що принцип справедливості полягає в закріпленні у законодавстві рівності прав сторін виконавчого провадження. Не дивлячись на те, що стягувач та боржник мають різні права, загалом їхнє правове становище та визначені законодавством про виконавче провадження права надають їм можливість повністю реалізувати свої правові інтереси у виконавчому провадженні.

На думку І.Г.Француза, принцип справедливості проявляється, зокрема, у встановленій статтею 46 Закону «Про виконавче провадження» черговості задоволення вимог стягувачів у разі недостатності стягнутої суми для задоволення вимог стягувачів [86, с. 77]. Загалом погоджуючись з таким твердженням, вкажемо й на порушення цього принципу у відповідних правовідносинах.

Дійсно, якщо брати вимоги стягувачів, які задовольняються в межах перших трьох черг, то їх віднесення до цих черг виглядає справедливим. Такими безспірно виглядають, наприклад, вимоги другої черги – про стягнення аліментів, відшкодування збитків та шкоди, завданих внаслідок кримінального або адміністративного правопорушення, каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, а також у зв'язку із втратою годувальника тощо. В той же час віднесення вимог стягувачів за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, вимоги щодо збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та вимоги щодо податків та інших платежів до бюджету до четвертої черги виглядає очевидно несправедливим.

Закон «Про виконавче провадження» в багатьох своїх нормах несправедливо надає пріоритет захисту прав чи інтересів держави, зокрема, й державної власності, перед захистом прав фізичних та юридичних осіб, а також їх власності. Зокрема, така несправедливість вбачається, в питаннях обмеження компетенції приватних виконавців щодо виконання рішень проти держави, в питанні існування чисельних мораторіїв щодо державного майна тощо. Не є винятком і встановлена ст.46 Закону черговість задоволення вимог стягувачів, яка знову ж таки надає пріоритет захисту прав державної власності перед приватною власністю. Виходить так, що допоки боржник не задовольнить вимоги держави, інші «звичайні» боржники не отримають того що належить їм. Досить часто буває так, що інші «звичайні» боржники, вимоги яких віднесені до п'ятої черги, не отримають взагалі нічого саме через погашення боржником пріоритетних вимог перед державою. Чи є така визначена Законом «Про виконавче провадження» черговість справедливою? Очевидно для нас, що ні.

Згідно з положенням ст.13 Конституції України усі суб'єкти права власності рівні перед законом. Держава є рівним учасником, зокрема, цивільних правовідносин в Україні. Згідно зі ст.318 Цивільного кодексу України [88] суб'єктами права власності є Український народ та інші учасники цивільних відносин, визначені статтею 2 цього Кодексу (фізичні особи та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права). Усі суб'єкти права власності є рівними перед законом. З урахуванням наведеного, пріоритет захисту державної власності перед приватною власністю, що фактично закріплено у ст.46 Закону «Про виконавче провадження» є несправедливим та повинен бути скасований. Вважаємо, що пункт 4 ч.1 ст.46 Закону «Про виконавче провадження» повинен бути скасований, а п.5 ч.1 ст.46 Закону повинен вважатися пунктом 4.

Таким чином, варто сформулювати наукове положення про неприпустимість надання окремих переваг державі у процедурі звернення стягнення на майно боржника. Існуюча черговість задоволення вимог стягувачів у разі недостатності стягнутої суми для задоволення вимог стягувачів необґрунтовано надає пріоритет захисту прав державної власності перед приватною власністю, що порушує права інших стягувачів як суб'єктів правовідносин. Зазначене порушує конституційні положення про рівність форм власності в Україні.

Несправедливістю саме по відношенню до приватних виконавців варто розглядати визнання Конституційним Судом України такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини другої статті 26 Закону України «Про виконавче провадження», тобто фактичне скасування обов'язкової сплати стягувачем авансового внеску при пред'явленні виконавчого документа до виконання. Як вбачається з відповідного рішення Конституційним Судом України від 15 травня 2019 року, це обґрунтовується, зокрема, й існуванням принципу справедливості [89]. В той же час, справедливе по відношенню до стягувачів скасування обов'язкової сплати ними у цих випадках авансового внеску виглядає очевидно несправедливим по відношенню до приватних виконавців, на яких за наслідками такого рішення фактично покладено авансування усіх витрат з виконавчого провадження. Звичайно, можна погодитися з тим, що це питання потребує свого законодавчого врегулювання, однак, недолік змісту рішення Конституційного Суду України від 15 травня 2019 року вбачається в тому, що він при аналізі положень про конституційність авансового внеску обмежено витлумачив сферу відповідних правовідносин, обмеживши їх лише відносинами з виконання судових рішень органами державної виконавчої служби, не звернувши увагу на те, що існують й інші правовідносини з виконання судових рішень, зокрема, й відносини виконавчого провадження за участі приватного виконавця та відносини з виконання інших рішень, не лише

судових. В таких інших правовідносинах цілком конституційним, можливо, виглядає сплата стягувачами авансового внеску.

Вимога *неупередженості та об'єктивності* виконавчого провадження вимагає від державного чи приватного виконавця об'єктивно та неупереджено ставитися до боржника та стягувача, незважаючи на власні вподобання гарантувати реалізацію кожному з них наявних у них прав у виконавчому провадженні. Як цілком обґрунтовано зазначає А.В.П'ятницький, виконуючи свої функції, виконавці повинні слідувати букві закону, відкидаючи у сторону якісь особисті вподобання (наприклад, симпатія чи антипатія до особи, тощо) [90, с. 59-60].

На думку Є.В.Шматко, під неупередженістю варто розуміти стан виконавця, з якого він не має обманної, позитивної чи негативної заздалегідь виниклої думки щодо учасників виконавчого провадження, у зв'язку з чим виконавець не повинен знати учасників провадження, не мати особистої зацікавленості в будь-чому. Об'єктивність виражається у здійсненні виконавцем провадження поза людською свідомістю та за відсутності бажань, результатів третіх осіб [91, с. 81]. На наш погляд, таке розуміння зазначених понять є дещо ідеалістичним.

Так, навряд чи можливо на сьогодні забезпечити те, щоб виконавець не знав ані стягувача, ані боржника. Особливо це важко забезпечити у маленьких населених пунктах, де усі усіх знають. Через це навряд чи те, що виконавець знає когось із сторін виконавчого провадження, чи навіть обох їх, є якою загрозою неупередженості. Така обставина не є перешкодою навіть для розгляду справи суддею, вимоги щодо неупередженості якого є значно жорсткішими, аніж вимоги до неупередженості виконавця. Не можна вимагати від виконавця й здійснення провадження поза людською свідомістю та за відсутності бажань, результатів третіх осіб, оскільки діяльність виконавця є, власне, усвідомленою діяльністю, а виконавець є дієздатною, тобто такою, яка усвідомлює значення своїх дій та вміє керувати ними, особою. Більше, на наш

погляд, має рацію М.К.Кулава, яка вважає, що об'єктивність як принцип діяльності органів виконавчої служби України знаходить свій прояв у суворій відповідності дій виконавців нормативно заявленій компетенції; виключенні будь-яких особистих мотивів; безпристрасності; виключенні матеріального (крім передбаченого законом), фізичного, морального впливу на державних і приватних виконавців [21, с. 77]. Однак, і тут вважаємо, що суворая відповідність дій виконавців нормативно заявленій компетенції є більше проявом принципу законності у виконавчому провадженні, а не принципу об'єктивності.

Неупередженість та об'єктивність виконавця пов'язується, насамперед, з фактичною відсутністю у нього упередженого ставлення до боржника. Відношення до боржника у виконавця повинне характеризуватися повагою, при вчиненні виконавчих дій виконавець повинен звертати особливу увагу на клопотання боржника, вирішувати їх відповідно до чинного законодавства, належним чином мотивувати їх, утримуватися від вчинення будь-яких дій, які можуть породити сумніви у чесності виконавця.

Неупередженість та об'єктивність виконавця – це насамперед, чесноти виконавця, які значною мірою залежить від власної совісті та почуття його моралі, вони вимагають, щоб виконавець здійснював свої професійні обов'язки без впливу на них будь-яких особистих інтересів. Гарантією неупередженості та об'єктивності виконавця є положення законодавства про запобігання чи усунення конфлікту інтересів у виконавця або ж положення про усунення виконавця з виконавчого провадження у разі наявності у нього такого конфлікту інтересів.

Так, зокрема, ч.4 ст.4 Закону «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» вимагає від державного та приватного виконавця вжиття всіх необхідних заходів, спрямованих на запобігання чи усунення конфлікту інтересів. При цьому, конфліктом інтересів вважається суперечність між особистими інтересами

державного виконавця або приватного виконавця та його професійними правами і обов'язками, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання державним виконавцем або приватним виконавцем його професійних обов'язків, а також на вчинення чи невчинення ним дій під час здійснення примусового виконання рішень.

Гарантією забезпечення втілення принципу неупередженості та об'єктивності виконавчого провадження є існуючі у законодавстві положення про відвід чи самовідвід. Зокрема, у разі, якщо боржником або стягувачем є сам виконавець, близькі йому особи, особа, яка перебуває у трудових відносинах з таким виконавцем, виконавець, близька йому особа або особа, яка перебуває з виконавцем у трудових відносинах, має реальний або потенційний конфлікт інтересів, виконавець безпосередньо та/або опосередковано (через пов'язаних осіб) володіє корпоративними правами юридичної особи, яка є стороною виконавчого провадження, чи спільно з юридичною та/або фізичною особою, яка є стороною виконавчого провадження, володіє корпоративними правами будь-якої юридичної особи, інші визначені ст.23 Закону «Про виконавче провадження» обставини, виконавець зобов'язаний заявити самовідвід та повідомити про це стягувача (ст.23 Закону «Про виконавче провадження»).

Так, ухвалою Сумський районний суд Сумської області від 27 вересня 2019 року, залишеною без змін постановою Сумський апеляційний суд від 09 січня 2020 року, було відмовлено ОСОБА_1 в задоволенні скарги на дії приватного виконавця виконавчого округу Сумської області О.Л.Мукореза.

В касаційній скарзі на ці судові рішення заявник звернула увагу на те, що суди не надали належної правової оцінки її доводам щодо наявності правових підстав для відводу приватного виконавця через очевидну заінтересованість приватного виконавця в продажі спірної земельної ділянки, оскільки під час судового розгляду справи за позовом банку, правонаступником якого є ТОВ «Рентал Бізнес», про стягнення з ОСОБА_1 заборгованості за кредитним

договором, Мукорез О.Л. представляв інтереси товариства за довіреністю. При цьому, як приватний виконавець, орендує приміщення для здійснення своєї професійної діяльності в будівлі, яка належить ТОВ «Рентал Бізнес», що свідчить про реальний або потенційний конфлікт інтересів.

Постановою Верховного Суду від 18 січня 2021 року касаційна ОСОБА_1 була залишена без задоволення. Відмовляючи в задоволенні касаційної скарги, Верховний Суд у своїй постанові вказав, що посилення заявника на те, що під час судового розгляду справи за позовом банку, правонаступником якого є ТОВ «Рентал Бізнес», про стягнення з ОСОБА_1 заборгованості за кредитним договором, Мукорез О. Л. представляв інтереси товариства за довіреністю та орендує приміщення для здійснення своєї професійної діяльності в будівлі, яка належить ТОВ «Рентал Бізнес», є безпідставними, оскільки не свідчать про реальний або потенційний конфлікт інтересів [92]. Таким чином, слід враховувати, що підстави для відводу приватного виконавця, зокрема, й з підстав наявності конфлікту інтересів, чітко визначені законом, через що цей відвід можливий лише з наведених у Законі підстав. Всі інші обставини не можуть свідчити про наявність у виконавця конфлікту інтересів, а тому не можуть й слугувати підставами для відводу.

Велике значення реалізації принципу справедливості, неупередженості та об'єктивності виконавчого провадження надає й Кодекс професійної етики приватних виконавців України, який був затверджений рішенням З'їзду приватних виконавців України № 7 від 26.10.2021 [93].

Як вбачається з преамбули зазначеного Кодексу, він прийнятий, зокрема, для створення тих умов, які є необхідними для забезпечення компетентного і ефективного здійснення приватними виконавцями своїх професійних обов'язків, а саме на підставі додержання принципів верховенства права, законності, справедливості й неупередженості. Стаття 22 Кодексу (Конфлікт інтересів) передбачає, що приватний виконавець має право брати участь у

громадській діяльності, публічних заходах, якщо вони не завдають шкоди його статусу, авторитету професії приватного виконавця і не можуть вплинути на здійснення ним своїх професійних обов'язків, проте повинен уникати взаємовідносин, які можуть вплинути на його незалежність і неупередженість.

2.3. Принцип гласності та відкритості виконавчого провадження

Принцип гласності та відкритості виконавчого провадження є ще однією засадою виконавчого провадження, яку визначає Закон «Про виконавче провадження».

На думку М.Й.Штефана гласність як принцип виконавчого провадження означає «відкритість виконавчого провадження для сторін, інших осіб, які беруть у ньому участь, осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій та широкої громадськості» [51, с. 59]. Такий же підхід сповідує й В.А.Кройтор, який при дослідженні принципу гласності у судочинстві вказує, що «саме у цьому і полягає сутність гласності на стадії виконання судових рішень» [94, с. 455]. Отже, у науковій дискусії простежується тенденція до ототожнення категорій «гласність» та «відкритість» виконавчого провадження.

Крім того, дослідження доктринальних джерел засвідчує, що зазначені поняття переважно аналізуються як єдиний принцип, а не як самостійні правові засади. Причому, водночас у правовій науці нерідко нівелюється термінологічна межа між ними, що ускладнює чітке диференціювання конкретних проявів гласності та відкритості [95, с. 12-13]. Варто зауважити, що висловлюються та досліджуються у науці і положення про існування принципу прозорості у діяльності органів примусового виконання рішень, щодо якого вказується на тотожність його гласності та відкритості виконавчого провадження [96, с. 42-44].

Проаналізувавши відповідні положення у історичному аспекті, О.С.Снідевич зробив висновок, що гласність як принцип досліджувалася у двох її аспектах – внутрішньому та зовнішньому. Гласність для учасників процесу розглядалася як внутрішня, а для всіх інших осіб, тобто у широкому розумінні – як зовнішня. Однак у подальшому процесуальна наука поставила питання про фактичний поділ гласності як наукової категорії на такі два складники, як гласність та відкритість. Нове поняття гласності стало тотожним колишній зовнішній гласності (відкритості того чи іншого процесу для широкої громадськості), а відкритість – внутрішній (відкритості процесу для учасників справи) [97, с. 124-125].

На наш погляд, зазначений висновок видається цілком обґрунтованим і заслуговує на підтримку. Дійсно, законодавство, що врегульовує правовідносини у сфері виконавчого провадження, не містить положень щодо нормативного розмежування дефініцій «гласність» та «відкритість», залишаючи поза увагою критерії їхньої відмінності. У зв'язку з цим, стосовно виконавчого провадження їх слід розглядати так: гласність виконавчого провадження стосується його відкритості для широкої громадськості, а власне відкритість виконавчого провадження є відкритістю інформації про виконавче провадження для його учасників [97, с. 124-125].

Слід зауважити, що запропоноване у науці співвідношення гласності та відкритості виконавчого провадження підтримане і у судовій практиці. Так, наприклад, у своїй постанові від 08 вересня 2021 року у справі №826/7243/17 Верховний Суд вказав, що окремою засадою виконавчого провадження є його гласність та відкритість. Гласність виконавчого провадження стосується його відкритості для широкої громадськості, а власне відкритість означає відкритість інформації про виконавче провадження для його учасників [98]. При цьому не можна не звернути уваги на те, що у науці існують також думки й про недоцільність відмежовувати гласність від відкритості, а необхідність

існування єдиного принципу чи то гласності [86, с. 82], чи то відкритості [96, с. 45].

В.І.Турканова розглядає гласність та відкритість виконавчого провадження як продовження принципів гласності та відкритості у судочинстві [99, с. 257]. Зауважимо, що якщо виконавче провадження розглядати як стадію судового процесу, то дійсно, в аспекті ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 [100], ці принципи повинні пронизувати й стадію примусового виконання рішення та є органічним продовженням відповідних положень у судочинстві. Однак, при цьому не варто забувати, що виконавче провадження все ж є специфічною сферою правовідносин, які суттєво відрізняються від судових відносин, зокрема, за своїм суб'єктним складом.

Закон «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» містить положення, яким визначає відповідний принцип як принцип як гласності та відкритості виконавчого провадження та його фіксування технічними засобами. Таким чином, до змісту гласності та відкритості як складових комплексного принципу виконавчого провадження додатково внесено положення про фіксування виконавчого провадження технічними засобами. Як зазначає М.К.Кулава, принцип фіксування виконавчого провадження технічними засобами реалізується через надане виконавцю право застосовувати під час примусового виконання рішень фото- і кінозйомку, відеозапис (п. 17 ч. 3 ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження») [21, с. 77-78].

Вважаємо, що фіксування виконавчого провадження технічними засобами за своїм змістом можна вважати одним з проявів гласності та відкритості виконавчого провадження, насамперед складовою відкритості виконавчого провадження. Відтак, це положення не варто розглядати як якусь самостійну складову відповідного принципу. У межах виконавчого провадження фіксація процесуальних дій за допомогою фото-, кінозйомки чи

відеозапису нормативно визначена як правове повноваження, а не імперативний обов'язок виконавця. Факультативний характер цієї норми зумовлює її низьке практичне втілення, що ставить під сумнів доцільність піднесення зазначеного положення до засадничого принципу. Крім того, механічне перенесення відповідних інститутів законодавства про судочинство до законодавства про виконавче провадження є необґрунтованим, оскільки виконавче провадження як стадія примусового виконання рішень характеризується автономною системою принципів

Так, дійсно, основною засадою (принципом) позакримінального судочинства у всіх його видах визначено гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами (ст.2 Цивільного процесуального кодексу України [101], ст.2 Господарського процесуального кодексу України [102], ст.2 Кодексу адміністративного судочинства України [103]). Концептуальне значення технічної фіксації у судочинстві обумовлене її поширеністю, оскільки вона охоплює переважно весь комплекс процесуальних дій суду на кожній стадії судового розгляду. Натомість у виконавчому провадженні застосування технічних засобів носить суто дискреційний характер, залежить виключно від розсуду виконавця, що апріорі виключає поширеність цього явища у правозастосовній практиці.

У правовій науці *прояви гласності* у виконавчому провадженні пов'язуються, наприклад, з можливістю громадськості отримувати інформацію про вчинені у виконавчому провадженні виконавчі дії або навіть спостерігати за їх учиненням, функціонуванням у складі автоматизованої системи виконавчого провадження Єдиного реєстру боржників із відкритим доступом до інформації, що міститься в ньому, унесення до реєстрів іншої інформації з виконавчого провадження, з якою можуть ознайомитися особи, що не є його учасниками (наприклад, дані Державного реєстру речових прав на нерухоме майно чи Державного реєстру обтяжень рухомого майна стосовно накладених на майно боржника арештів) [104, с. 73], відкритістю інформації про публічні

торги з реалізації майна боржника [105, с. 99]. Поряд з такими наведеними у науці проявами гласності у виконавчому провадженні вважаємо, що гласністю наділені також процесуальні дії щодо розшуку боржника та його майна у виконавчому провадженні. Специфіка зазначених процедур полягає в можливості поширення державним (приватним) виконавцем відомостей про боржника та його майно серед не залучених до участі у виконавчому провадженні осіб.

Дуже важливу пропозицію з розширення гласності у виконавчому провадженні зробив О.С.Снідевич, який запропонував забезпечити гласність у процедурі виявлення майна боржника шляхом опублікування декларацій боржників у Єдиному реєстрі боржників. Зазначене дозволило б, на його думку, використати усю силу громадськості для боротьби з приховуванням недобросовісними боржниками свого майна від звернення стягнення на нього [104, с. 126]. Вважаємо, що зазначена пропозиція відзначається високою теоретико-практичною значущістю та суттєвим превентивним потенціалом. Правозастосовна практика свідчить про те, що виявлення майна боржника залишається однією з найбільш складних проблем виконавчого провадження. На сучасному етапі інститут декларування майна боржником не є ефективним, оскільки подання відповідних достовірних декларацій боржниками має поодинокий характер. У зв'язку з цим, удосконалення декларування майна можливе через посилення юридичної відповідальності за неподання декларації, а також запровадження механізму її оприлюднення, що дозволить значною мірою нівелювати ризики умисного приховування боржником свого майна.

У науці звертається також увага на істотній специфіці (порівняно з аналогічною гласністю у судовому процесі) та відмінностях гласності у виконавчому провадженні. Висловлюються думки, що гласність у судочинстві безпосередньо не впливає на досягнення цілей судочинства. Натомість, начебто, цільове призначення гласності у виконавчому провадженні досить часто пов'язане саме з досягненням завдань та цілей виконавчого провадження,

а не з виконанням тих завдань, які стоять перед гласністю у судочинстві – контролі громадськості над судом чи формуванні позитивної громадської думки про суд [104, с. 74].

На наш погляд, з таким твердженням варто погодитися лише частково.

Безперечно, гласність виступає дієвим інструментом досягнення безпосередніх цілей виконавчого провадження. У правозастосовній практиці цей принцип відіграє вагомий роль у стимулюванні боржників до добровільного виконання покладених на них обов'язків, оскільки боржник усвідомлює те, що невиконання судового рішення порочить його репутацію, а це спонукає його до самостійного погашення заборгованості. Водночас не доцільно обмежувати призначення гласності лише спонуканням боржника до виконання рішення. Гласність у діяльності суб'єктів примусового виконання рішень є ключовим елементом превентивної функції держави, орієнтованим на профілактику правопорушень. Реальне виконання рішення суду у поєднанні з гласністю таких випадків свідчить про невідворотність юридичної відповідальності (зокрема, цивільно-правової чи адміністративної), що системно стимулює правомірну поведінку фізичних та юридичних осіб з виконання своїх зобов'язань.

Таким чином, варто сформулювати наукове положення, що гласність у діяльності органів та осіб примусового виконання рішень слід розглядати також як важливий елемент виконання превентивної функції держави, спрямованої на запобігання вчиненню суб'єктами правовідносин правопорушень. Гласність виконавчого провадження у разі його ефективності стимулює правомірну діяльність фізичних та юридичних осіб, оскільки свідчить про невідворотність юридичної відповідальності.

Обмеженням гласності виконавчого провадження є наявність інституту професійної таємниці державних та приватних виконавців.

Так, ч.2 та 3 Закону «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» передбачає, що державний виконавець та приватний виконавець повинні здійснювати свою професійну діяльність сумлінно, не розголошувати в будь-який спосіб професійну таємницю, поважати інтереси стягувачів, боржників, третіх осіб, не принижувати їхню гідність. До професійної таємниці належить інформація, що стала відома державному виконавцю, приватному виконавцю, помічнику приватного виконавця у зв'язку із здійсненням професійної діяльності. Обов'язок зберігати професійну таємницю поширюється на особу і після її звільнення з посади державного виконавця чи припинення діяльності приватного виконавця, помічника приватного виконавця. Державний виконавець, приватний виконавець можуть надавати іншим особам інформацію, що містить професійну таємницю, виключно у випадках і порядку, передбачених законом.

Дослідження положень про професійну таємницю державних та приватних виконавців вказує на те, що її регулювання у законодавстві про виконавче провадження є недостатнім.

Зокрема, як уже зазначалося у науці, недостатнім виглядає коло осіб, на яких вона поширюється, а саме на державного та приватного виконавців, а також помічника приватного виконавця (ст. 4 Закону «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів»). Пропонується, розширити це коло на інших учасників виконавчого провадження (стягувачів, понятих, спеціалістів тощо), яким би відповідний обов'язок роз'яснювався б виконавцем [104, с. 74-75]. На наш погляд, це правове регулювання є недостатнім і з огляду на закріплення у законодавстві того обсягу інформації, яка є професійною таємницею, а також й щодо окреслення випадків поширення відповідної інформації, які є правомірним поширенням.

Так, ч.3 ст.4 Закону «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» передбачає, що до

професійної таємниці належить інформація, що стала відома державному виконавцю, приватному виконавцю, помічнику приватного виконавця у зв'язку із здійсненням професійної діяльності.

Натомість, наприклад, якщо дослідити положення про професійну таємницю у адвокатів, то можна помітити, що ст. 22 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» відносить до інформації, яка є складовою відповідної таємниці, не лише ту, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, а й будь-якій іншій особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також й ті питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правничої допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи. Як положення цієї статті Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», так і ст.8 Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII [106] гарантують неможливість притягнення адвокатів чи нотаріусів до відповідальності, якщо ними розкрито професійну таємницю на запити різних державних органів. Вважаємо, що доцільним передбачити аналогічні положення і у Законі «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів». Зазначене надасть більшої значущості інституту професійної таємниці державних та приватних виконавців, а також буде свідчити про єдність підходів законодавця до врегулювання аналогічних інститутів у різних галузях законодавства. Таким чином, враховуючи наведене, пропонуємо ч.3 ст.4 Закону «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» викласти в такій редакції: «3. До професійної таємниці належить інформація, що стала відома державному виконавцю, приватному виконавцю, помічнику приватного виконавця, особі, яка перебуває у трудових відносинах з приватним виконавцем, у зв'язку із здійсненням професійної діяльності.

Обов'язок зберігати професійну таємницю поширюється на особу і після її звільнення з посади державного виконавця чи припинення діяльності приватного виконавця, помічника приватного виконавця.

Приватний виконавець зобов'язаний забезпечити умови, що унеможливають доступ сторонніх осіб до професійної таємниці або її розголошення.

Державний виконавець, приватний виконавець можуть надавати іншим особам інформацію, що містить професійну таємницю, виключно у випадках і порядку, передбачених законом».

Відкритість виконавчого провадження пов'язується у науці з правом сторін виконавчого провадження на ознайомлення з матеріалами виконавчого провадження, правом робити з них виписки, знімати копії, у праві доступу до інформації, що міститься в автоматизованій системі виконавчого провадження (АСВП), яка дає змогу сторонам отримувати інформацію про виконавче провадження [97, с. 125; 99, с. 257-258], відкритістю для сторін інформації щодо тих виконавчих дій, які вчиняються чи вчинятимуться у виконавчому провадженні, забезпечене їх правом бути завчасно повідомленими виконавцем про час і місце вчинення цих дій, обов'язком боржника розкрити відомості про свій майновий стан, зокрема, обов'язку відповідно до п. 3, 4 ч. 5 ст. 19 Закону «Про виконавче провадження» подати виконавцю декларацію про доходи та майно боржника, обов'язку виконавця довести до відома сторін та інших учасників виконавчого провадження постанов та інших актів виконавця [97, с. 124-128].

Загалом погоджуючись з наведеним переліком проявів відкритості у виконавчому провадженні, вважаємо за необхідне висловити певні зауваження або ж уточнення.

Так, не можемо погодитися з думкою, що одним з проявів відкритості виконавчого провадження є обов'язок боржника розкрити відомості про свій майновий стан, зокрема, обов'язок відповідно до п. 3, 4 ч. 5 ст. 19 Закону «Про

виконавче провадження» подати виконавцю декларацію про доходи та майно боржника [97, с. 126].

Слід звернути увагу на те, що у доктрині при узагальненні теоретичних висновків традиційно акцентується увага на розгляді гласності та відкритості як суб'єктивного процесуального права учасників виконавчого провадження на отримання від виконавця інформації щодо стану виконавчого провадження, наприклад, права на ознайомлення з його матеріалами, знятті копій, права робити виписки тощо [107, с. 59] або ж відкритості безпосередньо діяльності органів примусового виконання [54, с. 75]. Такі підходи видаються цілком обґрунтованими. Зазначені принципи мають чітко визначену суб'єктну спрямованість: гласність орієнтована на громадськість, тоді як відкритість забезпечує інтереси безпосередніх учасників виконавчого провадження. В той же час, імперативний обов'язок боржника розкрити відомості про свій майновий стан адресований виконавцю, який не є суб'єктом, на якого спрямована відкритість. Саме на виконавця покладається обов'язок забезпечення відкритості провадження через реалізацію прав сторін на їх ознайомлення з матеріалами справи. Сутнісний зміст відкритості виконавчого провадження не передбачає покладання процесуальних обов'язків щодо її забезпечення на сторін, за винятком обов'язку повідомляти про зміну місця проживання (перебування), що, однак, є гарантією забезпечення відкритості. Відтак, кваліфікація розкриття інформації у виконавчому провадженні як прояву принципу гласності та відкритості вимагає своєї кореляції з правами та обов'язками відповідних суб'єктів [108, с. 46].

2.4. Принцип диспозитивності у виконавчому провадженні

Одним з принципів виконавчого провадження п.4 ч.2 ст.2 Закону України «Про виконавче провадження» та п.6 ч.1 ст.4 Закону «Про органи та осіб, які

здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» визначають принцип (засаду) диспозитивності виконавчого провадження.

Варто звернути увагу на те, що принцип диспозитивності є міжгалузевим принципом процесуального права [109]. Він характерним є, насамперед, для цивільного та господарського судочинства, у яких знаходить свій найбільший прояв. Звичайно, що цим принципом повинна характеризуватися й стадія примусового виконання рішень, прийнятих у цих видах судочинства, як завершальна стадія захисту права.

Принцип диспозитивності у науці процесуального права визначається по різному. Зустрічаємо твердження, що принцип диспозитивності процесуального права – це основна ідея, що виражає свободу учасників процесу, які мають у справі матеріально-правовий та процесуальний інтерес, здійснювати свої матеріальні права для захисту суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів засобами, встановленими процесуальним законодавством [110, с. 309–310]. Або ж цей принцип розуміється як право вільно здійснювати свої процесуальні права, розпоряджатися своїми процесуальними правами на власний розсуд або відмовитися від їх здійснення на будь-якій стадії процесу [111, с. 57].

Такого роду визначення хоча й дають уявлення про принцип диспозитивності, однак не містять чіткості у розумінні тих прав, вільне здійснення яких і складає суть принципу диспозитивності. Через це у науці виконавчого провадження висловлюються думки, які на наш погляд, не зовсім правильно відображають особливості принципу диспозитивності.

Не дивлячись на те, що кожне право учасника виконавчого провадження характеризуються диспозитивністю (що є характерним для будь-якого суб'єктивного права загалом), вважаємо, що не всі і не кожне право сторін варто розглядати як диспозитивне. Так, наприклад, О.В.Шутенко вважає проявом принципу диспозитивності у виконавчому провадженні також «здійснення сторонами таких своїх прав, як права ознайомлюватися з

матеріалами виконавчого провадження, робити з них виписки, знімати копії, заявляти відводи, доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження, надавати додаткові матеріали, заявляти клопотання, брати участь у вчиненні виконавчих дій, надавати усні та письмові пояснення, заперечувати проти клопотань інших учасників виконавчого провадження та користуватися іншими правами, наданими законом» [112, с. 88]. Такий підхід до сутності цього принципу вважаємо помилковим. У теорії процесуального права є загальновідомим та поширеним поділ усіх прав учасників процесу на змагальні та диспозитивні [113, с. 137], [114, с. 49]. Причому ті права, які пов'язані із доказуванням у процесі, є змагальними. І лише ті права, які характеризують виникнення, розвиток та припинення процесу, розглядаються як диспозитивні. Немає жодних наукових перешкод для того, щоб не застосовувати такий підхід і у виконавчому провадженні. Причому та обставина, що у виконавчому провадженні досить дискусійним виглядає існування принципу змагальності, нічого важливого у цьому аспекті не змінює. Ті права, які перерахувала О.В.Шутенко, є радше проявом бодай якоїсь змагальності чи встановлення істини у виконавчому провадженні, а не проявом диспозитивності.

С.В.Щербак закликає визнати, що законодавче врегулювання диспозитивності як засади (принципу) виконавчого процесу є передчасним, оскільки в процесі виконання є певні ознаки диспозитивності, однак вони не досягають рівня принципу [115, с. 50]. На її думку, у виконавчому процесі вже не йдеться про широкі можливості вільного вибору сторонами варіантів своєї поведінки, саме ж коло розпорядчих прав сторін виконавчого процесу зводиться до мінімуму: їх можна визначити як право стягувача на відмову від стягнення та право сторін (стягувача та боржника) на укладення мирової угоди в процесі виконання, реалізація яких спрямована на закінчення виконавчого провадження [115, с. 49].

На наш погляд, з таким твердженням погодитися не можна. Зазначений підхід до розуміння принципу диспозитивності у виконавчому провадженні

виглядає дещо спрощеним, не повним. Не дивлячись на певну обмеженість диспозитивності у виконавчому провадженні у порівнянні з судочинством, ця диспозитивність є важливою основою виконавчого провадження, яка характеризує усе виконавче провадження – від його зародження і до його припинення. Якщо диспозитивність є важливою засадою цивільного права та цивільного судочинства, її заперечення або нівелювання на стадії примусового виконання рішення нівелює усе значення диспозитивності цивільних прав. Цю засаду виконавчого провадження варто виділяти навіть тоді, коли її існування виглядає неочевидним. Усе зазначене свідчить про існування принципу диспозитивності у виконавчому провадженні та необхідність подальшого розвитку законодавства про виконавче провадження на засадах диспозитивності, а прояви його у виконавчому провадженні не варто обмежувати лише тими випадками, які зазначаються С.В.Щербак.

Вважаємо, що принцип диспозитивності виконавчого провадження знаходить свій прояв у низці положень законодавства про виконавче провадження. Він характеризує виникнення, розвиток та припинення виконавчого провадження – а саме те, що усе це залежить від волі сторін виконавчого провадження, а не є виключно волею державного чи приватного виконавця. Спробуємо охарактеризувати особливості цього принципу. Вважаємо, що основними проявами диспозитивності у виконавчому провадженні є такі положення:

1) Виникнення виконавчого провадження залежить від волі стягувача:

1.1) Ініціатива у відкритті виконавчого провадження належить стягувачу. Саме від волевиявлення стягувача залежить те, чи буде здійснюватися виконавче провадження. Без заяви стягувача, а тим паче, за власною ініціативою, виконавець не вправі відкривати виконавче провадження та здійснювати заходи примусового виконання рішень. Ця особливість принципу диспозитивності визначається ч.1 ст.26 Закону «Про виконавче

провадження». Відповідної до неї «виконавець розпочинає примусове виконання рішення на підставі виконавчого документа, зазначеного у статті 3 цього Закону: 1) за заявою стягувача про примусове виконання рішення; 2) за заявою прокурора у разі представництва інтересів громадянина або держави в суді» [1].

С.Я.Фурса та С.В.Щербак вважають, що звернення стягувача до виконавчого провадження вважати диспозитивним важко, оскільки він змушений до цього порушенням правом боржника, який не хоче відновити його право або припинити правопорушення [39, с. 29-30]. З таким твердженням, на наш погляд, погодитися варто лише частково.

Вважаємо, що для характеристики того чи іншого права як диспозитивного, а тому і наявності прояву у тому чи іншому випадку принципу диспозитивності, не має значення те, під впливом яких обставин це право реалізується особою. Будь-яке право особи є наслідком реалізації наявних у особи інтересів, зокрема, й пов'язаних з порушенням її прав іншими особами. В таких випадках і звернення до суду з відповідним позовом також викликане тим, що інша особа як сторона у правовідношенні є порушником прав цієї особи, через що вона і змушена звертатися за захистом свого права. Однак, загальновідомо є те, що чи не найкласичнішим проявом принципу диспозитивності є право особи на звернення до суду за захистом свого порушеного права чи інтересу, яке вона реалізовує за власним бажанням – ніхто не може змусити її звернутися до суду або розглядати її позов всупереч волі особи. Через це не варто безумовно погоджуватися з тим, що звернення стягувача до виконавчого провадження важко вважати диспозитивним. Воно є диспозитивним, хоча й викликане невиконанням рішення боржником добровільно.

Однак, ймовірно варто уточнити та погодитися з тим, що як і будь-які інші принципи, зокрема, й виконавчого провадження, принцип

диспозитивності має свої винятки, зокрема, і з цього, здавалося б класичного розуміння принципу диспозитивності.

Дійсно варто погодитися з С.Я.Фурсою та С.В.Шербак, що, наприклад, стягнення на користь держави штрафів, конфіскація майна та інші провадження відрізняються владним характером правовідносин, що не допускають альтернативи, чи звернення до виконавчого провадження представників прав та інтересів неповнолітніх, яке здійснюється органами опіки та піклування [39, с. 30]. У цих прикладах, дійсно відповідні державні органи мають не диспозитивне право на звернення до органу примусового виконання, а імперативний обов'язок, який викликаний їх службовими обов'язками та статусом держави як специфічного стягувача. Однак, вважаємо, що ці приклади не варто розглядати як загальний приклад існування публічного начала у відкритті виконавчого провадження та заперечення диспозитивності у такому відкритті.

Крім того, варто враховувати, що проблема реалізації принципу диспозитивності у виконавчому провадженні не обмежується виключно цими випадками як винятками диспозитивності у відкритті виконавчого провадження.

Так, відповідно до п.3 ч.1 ст.26 Закону «Про виконавче провадження» виконавець розпочинає примусове виконання рішення на підставі виконавчого документа, зазначеного у статті 3 цього Закону, і тоді, коли виконавчий документ надійшов від суду у випадках, передбачених законом. Таким чином, бачимо, що відкриття виконавчого провадження здійснюється навіть без заяви стягувача, а за наслідками надіслання судом виконавчого документа до органу примусового виконання. І не дивлячись на те, що такі випадки обмежені законом, у практиці спостерігається їх досить широке використання судом, що власне можна розглядати як порушення принципу диспозитивності виконавчого провадження.

1.2) *стягувач вправі самотійно обирати орган державної виконавчої служби чи приватного виконавця, до якого пред'являти виконавчий документ (крім тих випадків, коли рішення суду може бути виконане тільки органом ДВС).* Зазначена особливість принципу диспозитивності визначена насамперед, ч.1 ст.5 Закону «Про виконавче провадження», відповідно до якої примусове виконання рішень покладається на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) та у передбачених цим Законом випадках на приватних виконавців. Однак, варто враховувати, що право стягувача звернутися до приватного виконавця на сьогодні є значно обмеженим через те, що законодавство обмежує коло тих рішень, які вправі примусового виконувати приватні виконавці. Прояв саме диспозитивності у цьому випадку вбачає і Верховний Суд. На його думку, принцип диспозитивності полягає, зокрема, у наданні стягувачу права вибору пред'явити виконавчий документ для примусового виконання до органу державної виконавчої служби або до приватного виконавця, якщо виконання рішення відповідно до статті 5 Закону України «Про виконавче провадження» віднесено до компетенції і органів державної виконавчої служби, і приватних виконавців (абзац другий частини першої статті 19 цього Закону). Отже, зазначені положення надають стягувачу право на власний розсуд обрати орган, що буде здійснювати примусове виконання, обираючи при цьому між державною виконавчою службою та приватним виконавцем [116].

Варто враховувати, що засада диспозитивності не повинна бути ілюзорною через те, що реалізувавши наявне у нього диспозитивне право на вибір органу примусового виконання, стягувач надалі зіткнеться з тим, що це право буде знівельоване наявними публічними повноваження відповідних органів чи посадових осіб на передачу виконавчого провадження від одного органу до іншого. Власне це підтверджується і законодавством. Частина 5 ст.5 Закону «Про виконавче провадження» визначає, що саме «за заявою стягувача виконавчий документ може бути передано від одного приватного виконавця

іншому або відповідному органу державної виконавчої служби, або від органу державної виконавчої служби – приватному виконавцю. Про передачу (прийняття до виконання) виконавчого документа виконавець вносить постанову» [1].

Як вбачається з аналізу наукової думки, одним з найбільш дискусійних питань сучасної практики виконавчого провадження є також питання про те, чи обов'язковим є об'єднання виконавчих проваджень, відкритих за виконавчими документами майнового характеру стосовно одного боржника, у зведене виконавче провадження [117, с. 74].

Так, п.14 розділу III Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 02.04.2012 № 512/5, передбачає, що «якщо в органі державної виконавчої служби відкрито декілька виконавчих проваджень про стягнення коштів з одного боржника, ці провадження об'єднуються у одне зведене виконавче провадження та виконуються тим державним виконавцем, який відкрив перше виконавче провадження. Про об'єднання виконавчих проваджень у одне зведене провадження державний виконавець вносить постанову. Після цього, у разі відкриття нового виконавчого провадження щодо боржника, стосовно якого вже здійснюється зведене виконавче провадження, це провадження приєднується до зведеного виконавчого провадження, про що державним виконавцем також вноситься постанова» [118].

Вирішення питання про обов'язковість об'єднання виконавчих проваджень у зведене виконавче провадження очевидно зачіпає дію принципу диспозитивності. Аналізуючи відповідну проблематику, Верховний Суд зробив висновок про те, що «застосування правила щодо передання виконавчого провадження від одного державного виконавця до іншого і навпаки призведе до порушення основоположного принципу диспозитивності, порушення права стягувача на вибір виконавця, передбаченого законом» [116].

Вважаємо, що в питаннях об'єднання виконавчих проваджень, передання цих проваджень від одного органу до іншого, зазвичай досить складно врахувати інтереси кожного стягувача. Однак, не дивлячись на це, основою вирішення усіх цих питань повинен бути принцип диспозитивності. Винятки з цього принципу, які очевидно можуть бути використані у випадку врегулювання відповідних питань, повинні бути обґрунтованими та викликаними виключно очевидною необхідністю врегулювання відповідних правовідносин саме з метою ефективного виконання судових рішень.

1.3) стягувач вправі самотійно обирати місце відкриття виконавчого провадження. Частина 1, 2 ст. 24 Закону «Про виконавче провадження» передбачають, що «виконавчі дії провадяться державним виконавцем за місцем проживання, перебування, роботи боржника або за місцезнаходженням його майна. Право вибору місця відкриття виконавчого провадження між кількома органами державної виконавчої служби, що можуть вчиняти виконавчі дії щодо виконання рішення на території, на яку поширюються їхні функції, належить стягувачу. Приватний виконавець приймає до виконання виконавчі документи за місцем проживання, перебування боржника - фізичної особи, за місцезнаходженням боржника - юридичної особи або за місцезнаходженням майна боржника» [1].

В той же час варто враховувати, що стягувач хоча й має право вибору місця відкриття виконавчого провадження, він не вправі зловживати цим правом. Так, продовж останніх років набула значного поширення практика фактичного обходу стягувачами визначеного законом місця примусового виконання рішення шляхом пред'явлення виконавчого документа до виконання за місцезнаходженням банку, у якому відкриті рахунки боржника. За такого підходу стягувачі кваліфікували кошти на рахунках боржника як майно, що знаходиться зазвичай у Києві за місцезнаходженням головного офісу банку, та пред'являли виконавчий документ до виконання у виконавчому окрузі міста Києва. І це здійснювалося, наприклад, не дивлячись на те, що сам рахунок

відкривався боржником у відповідній філії у тих чи інших регіонах України. Такого роду ймовірні зловживання набули значного поширення, що викликало необхідність внесення Міністерством юстиції України відповідних змін до Інструкції з організації примусового виконання рішень від 02.04.2012 № 512/5. В розділі III «Загальні умови та порядок здійснення виконавчого провадження» цієї Інструкції з'явився новий абзац, яким визначено, що «у разі пред'явлення виконавчого документа до органу державної виконавчої служби або приватного виконавця за місцезнаходженням майна боржника до заяви про примусове виконання рішення додається документ/копія документа, який підтверджує, що майно боржника (грошові кошти на рахунках в банках або інших фінансових установах, небанківських надавачах платіжних послуг, електронних гаманцях в емітентах електронних грошей) знаходиться(яться) на території, на яку поширюється компетенція органу державної виконавчої служби, або в межах виконавчого округу приватного виконавця» [119].

Щодо цієї проблематики, то варто погодитися з висловленими у науці думками щодо того, що з метою усунення підстав для зловживань суб'єктів виконавчого провадження можна напрацювати і закріпити на законодавчому рівні відповідні механізми здійснення виконавцем перевірки адреси боржника, наприклад: «або ж завжди (кожного разу) при вирішенні питання про відкриття виконавчого провадження на підставі будь-якого виконавчого документа; або диференціювати таку потребу залежно від конкретного виду виконавчого документа, зокрема, у разі пред'явлення до виконання виконавчих документів, які не видавались судами; або ж презюмувати достовірність вказаної адреси боржника, якщо вона збігається із зазначеними даними у виконавчому документі без попередньої перевірки виконавцем місця проживання (перебування) боржника перед відкриттям виконавчого провадження» [120, с. 47-48]. При цьому, можливо варто подумати над тим, що в умовах воєнного стану доречними були б законодавчі зміни, за яких стягувач міг би вибрати орган ДВС або приватного виконавця незалежно від місця знаходження

боржника або його майна, що зменшило би випадки відмов у відкритті виконавчих проваджень [121, с. 321].

2) Розвиток виконавчого провадження залежить від волі стягувача як основного учасника виконавчого провадження.

2.1) *диспозитивне право стягувача на визначення можливих заходів примусового виконання рішення.* Якщо на зазначених вище проявах принципу диспозитивності у виконавчому провадженні з тими чи іншими їх особливостями вже зверталася увага у науці, то ця його особливість принципу диспозитивності фактично залишилася поза межами дослідження. Вважаємо, що окреслення принципу диспозитивності без неї буде неповним.

Зазвичай заходи примусового виконання рішення визначені ст.10 Закону «Про виконавче провадження» та їх використання при виконанні тих чи інших рішень визначається законом. Однак, у окремих випадках, особливо там, де виконання рішення ускладнено з тих чи інших причин, перехід виконавця від одного заходу примусового виконання рішення до іншого, менш прийняттого для стягувача, обумовлюється наявністю у нього права на ініціювання інших можливих заходів примусового виконання рішення. Задля цього стягувач повинен висловити своє волевиявлення, виражене у формі заяви. Відповідне ж право слід розглядати як диспозитивне.

Так, наприклад, ст. 68 Закону «Про виконавче провадження», яка має назву «Умови звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника» визначає, що за загальним правилом «стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника звертається у разі відсутності в боржника коштів/електронних грошей, що знаходяться на рахунках у банках чи інших фінансових установах, небанківських надавачах платіжних послуг, електронних гаманцях в емітентах електронних грошей, відсутності чи недостатності майна боржника для покриття в повному обсязі належних до стягнення сум, а також у разі виконання рішень про стягнення періодичних платежів. За іншими виконавчими документами виконавець має

право звернути стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника без застосування заходів примусового звернення стягнення на майно боржника виключно *за письмовою заявою стягувача* (виділено нами – Ш.Є.) або за ж виконавчими документами, сума стягнення за якими не перевищує п'яти мінімальних розмірів заробітної плати» [1].

Такий підхід слід розглядати як обґрунтований, оскільки звернення стягнення на заробітну плату характеризується надзвичайними гарантіями, притаманними заробітній платі як формі доходу боржника, а через це відповідний захід примусового виконання рішення зазвичай характеризується й більшою тривалістю застосування його у часі.

2.2) виключно від стягувача залежить вирішення питання щодо заміни боржника у виконавчому провадженні. В силу принципу диспозитивності стягувач вправі вирішувати, чи ініціювати йому процес щодо окремого боржника.

Так, при розгляді справи № 0818/9572/2012 за заявою ОСОБА_1, заінтересовані особи – ПАТ «Родовід Банк», ТОВ «Фінансова компанія «Ю-Бейс», про заміну стягувача у виконавчому провадженні, Верховний Суд у своїй постанові від 22 травня 2024 року вказав, що однією із засад виконавчого провадження є диспозитивність. Принцип диспозитивності - це надання особам, які беруть участь у справі, можливості вільно розпоряджатися своїми матеріальними та процесуальними правами на власний розсуд. Аналіз норм законодавства про виконавче провадження дає право на висновок про те, що виконавче провадження, хоч і є завершальною стадією судового провадження, проте не є обов'язковою стадією, а є примусовим виконанням судових рішень, у разі коли боржник не виконує такі добровільно, та може бути порушено виключно за заявою стягувача, тобто обов'язковою підставою для здійснення виконавчого провадження є волевиявлення особи, на користь якої ухвалено судові рішення (стягувача у виконавчому провадженні), якщо вона бажає виконувати судові рішення у примусовому порядку. Враховуючи наведене,

Верховний Суд погоджується з висновками судів попередніх інстанцій та вважає, що хоч вимоги статті 442 ЦПК України прямо і не виключають можливість звернення боржника із заявою про заміну сторони стягувача у виконавчому провадженні, проте, враховуючи мету і призначення цього інституту процесуального права, без волевиявлення такої особи, неможливо залучити її до виконавчого провадження як стягувача. Це порушує принцип диспозитивності, який безумовно діє і на стадії виконавчого провадження [122].

3) Припинення виконавчого провадження залежить від волі стягувача та боржника, як основних учасників виконавчого провадження.

3.1) боржник впродовж усього часу примусового виконання рішення не позбавлений можливості виконати рішення добровільно частково або повністю . Навіть після відкриття виконавчого провадження боржник може виконати рішення добровільно. Звичайно, що у такому випадку та обставина, що виконавче провадження вже відкрите, відіграє правове значення – боржник, насамперед, зобов’язується вже не лише виконати рішення, а й понести певні витрати виконавчого провадження. Це виглядає справедливим з огляду на те, що саме відкриття виконавчого провадження вже є наслідком дій державних чи приватних виконавців, які несуть певні економічні витрати у зв’язку з цим. І ці витрати вже необхідно комусь компенсувати. Їх компенсатором може бути тільки боржник. Фактичне виконання в повному обсязі рішення згідно з виконавчим документом тягне закінчення виконавчого провадження на підставі п.9 ч.1 ст.39 Закону «Про виконавче провадження».

О.В.Шутенко пропонує ввести обов’язкову стадію добровільного виконання, що б сприяло посиленню позицій диспозитивності у виконавчому провадженні в дусі дотримання прав людини. Дана стадія, на її думку, повинна бути наступною після стадії відкриття виконавчого провадження і включати в себе повідомлення боржника про відкриття провадження щодо нього та надання йому строку для добровільного виконання [112, с. 89]. Така думка виглядає, на наш погляд, не зовсім необґрунтованою.

Варто згадати, що така пропозиція є поверненням до тієї моделі примусового виконання, яка існувала до набрання чинності діючим Законом «Про виконавче провадження». Ч.2 ст.25 Закону «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 № 606-XIV передбачала, що «державний виконавець протягом трьох робочих днів з дня надходження до нього виконавчого документа виносив постанову про відкриття виконавчого провадження. У постанові державний виконавець вказував про необхідність боржнику самостійно виконати рішення у строк до семи днів з моменту винесення постанови (у разі виконання рішення про примусове виселення боржника – у строк до п'ятнадцяти днів) та зазначав, що у разі ненадання боржником документального підтвердження виконання рішення буде розпочате примусове виконання цього рішення із стягненням з боржника виконавчого збору і витрат, пов'язаних з організацією та проведенням виконавчих дій, передбачених цим Законом» [20].

Однак, внаслідок неефективності цієї норми та фактичного використання її недобросовісними боржниками, строк на самостійне виконання рішення перетворювався фактично на додатковий строк на ухилення боржника від виконання рішення суду. Тут слід враховувати, що зазвичай нічого не перешкоджає боржнику виконати рішення суду і до процедури відкриття виконавчого провадження без понесення ним будь-яких витрат виконавчого провадження (крім окремих об'єктивних перешкод, на які вказується у науці [123, с. 346] та правові наслідки існування яких дійсно варто було б врегулювати у законодавстві), а тому запровадження ще якогось додаткового строку на добровільне виконання рішення виглядає необґрунтованим. Вважаємо думки щодо повернення до добровільного виконання рішення як стадії виконавчого провадження неприйнятним та спрямованим на фактичне створення додаткових перешкод стягувачу та виконавцю у більш ефективному виконанні рішень. Крім того, нераціональним видається введення відповідного строку для самостійного виконання і в контексті нещодавно прийнятих змін

стосовно посилення судового контролю за виконанням рішень [124], у тому числі ухвалених судами і цивільної та господарської юрисдикцій [125, с. 185]. Також варто було погодитися з думкою, що загалом, добровільне виконання рішень має знаходитися поза межами дії Закону України «Про виконавче провадження», оскільки в ст. 1 цього Закону тричі акцентується увага, що цей Закон регламентує примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) [126, с. 349].

3.2) Стягувач може припинити виконавче провадження шляхом подання заяви про повернення йому виконавчого документа або ж відмовитися від примусового виконання рішення. Процесуальні наслідки реалізації цих прав будуть різними. Заява стягувача про повернення йому виконавчого документа зберігає стягувачу право в майбутньому повторно пред'явити виконавчий документ до виконання (п.1 ч.1, ч.5 ст.37 Закону «Про виконавче провадження»), натомість визнання судом відмови стягувача від примусового виконання судового рішення позбавляє його можливості в майбутньому пред'явити виконавчий документ до виконання (п.1 ч.1 ст.39, ч.1 ст.40 Закону «Про виконавче провадження»). Варто погодитися з Ю.В.Білоусовим, що повернення виконавчого документа стягувачеві є нічим іншим, як ініціативою стягувача на реалізацію принципу диспозитивності [18, с. 82].

3.3. Сторони виконавчого провадження вправі упродовж процесу примусового виконання рішення укласти мирову угоду (ч. 2 ст. 19 Закону «Про виконавче провадження»). Таке укладення мирової угоди, яка затверджена судом, є підставою для закінчення виконавчого провадження (п.2 ч.1 ст.39 Закону «Про виконавче провадження»).

Варто погодитися з Д.М.Сібільовим, що мирові угоди у виконавчому провадженні є ефективним механізмом закінчення виконавчих процедур шляхом досягнення згоди між стягувачем та боржником, альтернативою імперативному державному примусу, перевагою диспозитивних начал виконавчого провадження над його публічно-правовими механізмами [127,

с. 193]. Укладаючи мирову угоду у виконавчому провадженні стягувач та боржник своїми діями спрямовують розвиток правовідносин з примусового виконання у нове русло.

О.А.Селіванов справедливо зауважує, що договірні відносини щодо мирової угоди у виконавчому провадженні до певної міри вже не можуть характеризуватися існуванням взаємних поступок, оскільки судом вже розв'язано питання щодо прав та обов'язків сторін – здійснено функцію правосуддя. Унаслідок цього процесуальні приписи містять вказівку на «відмову стягувача від примусового виконання», отже, мирова угода, в процесі виконання має закріплювати певні поступки стягувача (фактично часткову відмову від примусового виконання) [128, с. 132].

Таким чином, мирова угода у виконавчому провадженні укладається з метою врегулювати наявний спір між сторонами вже на завершальній стадії захисту порушеного права зазвичай на засаді поступки стягувача.

Поступки стягувача полягають у тому, що не дивлячись на начебто підтвердження свого права судом, яке стало безспірним, реального захисту цього права стягувач ще не отримав. Майбутнє отримання присудженого залежить, зокрема, і від поведінки боржника, який може ухилитися від його виконання, не дивлячись на застосування до нього державного примусу. Тому стягувачу варто сприяти створенню інтересу у боржника виконати рішення. Натомість інтерес боржника в укладенні мирової угоди може бути способом зменшення його заборгованості чи заміною можливого способу виконання рішення, визначених судом, на більш прийнятні для боржника тощо.

Дуже важливим для розуміння сутності мирової угоди у виконавчому провадженні є розуміння того, на якій стадії процесу захисту порушеного права може укладатися така угода та яким є процесуальний порядок її затвердження. Зокрема, ст.434 ЦПК передбачає, що «мирова угода, укладена між сторонами, подається в письмовій формі державному або приватному виконавцеві, який не пізніше триденного строку передає її для затвердження до

суду, який видав виконавчий документ» [101]. Як вказав Верховний Суд, на законодавчому рівні встановлений імперативний припис щодо часу, коли може бути укладена мирова угода після ухвалення судового рішення, тобто закінчення судового процесу, та кола суб'єктів, які уповноважені звернутися до суду з клопотанням про затвердження мирової угоди, яке розширеному тлумаченню не підлягають. У зв'язку з наведеним, у разі звернення сторін безпосередньо до суду з письмовою заявою про укладення мирової угоди під час виконання судового рішення, суд має виходити з того, що заява підписана особами, які не мають права її підписувати виконавчого провадження над його публічно-правовими механізмами [129].

При окресленні диспозитивних характеристик мирової угоди у виконавчому провадженні слід вбачати відмінності цих характеристик від тих ознак, які характеризують мирову угоду і як матеріально-правовий договір. Тому, при визначенні прав та обов'язків сторін у мировій угоді варто враховувати також й те, що ухвала суду про затвердження мирової угоди відповідно до ст.208 ЦПК України є виконавчим документом. Через це вона повинна бути чіткою, зрозумілою у аспекті подальшого її примусового виконання у разі невиконання її добровільно боржником, за змістом вона відповідати вимогам закону до виконавчих документів. Слід погодитися з М.О.Ткаченко, що не варто бачити у мировій угоді суто матеріально-правовий зміст. У такому разі сторони можуть закладати добровільний характер виконання і не передбачати умови забезпечення виконання угоди, а також примусовий механізм її виконання. У зв'язку з цим такі угоди важко буде виконувати в примусовому порядку [130, с. 207].

Слід враховувати також й те, що на відміну від мирової угоди, яка укладається ще при розгляді справи у суді, мирова угода у виконавчому провадженні укладається вже за наявності загальнообов'язкового для боржника судового рішення. Однак, за наслідками укладення та затвердження мирової угоди загальнообов'язковість судового рішення втрачає свою силу. І

це є чи не найбільш яскравим проявом принципу диспозитивності – спільне волевиявлення сторін виконавчого провадження є настільки потужним, що дає змогу пересилити загальнообов’язковість судового рішення як ще однієї засади виконавчого провадження.

Така колізія між диспозитивністю та загальнообов’язковістю судового рішення при укладенні мирової угоди є проявом і більш широкого колізійного питання про співвідношення цих принципів у виконавчому провадженні. Начебто очевидним є те, що принцип обов’язковості виконання рішення суду вимагає від боржника безумовно виконати рішення, яке набрало законної сили. Натомість, наприклад, принцип диспозитивності пов’язує примусове його виконання виключно з проявом стягувачем своєї волі та пред’явлення його до виконання, або ж укладення сторонами мирової угоди тощо. За таких умов очевидним для нас є верховенство принципу диспозитивності у вирішенні цієї колізії.

З урахування наведеного, вважаємо, що *принцип диспозитивності у виконавчому провадженні – це визначена законодавством про виконавче провадження основна засада виконавчого провадження, згідно з якою сторони виконавчого провадження вільно, на власний розсуд, здійснюють процесуальні права, спрямовані на виникнення, розвиток або припинення виконавчого провадження в межах, дозволених законом і в установленому законодавством про виконавче провадження порядку* [131, с. 153].

2.5. Принцип розумності строків виконавчого провадження

Як цілком обґрунтовано стверджує Ю.В.Білоусов, виконавче провадження як динамічне явище взагалі та здійснення процесуальних прав і виконання процесуальних обов’язків у ході виконання рішень судів та інших органів зокрема характеризуються темпоральністю, такими ознаками як час,

строк, термін, тривалість [132, с. 65]. Одним з принципів виконавчого провадження Закон «Про виконавче провадження» визначає *принцип розумності строків виконавчого провадження*. Цей принцип ґрунтується на статті 6 Конвенції з прав людини та основоположних свобод, згідно з якою «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» [100].

ЄСПЛ впродовж вже багатьох років визначає існування системної проблеми в правовій системі України, а саме тривале невиконання рішень національних судів. Зокрема, при розгляді справи «Воскобойник проти України» ЄСПЛ вказав, що тривалість судового провадження у справі становила один місяць і п'ять днів (починаючи з подання позову до суду 02.06.2000 і до винесення рішення на її користь 07.07.2000). Тривалість же виконавчого провадження на час розгляду справи ЄСПЛ становить більше восьми років з дати прийняття остаточного рішення. У зв'язку з цим Суд підкреслив, що у справах «щодо тривалості цивільного провадження виконавче провадження є другою стадією провадження по суті і що право знаходить свою ефективну реалізацію тільки в момент виконання. Таким чином, надмірна тривалість провадження зумовлена тривалістю виконавчого провадження, тому не слід відокремлювати виконавче провадження від судового розгляду, а розглядати провадження в цілому. У цій справі загальна тривалість провадження, в тому числі на стадії виконавчого провадження, становить вісім років і чотири місяці. Суд вже розглядав справи, що порушують питання, аналогічні питанням у даній справі, і встановлював порушення п.1 ст.6 Конвенції. Після розгляду всіх матеріалів, які були йому надані, Суд вважає, що Уряд не навів жодного факту чи аргументу, які могли б привести до іншого висновку в даній справі. Тому мало місце порушення п.1 ст.6 Конвенції» [133].

Таким чином бачимо, наскільки важливими є питання дотримання принципу розумності строків виконавчого провадження загалом, як і дотримання тих чи інших процесуальних строків у виконавчому провадженні, зокрема.

Визначення та розуміння самого поняття «строки у виконавчому провадженні» знаходимо у ч.1 ст.11 Закону «Про виконавче провадження», згідно з яким «строки у виконавчому провадженні – це періоди часу, в межах яких учасники виконавчого провадження зобов’язані або мають право прийняти рішення або вчинити дію. Строки у виконавчому провадженні встановлюються законом, а якщо вони не визначені законом – встановлюються виконавцем» [1].

Як цілком обґрунтовано виснує І.В.Андронов, характерними властивостями строків у виконавчому провадженні є: 1) вони являють собою періоди (відрізки, проміжки) часу; 2) вони визначають темпоральні межі вчинення дій та прийняття рішень учасниками виконавчого провадження [134, с. 221-222].

Комплексний аналіз різного роду положень Закону «Про виконавче провадження» свідчить, що у одних випадках Закон визначає строки вчинення дій та прийняття рішень учасниками виконавчого провадження, в інших – питання про такі строки залишається без безпосереднього правового регулювання. При цьому, їх встановлення у останніх випадках здійснюється вже виконавцем або ж взагалі зазначене питання залишається без прямого правового регулювання.

Переважає більшість строків у виконавчому провадженні встановлюється законом [134, с. 225]. Так, наприклад, ч.2 ст.13 Закону визначає, що «арешт на майно (кошти) накладається не пізніше наступного робочого дня після його виявлення, крім випадку, передбаченого частиною сьомою статті 26 цього Закону. Опис та арешт майна здійснюються не пізніше як на п’ятий робочий день з дня отримання інформації про його місцезнаходження (ч.4 ст.13 Закону)» [1]. Натомість, наприклад, строк на

надання матеріально відповідальними і посадовими особами боржників - юридичних осіб або боржників - фізичних осіб пояснень за фактами невиконання рішень або законних вимог виконавця чи іншого порушення вимог законодавства про виконавче провадження Законом прямо не встановлений, цей строк може встановити виконавець.

Вважаємо, що принцип розумності строків виконавчого провадження визначає вимогу, що як і строки визначені законом, так і ті строки, які визначені виконавцем, повинні бути розумними. При цьому, встановлені законом строки апріорі визнаються такими, що є розумними. Визначення ж розумного строку виконавцем є його дискреційним повноваженням та може бути предметом оскарження у судах.

Найбільш повно питання про розумність строків досліджено в аспекті розумних строків розгляду справи судом.

Так, поняття «розумний строк» неодноразово досліджувалось у практиці Європейського суду з прав людини та Верховного Суду.

Зокрема, у справі «Безрученков та інші проти України», Європейський суд з прав людини вкотре здійснив посилення на справу «Фрідлендер проти Франції» та зазначив критерії «розумного строку»: складність справи, поведінка заявників та відповідних органів влади, а також важливість предмета спору для заявників [135]. Верховний Суд у своїй постанові від 12 вересня 2019 року у справі №9901/120/19, зазначив, що навіть значна тривалість розгляду справи може бути визнана розумною, з урахуванням певних індивідуальних обставин. Тут слід приділити особливу увагу тому, які саме причини сприяли більш тривалому розгляду справи та пропуску строків, встановлених законодавством [136].

Досліджувалося відповідне питання і у науці.

Так, наприклад, під поняттям розумного строку розгляду справи адміністративним судом Л.В.Тацій розуміє найкоротший період розгляду та вирішення адміністративної справи, обумовлений її складністю та поведінкою

учасників процесу, достатній для своєчасного (без невинувинуваних зволікань) судового захисту прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах [137, с. 39]. Такий же підхід підтримує й Я.О.Берназюк, на думку якого розумні строки в адміністративному судочинстві є найкоротші строки за конкретних обставин, встановлені законом або судом, протягом яких суд має можливість всебічно та повно дослідити докази, встановити фактичні обставини справи і прийняти законне та мотивоване рішення [138, с. 149-157].

Погоджуючись з такими підходами та переносючи їх на виконавче провадження можемо констатувати, що розумними строками у виконавчому провадженні є найкоротші строки, впродовж яких виконавець може найбільш повно та ефективно вчинити виконавчу дію.

Значення розумних строків, на наш погляд, найбільш повно визначила Н.Ю.Сакара, яка звертає увагу на те, що строк розгляду справи має важливе значення в контексті забезпечення доступності правосуддя, оскільки відображає ефективність судового захисту. Так, тривалі строки судового розгляду можуть, по-перше, виступати психологічною перешкодою у зверненні громадянина до суду; по-друге, призвести до того, що результати судового розгляду будуть зведені нанівець, оскільки захист прав, свобод чи інтересів або взагалі втратить актуальність для особи, яка звертається до суду, або внаслідок знищення об'єкта спору чи зміни зовнішніх обставин рішення у справі вже неможливо буде виконати, тобто фактичний захист прав не буде здійснено [139, с. 166].

Таким чином, на підставі аналізу різного роду положень науки та практики вбачається, що розумний строк є правовим орієнтиром для виконавця у вчиненні окремих виконавчих дій та виконавчого провадження загалом. Принцип розумності строків виконавчого провадження спрямований на забезпечення своєчасного та повного виконання рішення. Недотримання виконавцем встановлених законодавством про виконавче провадження строків виконання буде порушенням прав та законних інтересів особи, тому

закріплення та застосування виконавцем принципу розумності строків є необхідним. Виходячи з того, що Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини й основоположних свобод, вона взяла на себе таким чином зобов'язання забезпечити права, закріплені в ній, зокрема, й право на справедливий суд, обов'язковою складовою якого є виконання рішення суду. Таким чином, необхідність виконавця виконати рішення суду у розумний строк слід розглядати його обов'язком, який не можна спростувати.

Закон України «Про виконавче провадження» 1999 року містив положення, викладене у ст.30 цього Закону. Воно передбачало, що «державний виконавець зобов'язаний провести виконавчі дії з виконання рішення протягом шести місяців з дня винесення постанови про відкриття виконавчого провадження, а з виконання рішення немайнового характеру - у двомісячний строк. Строк здійснення виконавчого провадження не включає час відкладення провадження виконавчих дій або зупинення виконавчого провадження на період проведення експертизи чи оцінки майна, виготовлення технічної документації на майно, реалізації майна боржника, час перебування виконавчого документа на виконанні в адміністрації підприємства, установи чи організації, фізичної особи, фізичної особи – підприємця, які здійснюють відрахування із заробітної плати (заробітку), пенсії та інших доходів боржника. Строк здійснення зведеного виконавчого провадження обчислюється з моменту приєднання до такого провадження останнього виконавчого документа» [20]. Таким чином, цей Закон прямо нормативно визначав відповідні строки виконавчого провадження, які не залежали від фактичних обставин виконавчого провадження. Діючий Закон таких положень не містить, натомість закріплює положення про існування принципу розумності строків виконавчого провадження.

У зв'язку з наведеним, зокрема, виникає питання щодо того, який же підхід є правильним і чи не повинен діючий Закон передбачати нормативно визначені строки здійснення виконавчого провадження.

На думку О.С.Лужанського, «розумний строк в контексті виконавчого процесу – це строк, що є об'єктивно необхідним для виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень з метою забезпечення своєчасного (без невинуватених зволікань) здійснення виконавчого провадження» [140, с. 44]. Враховуючи таке поняття, критеріями для визначення розумності строків під час здійснення виконавчих дій, на думку О.С.Лужанського, є: «правова та фактична складність провадження, поведінка осіб, які беруть участь у провадженні (учасників виконавчого провадження), спосіб здійснення виконавцем своїх повноважень та ефективність вчинюваних виконавцем дій, спрямованих на виконання виконавчого листа. Крім того, на нашу думку, має значення такий критерій, як доцільність здійснюваних державним виконавцем дій» [140, с. 44].

Безумовно, поняття розумного строку зазвичай є оціночним, а не конкретним. Власне через розумний строк у законодавстві і визначаються строки, які досить важко визначити чітким конкретним періодом. Однак, внаслідок того, що це поняття є оціночним, досить складно також оцінювати і обґрунтованість тривалості виконавчого провадження, а тому особа може нести й негативні наслідки у тому, коли ця тривалість буде надмірною, а доказати це досить важко. Враховуючи наведене, вважаємо, що не дивлячись на використання у Законі «Про виконавче провадження» поняття розумного строку, доцільним також вбачається закріплення у Законі і загальних строків здійснення виконавчого провадження, як це було зроблено у старому Законі «Про виконавче провадження» 1999 року. Саме за таких обставин права учасників виконавчого провадження, на наш погляд, будуть максимально захищеними. Вважаємо, що та тривалість строків виконавчого провадження, яка була визначена старим Законом «Про виконавче провадження» (шість місяців при виконанні рішень майнового характеру та два місяці при виконанні рішень немайнового характеру були оптимальними, через що можуть бути передбачені і у діючому Законі «Про виконавче провадження». Враховуючи

наведене, пропонуємо Закон «Про виконавче провадження» доповнити ст.13-1 такого змісту:

«Стаття 13-1. Строки здійснення виконавчого провадження.

1. Виконавець зобов'язаний вчинити усі можливі та необхідні виконавчі дії з виконання рішення протягом шести місяців з дня винесення постанови про відкриття виконавчого провадження, а з виконання рішення немайнового характеру – у двомісячний строк. Строк здійснення виконавчого провадження не включає час відкладення проведення виконавчих дій та зупинення вчинення виконавчих дій. Для виконання зверненого виконавчого провадження цей строк обчислюється з дня приєднання до такого виконавчого провадження останнього виконавчого документа».

З порушенням принципу розумності строків виконавчого провадження пов'язана і проблема правомірності встановлених у виконавчому провадженні чисельних мораторіїв. У науці під поняттям мораторій (від лат. *Moratorius* – той, що затримує, уповільнює) розуміється відстрочення виконання зобов'язання, що встановлюється державою на певний строк або до припинення обставин надзвичайного характеру [141, с. 770]. В Україні станом на 2024 рік існує більше десяти мораторіїв. Кожний з них фактично є підставою для зупинення вчинення виконавчих дій майже на необмежений строк. Таким чином, внаслідок накладеного мораторію судові рішення залишається невиконаним впродовж тривалого часу, у зв'язку з чим у науці щодо окремих з них фактично робиться висновок про невідповідність їх Конституції України [142, с. 148; 143, с. 167].

Так, «рішенням Господарського суду Запорізької області від 05.07.2016 було задоволено позов ТОВ «Кремнійполімер» до Запорізького державного підприємства «Кремнійполімер» про 8520016,36 грн. У лютому 2021 року позивач звернувся до Господарського суду Запорізької області зі скаргою на дії органу ДВС, в якій просив визнати протиправною бездіяльність начальника органу ДВС щодо невиконання судового рішення у цій справі та зобов'язати

орган ДВС ужити передбачених статтею 4 Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» заходів з виконання рішення суду у виконавчому провадженні № 59504221. Скарга на дії органу ДВС обґрунтована, зокрема, тим, що рішення суду про стягнення з відповідача коштів перебуває на виконанні органу ДВС упродовж більш як чотири роки. Тривале невиконання судового рішення пов'язане із включенням боржника до переліку підприємств, що підлягають приватизації, та здійсненням щодо нього процедури приватизації протягом трьох років. Закон України «Про виконавче провадження» передбачає право виконавця зупинити виконавче провадження з цих підстав, але не визначає до якого моменту. Тобто держава створює умови для зупинення виконавчого провадження щодо таких боржників на невизначений термін.

Ухвалою Господарського суду Запорізької області від 15.03.2021 року, залишеною без змін постановою Центрального апеляційного господарського суду від 26.05.2021 року, у задоволенні скарги на дії органу ДВС відмовлено.

У касаційній скарзі, поданій до Верховного Суду, позивач, зокрема, зауважив на тому, що суди попередніх інстанцій не врахували положення п.7 ч.1 ст. 2 Закону «Про виконавче провадження», яким визначено засадою виконавчого провадження розумність строків виконання рішень судів. Фактичний строк виконання судового рішення у цій справі перевищує 5,5 років, що не може вважатися розумним і таким, що відповідає вимогам національного законодавства України, строком виконавчого провадження» [144].

Передаючи справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду у своїй ухвалі зауважив, що тривале невиконання судових рішень щодо боржників, які перебувають у процедурі приватизації, порушує права стягувачів на одержання виконання судових рішень в розумний строк як складової права на доступ до

суду [144]. Питання розумності строків виконавчого провадження було предметом дослідження Верховного Суду і у іншій справі [145].

Зауважимо, що ЄСПЛ покладе відповідальність за тривале невиконання рішень суду на державу, якщо таке невиконання зумовлено, зокрема, й встановленими державою мораторіями, та зобов'язує її не лише сплатити справедливую сатисфакцію, а й виконати рішення національного суду в «розумний» строк. Враховуючи наведене, вважаємо варто погодитися з Н.Блажівською, що закріплені в законодавстві України мораторії на звернення стягнення на майно боржника необхідно привести у відповідність до практики ЄСПЛ, забезпечивши їх пропорційність задекларованим цілям. Для цього доцільно: визначити строк дії кожного мораторію, якщо тільки інше не обумовлено ціллю його встановлення; по можливості запровадити гнучкий механізм застосування мораторію у вигляді альтернативних способів задоволення вимог кредитора та (або) можливості оспорити застосування мораторію в індивідуальному порядку; гарантувати кредиторам право на отримання компенсації втрат, завданих внаслідок застосування мораторію [146, с. 8].

При визначенні місця принципу розумності строків виконавчого провадження у системі принципів права України окремі науковців відносять його до загальноправових [147, с. 21]. Не дивлячись з загалом на велике значення положень про строки у багатьох галузях права, не можемо погодитися з визначенням такого його місця у системі принципів. Принцип розумності строків зазвичай характерний процесуальним галузям, які визначають особливості окремих процесів чи процедур. У зв'язку з цим, він виокремлюється у цивільному, господарському, адміністративному чи кримінальному судочинствах. Зазначене, ймовірно, обумовлюється вже згадуваною вище статтею 6 Конвенції з прав людини та основоположних свобод, яка носить процесуальний характер. Враховуючи наведене, вважаємо,

що принцип розумності строків виконавчого провадження слід розглядати як міжгалузевий принцип виконавчого провадження.

У науці пропонується надавати засадничого характеру більш вузьким за своїм змістом положенням, які характеризують й окремі питання гласності та відкритості у виконавчому провадженні. Так, наприклад, Д.Ю.Іщенко вважає, що необхідно запровадити принцип негайності доступу виконавця до інформації про боржника. Зміст цього принципу, на його погляд, полягає в тому, що виконавець в будь-який момент повинен мати можливість за короткий проміжок часу (максимум до декількох годин) отримати з будь-якого реєстру чи бази даних всю наявну інформацію про боржника. Це максимально сприятиме всьому виконавчому провадженню. Розуміємо, що вказана ідея наразі звучить утопічно, але якщо не мати такої вихідної засади діяльності, то і не будуть здійснюватися реальні кроки на перероблення функціоналу реєстрів для організації їхньої взаємодії із автоматизованою системою виконавчого провадження [148, с. 105].

Звичайно, не можна не погодитися з Д.Ю.Іщенкою стосовно того, що оперативне отримання інформації виконавцем щодо майна боржника є надзвичайно важливим у сприянні усьому виконавчому провадженню. У світі сучасних цифрових технологій зволікання, наприклад, навіть на секунди з накладенням арешту на грошові кошти може мати вирішальне значення у виконанні судового рішення. Важливим є й те, що виконавець повинен мати можливість отримати усю інформацію про боржника, що може сприяти належному виконанню рішення. Однак, це зовсім не означає необхідності надання положенню про негайність у доступі виконавця до інформації про боржника засадничого значення. Нами вже було окреслено, що кількість принципів виконавчого провадження повинна бути мінімальною, а принципи як основні ідеї не повинні дублювати один одного. Якщо має місце дублювання принципів, то втрачається сутність кожного з них окремо. Вони наче розчиняються один в одному [149, с. 367]. Принцип негайності доступу

виконавця до інформації про боржника, який пропонує виокремлювати Д.Ю.Ющенко, містить ідею, що є змістом вже визначених, зокрема, й Законом «Про виконавче провадження», інших принципів виконавчого провадження. Такими принципами, зокрема, є принцип розумності строків виконавчого провадження та принцип гласності та відкритості виконавчого провадження. Самостійне виокремлення принципу негайності доступу виконавця до інформації про боржника призведе до дублювання відповідного положення зі змістом зазначених принципів.

Висновки до розділу 2.

1. Принцип верховенства права у виконавчому провадженні означає, що виконавець при застосуванні положень законодавства про виконавче провадження повинен з'ясовувати питання відповідності його верховенству права як нормативному ідеалу, до якого має прагнути кожна система права та який означає пріоритет природніх прав людини над писаним правом, чіткість, зрозумілість, однозначність норм права, право особи у своїх діях розраховувати на розумну та передбачувану стабільність існуючого законодавства та можливість передбачати наслідки застосування норм права (законні очікування), чіткість та зрозумілість у викладенні норм права тощо.

2. Принцип справедливості у виконавчому провадженні слід розглядати у двох аспектах – у значенні справедливого правового регулювання правовідносин, що виникають у виконавчому провадженні, та у аспекті справедливого правозастосування у виконавчому провадженні.

3. Неприпустимим є надання окремих переваг державі у процедурі звернення стягнення на майно боржника. Існуюча черговість задоволення вимог стягувачів у разі недостатності стягнутої суми для задоволення вимог стягувачів необґрунтовано надає пріоритет захисту прав державної власності

перед приватною власністю, що порушує права інших стягувачів як суб'єктів правовідносин. Зазначене порушує конституційні положення про рівність форм власності в Україні.

4. Фіксування виконавчого провадження технічними засобами за своїм змістом є проявом принципу гласності та відкритості виконавчого провадження, а саме складовою відкритості виконавчого провадження. Надання положенню про фіксування виконавчого провадження технічними засобами засадничого значення є перебільшенням його значення. Для виконавчого провадження характерним є самотійна система принципів, через що не слід сліпо копіювати відповідні положення з законодавства про судочинство та переносити їх на виконавче провадження.

5. Гласність у діяльності органів та осіб, які примусово виконують рішення, слід розглядати як важливий елемент виконання превентивної функції держави, спрямованої на запобігання вчиненню суб'єктами правовідносин правопорушень. Гласність виконавчого провадження стимулює правомірну діяльність фізичних та юридичних осіб, оскільки свідчить про невідворотність юридичної відповідальності.

6. Гласність та відкритість виконавчого провадження мають суб'єктів, на яких вони спрямовані, і цими суб'єктами є або ж громадськість, у разі реалізації положень про гласність, або ж сторін – у разі реалізації положень про відкритість виконавчого провадження. Положення про обов'язок боржника розкрити відомості про свій майновий стан не є проявом гласності та відкритості виконавчого провадження, оскільки спрямовані на виконавця, який не суб'єктом, на задоволення інтересів якого спрямована відкритість виконавчого провадження.

7. Змістом принципу диспозитивності є те, що: 1) виникнення, розвиток та припинення виконавчого провадження залежить від волі стягувача; він вправі самотійно обирати орган державної виконавчої служби чи приватного виконавця, до якого пред'являти виконавчий документ, самотійно обирати

місце відкриття виконавчого провадження, у визначених законом випадках визначати можливі заходи примусового виконання рішення; вправі припинити виконавче провадження шляхом подання заяви про повернення йому виконавчого документа або ж відмовитися від примусового виконання рішення; виключно від стягувача залежить вирішення питання щодо заміни боржника у виконавчому провадженні; 2) розвиток та припинення виконавчого провадження залежить від волі боржника; боржник впродовж усього часу примусового виконання рішення не позбавлений можливості виконати рішення добровільно частково або повністю; 3) сторони виконавчого провадження вправі упродовж процесу примусового виконання рішення укласти мирову угоду;

8. Принцип диспозитивності у виконавчому провадженні – це визначена законодавством про виконавче провадження основна засада виконавчого провадження, згідно з якою сторони виконавчого провадження вільно, на власний розсуд, здійснюють процесуальні права, спрямовані на виникнення, розвиток або припинення виконавчого провадження в межах, дозволених законом і в установленому законодавством про виконавче провадження порядку.

9. Принцип розумності строків виконавчого провадження визначає вимогу, що як і строки, визначені законом, так і ті строки, які визначені виконавцем, повинні бути розумними. Встановлені законом строки апріорі визнаються такими, що є розумними. Визначення ж розумного строку виконавцем є його дискреційним повноваженням та може бути предметом оскарження у судах.

10. Розумний строк є правовим орієнтиром для виконавця у вчиненні окремих виконавчих дій та виконавчого провадження загалом. Принцип розумності строків виконавчого провадження спрямований на забезпечення своєчасного та повного виконання рішення. Недотримання виконавцем встановлених законодавством про виконавче провадження строків виконання

буде порушенням прав та законних інтересів особи, тому закріплення та застосування виконавцем принципу розумності строків є необхідним.

11. Не дивлячись на використання у Законі України «Про виконавче провадження» поняття розумного строку, доцільним також вбачається закріплення у цьому Законі і загальних строків здійснення виконавчого провадження, як це було зроблено у Законі «Про виконавче провадження» 1999 року. Саме за таких обставин права учасників виконавчого провадження будуть максимально захищеними. Та тривалість строків виконавчого провадження, яка була визначена Законом «Про виконавче провадження» 1999 року, була оптимальною.

РОЗДІЛ 3

ГАЛУЗЕВІ ПРИНЦИПИ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

3.1. Принцип обов'язковості виконання рішень

Принцип обов'язковості виконання рішень є основним галузевим принципом, на якому базується уся система виконавчого провадження. За відсутності засади обов'язковості виконання рішень виконавче провадження як відповідна процедура примусу втрачає свій сенс. Принцип обов'язковості виконання рішень має, зокрема, й конституційну основу – пункт 9 ст.129 Конституції визначає, що основною засадою судочинства є обов'язковість судового рішення, а стаття 129-1 – що судові рішення є обов'язковим до виконання та що держава забезпечує його виконання у визначеному законом порядку.

Принцип обов'язковості виконання рішень полягає, насамперед, в тому, що рішення, які не виконуються боржником добровільно, підлягають примусовому виконанню. Воно полягає у застосуванні до недобросовісного боржника визначених законодавством заходів примусу. Визначений Законом «Про виконавче провадження» порядок примусового виконання рішень є гарантією того, що відповідне рішення буде виконане, а відтак, буде реалізована і відповідна засада обов'язковості виконання рішень. Як наслідок, в силу цього принципу та наявності механізму примусового виконання судового рішення реалізуються й гарантії захисту суб'єктивного приватного права особи, на користь якої прийнято рішення.

Сутність принципу обов'язковості виконання рішень полягає й в тому, він є також однією з гарантій (а саме правовою гарантією) механізму забезпечення виконання судового рішення. Слід погодитися з І.В.Черненком, що обов'язковість виконання судового рішення є фундаментом в побудові

правової держави, оскільки обов'язковість виконання судового рішення прямо пов'язана з можливістю держави врегульовувати в правовий спосіб спірні правовідносини. Можливість особою уникати виконання судового рішення, не на користь якої воно ухвалене, знижує довіру до судової гілки влади як інституту держави. Зниження довіри до судової гілки влади негативно впливає на всі сфери взаємовідносин в державі, оскільки можливість не лише отримати судове рішення як процесуальний документ, а досягти його фактичного виконання є правовою гарантією захищеності прав та свобод особи [150, с. 313].

І.Г.Француз відзначає обставини, що зумовили існування такого принципу діяльності з примусового виконання судових рішень як обов'язковість виконання судового рішення, а саме – переховування боржника, приховування ним своїх реальних доходів, інші обставини небажання добровільного виконання судового рішення тощо [86, с. 79-80]. На наш погляд, передумови існування цього принципу слід розглядатися значно ширше, а ніж лише поведінку боржника. Вважаємо, що в цьому принципі знайшла своє відображення уся правова природа державного правоохоронного механізму та особливості правових актів.

У правовій науці принцип обов'язковості виконання рішення інколи розглядається як загальноправовий [147, с. 21-22], тобто такий, який є притаманним усій системі права. З таким тлумаченням змісту зазначеного принципу погодитися важко.

Загальні (загальноправові) принципи права – це принципи, які є притаманними праву загалом, такими, що діють у межах усіх галузей й інститутів права [151, с.125], це аксіоматичні поняття на яких будується і функціонує правова система [152, с. 102]. До загальних (загальноправових) принципів відносять принципи верховенства права, законності, справедливості, рівності, гуманізму, демократизму, принципи правової визначеності, добросовісності тощо. Слід зауважити, що принцип обов'язковості виконання

рішень не є таким. Цей принцип не є притаманним усій правовій системі, наприклад, матеріальним галузям права. Зазвичай його розглядають як принцип процесуальних галузей права. У зв'язку з цим, його не можна розглядати як загальноправовий принцип.

Крім того, принцип обов'язковості виконання рішень не слід розглядати й як міжгалузовий принцип.

Аналіз наукової думки свідчить, що у науці, насамперед, процесуального права, навіть при дослідженні сутності принципу обов'язковості виконання рішень як принципу саме виконавчого провадження, значна увага приділяється не дослідженню власне відповідного принципу, а дослідженню принципу обов'язковості судового рішення як принципу судочинства, тобто питанню обов'язковості судових рішень загалом. Однак, на наш погляд, принцип обов'язковості судових рішень та принцип обов'язковості виконання рішень не слід розглядати як тотожні, оскільки саме такий висновок вбачається з логіко-граматичного тлумачення відповідних положень законодавства.

Для судочинства загалом не є характерним принцип обов'язковості виконання рішень. Як свідчить, наприклад, аналіз змісту процесуальних кодексів (ст.18 ЦПК, ст.18 ГПК, ст.14 КАС), у них йде мова про існування у судочинстві принципу обов'язковості судових рішень, який слід розглядати як значно ширшу за своїм змістом засаду. Необхідно погодитися з О.З.Хотинською-Нор, що обов'язковість судового рішення означає, що всі особи, на яких воно розповсюджується, зобов'язані дотримуватися приписів, встановлених рішенням, а також, що всі посадові особи та організації повинні сприяти його виконанню [153, с. 37]. Обов'язковість судового рішення передбачає виконання такого судового рішення особами під страхом примусу, проте примус застосовується не автоматично, а у разі наявності протиправної поведінки суб'єкта, який ухиляється від виконання судового рішення [153, с. 42]. Поряд з обов'язковістю виконання судового рішення як окремою його складовою, принцип обов'язковості судових рішень містить й положення про

преюдиційність фактів, встановлених судовим рішенням, положення про реалізацію рішень тощо. Крім того з теоретичної точки зору слід враховувати, що положення про обов'язковість виконання рішення діє не на усіх стадіях судового процесу, а лише на завершальній його стадії – стадії примусового виконання рішення. Також варто зауважити, що на цій стадії примусового виконання рішення судового правозахисного процесу, як і суду, як обов'язкового учасника цього процесу (учасника правовідносин), зазвичай вже немає, а є вже зовсім інший публічний суб'єкт – виконавець (державний чи приватний). Відтак, з більш загальних теоретичних позицій слід розглядати такий принцип виконавчого провадження як обов'язковість виконання рішень лише як можливу складову більш ширшого відповідного принципу судочинства – принципу обов'язковості судових рішень. Зазначене, на наш погляд, свідчить про те, що принцип обов'язковості виконання рішень є галузевим принципом виконавчого провадження.

Однак, у науці досить часто є навіть ототожнення складових змісту принципу обов'язковості судового рішення зі складовими змісту принципу обов'язковості виконання рішення. Так, В. В. Городовенко та В. В. Сердюк виділяють дві складові принципу обов'язковості судового рішення: 1) дотримання вимог, сформованих у судовому рішенні, всіма суб'єктами, права яких воно зачіпає, а також органами держави та їх посадовими особами; 2) судові рішення, що не виконане добровільно, може бути виконано у примусовому порядку [154, с. 175]. Однак, аналогічні складові виокремлюються і щодо змісту принципу обов'язковості виконання рішень [54, с. 73].

Однак, якщо вести мову про таку складову змісту принципу обов'язковості судових рішень як дотримання вимог, сформованих у судовому рішенні, всіма суб'єктами, права яких воно зачіпає, а також органами держави та їх посадовими особами, то для виконавчого провадження таке положення є не зовсім прийнятним. У виконавчому провадженні зазвичай виконуються

рішення, виконання яких полягає не просто у дотриманні вимог рішення, тобто у пасивній поведінці чи то боржника, чи то інших осіб, а у активній прямій поведінці, спрямованій на виконання резолютивної частини рішення. З точки зору теорії права мова йде про виконання судового акта, а не про його дотримання. У зв'язку з цим варто погодитися з І.В.Андроновим, який досліджуючи питання обов'язковості судових рішень в цивільному судочинстві, зазначив, що не можна повністю ототожнювати обов'язковість судового рішення з можливістю його виконання, особливо примусового. Як і кожний правовий акт, будь-яке судове рішення, якщо воно набрало законної сили, може впливати на суб'єктів своєї дії через дотримання ними приписів такого судового рішення, що також є проявом обов'язковості судового рішення поряд з його виконанням [155, с. 17].

Також варто зауважити, що сутність принципу обов'язковості виконання рішень не обмежується виключно судовими рішеннями, а у ній мова йде загалом про обов'язковість усіх тих рішень, які виконуються органами та особами примусового виконання рішень. А такими рішеннями, які примусово виконуються, є не лише судові рішення, а й рішення інших, зокрема, й несудових органів чи посадових осіб – наприклад, виконавчі написи нотаріусів, постанови органів у справах про адміністративні правопорушення, постанови суб'єктів державного фінансового моніторингу тощо.

Таким чином, основою принципу обов'язковості виконання рішень як принципу виконавчого провадження є принцип обов'язковості судових рішень як більш загальна засада судочинства, одним з елементів якої і є обов'язковість виконання рішень. Поміж тим, слід враховувати, що принцип обов'язковості виконання рішень має й самостійне значення та є самостійним принципом виконавчого провадження.

Крім окреслених положень, що характеризують принцип обов'язковості виконання рішень, слід наголосити й на тому, що важлива складова принципу обов'язковості виконання рішень полягає також в тому, що примусове

виконання рішення не обмежується будь-якими строками, а пред'явлення стягувачем рішення до примусового виконання можливе до того моменту, допоки воно не буде виконане реально.

Так, наприклад, ст.37 Закону «Про виконавче провадження» передбачає, що повернення виконавчого документа стягувачу, зокрема, і у випадку, якщо у боржника відсутнє майно, на яке може бути звернено стягнення, а здійснені виконавцем відповідно до цього Закону заходи щодо розшуку такого майна виявилися безрезультатними. Проте, «повернення виконавчого документа стягувачу з підстав, передбачених цією статтею, не позбавляє його права повторно пред'явити виконавчий документ до виконання протягом строків, встановлених статтею 12 цього Закону, крім випадків, коли виконавчий документ не підлягає виконанню або покладені виконавчим документом на боржника зобов'язання підлягають припиненню відповідно до умов угоди про врегулювання спору (мирової угоди), укладеної між іноземним суб'єктом та державою Україна на будь-якій стадії урегулювання спору або розгляду справи, включаючи стадію визнання та виконання рішення, незалежно від дати укладення такої угоди [1]. Таким чином, сама можливість здійснення примусового виконання задля реального виконання рішення не обмежується будь-якими строками, навіть через десятки років потенційно рішення може примусового виконуватися [156, с. 436].

Принцип обов'язковості виконання рішень як принцип виконавчого провадження має свої гарантії, якими є, насамперед, юридична відповідальність за невиконання судового рішення різних її видів (ст. 382 Кримінального кодексу України [157], ст. 185-6 КпАП, розд. XI Закону України «Про виконавче провадження»). Зазначена відповідальність повинна бути дієвою та такою, щоб спонукати зобов'язану особу виконати судові рішення. У разі, якщо така відповідальність у практиці не спонукатиме боржника виконати рішення, принцип обов'язковості виконання рішень у практиці буде мати проблеми зі своєю реалізацією.

Аналізуючи відповідальність за невиконання рішення слід звернути увагу, насамперед, на існування кримінальної відповідальності за невиконання актів судової гілки влади.

Так, ст. 382 КК України передбачає, що умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню, карається штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до трьох років. Вважаємо, що не дивлячись на всю суворість кримінальної відповідальності загалом, як і загалом суворості покарання за умисне невиконання судового рішення за ст.382 КК України (яка полягає навіть у позбавленні волі), вважаємо інститут відповідальності за умисне невиконання судових рішень в Україні, які виконуються державними та приватними виконавцями таким, що має істотні недоліки. Ці недоліки значно нівелюють дію принцип обов'язковості виконання рішення у виконавчому провадженні.

Так, насамперед, аналізуючи питання кримінальної відповідальності за ст.382 КК України, В.В.Налуцишин цілком обґрунтовано вказує на недоліки цієї статті через те, що вона обмежено визначає той документ, відповідальність за невиконання якого передбачає ця стаття. У зв'язку з науковець аргументовано доводить доцільність уведення в науковий обіг і законодавство узагальнюючого поняття «судовий акт», під яким варто розуміти рішення, вироки, постанови й ухвали не тільки національних судів, а й інших міжнародних судових установ, за невиконання, перешкоджання виконанню яких мала б наставати кримінальна відповідальність [158, с. 24]. Розвиваючи ці думку також маємо обов'язково звернути увагу на те, що вона передбачає кримінальну відповідальність лише за умисне невиконання судового рішення. Погоджуючись загалом з В.В.Налуцишиним про необхідність передбачити у цій статті кримінальну відповідальність за невиконання не лише рішень національних судів, що набрали законної сили, а й рішень інших міжнародних

судових установ, мусимо звернути увагу й на необхідність визначення у законодавстві відповідальності за невиконання й інших рішень (виконавчих документів), які винесені чи видані не судовими органами. Існування дієвої відповідальності за невиконання, наприклад, постанови того чи іншого державного органу у справі про адміністративне правопорушення, виконавчого напису нотаріуса чи рішення (постанови) суб'єкта державного фінансового моніторингу тощо надасть авторитету не лише цим рішенням, а й загалом сприятливо позначиться на системі примусового виконання рішень в Україні. Таким чином, в Україні варто було б передбачити і відповідальність за умисне невиконання виконавчих документів, виданих несудовими органами чи посадовими особами.

Аналізуючи питання про те, якою ж має бути ця відповідальність вважаємо, що можливе запровадження кримінальної відповідальності за умисне невиконання виконавчих документів, виданих несудовими органами чи посадовими особами, буде невиправданим через надмірну суворість цієї відповідальності. Натомість адміністративна відповідальність за таке правопорушення була б досить дієвою.

Слід зауважити, що КпАП передбачає певну відповідальність за правопорушення у сфері виконавчого провадження.

Так, наприклад, ст.188-13 КпАП (невиконання законних вимог державного виконавця, приватного виконавця) визначає, що адміністративним правопорушенням є «невиконання законних вимог державного виконавця, приватного виконавця щодо усунення порушень законодавства про виконавче провадження, несвоєчасне подання або неподання звітів про відрахування із заробітної плати та інших доходів боржника, неподання або подання недостовірних відомостей про доходи і майновий стан боржника, ненадання на вимогу державного виконавця, приватного виконавця декларації про доходи та майно, що подається відповідно до Закону України «Про виконавче провадження», чи зазначення у такій декларації неправдивих відомостей або

неповідомлення про зміну відомостей, які зазначаються у декларації, неповідомлення боржником про зміну місця проживання чи місцезнаходження або місця роботи (отримання доходів), а також неявка без поважних причин за викликом державного виконавця, приватного виконавця» [48]. Такі правопорушення тягнуть за собою накладення штрафу на винну особу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. В той же час, слід зауважити, що така відповідальність не сприяє реалізації принципу обов'язковості виконання рішень, оскільки є досить м'якою. Посилюючи адміністративну відповідальність за невиконання законних вимог державного чи приватного виконавця можна було б передбачити за ці правопорушення більш суворіші адміністративні стягнення. В той же час, у разі, якщо особа й надалі ігнорує ці вимоги, що загалом свідчить про умисне невиконання виконавчого документа, виданого несудовими органами чи посадовими особами, варто було б за таке правопорушення передбачити спеціальну адміністративну відповідальність, визначивши відповідно самостійний склад адміністративного правопорушення з більш суворим адміністративним стягненням – адміністративним арештом. Зокрема, вважаємо, що з цією метою можна було б запропонувати та доповнити КпАП новою статтею 188-16 в такій редакції:

«Стаття 188-16. Невиконання виконавчого документа, виданого несудовими органами чи посадовими особами.

1. Умисне невиконання виконавчого документа, виданого несудовими органами чи посадовими особами -

тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративний арешт на строк до п'яти діб.

2. Ті самі дії, вчинені службовою особою, -

тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб».

Очевидно, що така відповідальність стимулюватиме боржника до виконання виконавчих документів, виданих несудовими органами чи посадовими особами.

Ще однією з гарантій реалізації принципу обов'язковості виконання рішень є прийняття та дія Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» від 5 червня 2012 р. №4901-VI [159]. Фактично цим Законом визначено гарантії держави щодо виконання судових рішень та виконавчих документів, боржниками за якими є державні органи, державні підприємства, установи та організації, а також юридичні особи, примусова реалізація майна яких забороняється відповідно до законодавства. Такі рішення згідно з цим Законом має виконувати центральний орган виконавчої влади, що провадить державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, у межах бюджетних призначень шляхом списання коштів із рахунків цього державного органу, а за відсутності в зазначеного державного органу призначень – за рахунок коштів, передбачених за бюджетною програмою для забезпечення виконання рішень суду (КПКВ 3504040) [160].

Проте, на жаль, механізм виконання судових рішень, визначений цим Законом, хоча й виглядає загалом прийнятним, однак, обумовлюється обсягом коштів, що виділяються бюджетом на зазначену програму на відповідний календарний рік. Нестача цих коштів з року в рік лише збільшує відповідну загальну заборгованість держави, а відтак, усі спроби держави вирішити проблему, зокрема, і у співпраці з Комітетом Міністрів Ради Європи не призвели до позитивних результатів.

Аналізуючи реалізацію принципу обов'язковості виконання рішень слід обов'язково вказати на матеріали статистики щодо виконання рішень в Україні.

Так, аналізуючи загальні статистичні положення варто вказати, що у 2024 році система примусового виконання рішень в Україні опрацювала понад 6,6 мільйона виконавчих документів на загальну суму 2,5 трильйона гривень.

Фактично виконано 1,9 мільйона рішень – це 29,8% від загальної кількості – зі стягненням 25,5 мільярда гривень (1,15% від загального обсягу заборгованості). Особливо показовим є те, що рівень фактичного виконання судових рішень у 2024 році тримається на рівні довоєнних показників. Це свідчить про поступове відновлення спроможності системи навіть в умовах війни [161].

Однак звертає на себе увагу дуже малий відсоток стягненням державними та приватними виконавцями заборгованості за виконавчими документами, яка складає лише 1,15% від загального обсягу заборгованості (лише 25,5 мільярда гривень з 2,5 трильйона гривень). Якщо ж брати відсоток виконаних виконавчих документів з усього масиву опрацьованих виконавчих документів то він складає 28,8 % (1,9 мільйона з 6,6 мільйона). Таким чином, у 2024 році лише 3 рішення з 10 фактично було виконаним. Зазначене свідчить про проблеми з реалізацією принципу обов'язковості виконання рішень у практиці, що вимагає від держави вжиття дієвих заходів щодо поліпшення стану виконання рішень судів та інших органів, зокрема, й запровадження запропонованої нами адміністративної відповідальності за умисне невиконання несудових рішень.

3.2. Принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями

Співмірність заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями як принцип виконавчого провадження передбачений п.8 ч.1 ст.2 Закону «Про виконавче провадження» та п.9 ч.1 ст.4 Закону «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів». Цей принцип можна кваліфікувати як спеціальний галузевий принцип

виконавчого провадження у порівнянні з багатьма іншими визначеними зазначеною статтею принципами, які є загальними.

Згідно з принципом співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями заходи примусового виконання рішень, які вживаються державними та приватними виконавцями, повинні відповідати визначеним резолютивною частиною рішення вимогам, а відтак і на боржника як зобов'язану особу не мають покладатись несприятливі для нього наслідки, які є очевидно неспівмірними з визначеним рішенням обов'язком, який він має понести. У науці визначається, що принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями характеризує у виконавчому провадженні баланс між примусом та нормативно оформленими вимогами [54, с. 77]. Цей принцип у науці розглядається і як складова більш ширшого принципу пропорційності у праві щодо необхідності дотримуватися справедливого балансу між вимогою дотримання загального інтересу суспільства та вимогою захисту особистих фундаментальних прав окремого громадянина. Як зазначає Р.А.Майданик, згідно з принципом співмірності (пропорційності) органи влади, зокрема, не можуть покладати на громадян зобов'язання, які перевищують межі необхідності, що впливають із публічного інтересу, задля цілей, яких планується досягти за допомогою застосовуваного заходу (або дій владних органів). Відповідно, застосовуваний захід повинен бути пропорційним (повинен відповідати) цілям [162, с. 114]. Також принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями розглядається і як прояв більш загального принципу справедливості у виконавчому провадженні [27, с. 32; 54, с. 77].

Цікавий та оригінальний погляд на сутність принципу співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями має Р.А.Федорченко. На його думку, цей принцип полягає в тому, що виконавець згідно ч.1 ст.18 Закону «Про виконавче провадження» зобов'язаний вживати передбачені цим Законом заходи щодо примусового виконання рішень,

неупереджено, ефективно, своєчасно і в повному обсязі. Також ч.ч.2,3 цієї статті Закону визначено права та обов'язки виконавців, котрі вони застосовують під час примусового виконання. Однак, на думку Р.А.Федорченка, виконавцем береться до уваги, що для виконання рішення суду, ним виконується певний об'єм роботи та витрачається час на примусові заходи, спрямовані на фактичне виконання виконавчого документу. Отже, виконавець сам приймає рішення, щодо співвідношення часу та кількості виконавчих дій необхідних для примусового виконання кожного виконавчого провадження. Адже, однакова кількість виконавчих дій здійснених виконавцем в ході примусового виконання виконавчого документу на суму стягнення в розмірі 100 грн. та розмірі 100 тис. грн., дасть йому різний прибуток, так як виконавчий збір або винагорода приватного виконавця становить 10% від стягнутих коштів, отже виконавцю вигідніше та ефективніше застосовувати при примусовому виконанні виконавчого документу на стягнення коштів у розмірі 100 тис. грн. більшу кількість необхідних виконавчих дій та відповідно витратити більше часу на його виконання [59, с. 83]. Вважаємо такий підхід до розуміння зазначеного принципу помилковим.

Насамперед, слід зауважити, що той обсяг виконавчих дій, які повинен вчинити при виконанні рішення виконавець, жодним чином не залежить від того прибутку, який він отримає. Виконавець для виконання рішення зобов'язаний вчинити той обсяг виконавчих дій, які визначені законом при виконанні рішення певної категорії. Розмір же виконавчого збору при виконанні рішення державним виконавцем та розмір основної винагороди приватного виконавця чітко визначений законом та визначається вже при відкритті виконавчого провадження. Вони жодним чином не перебувають у жодному зв'язку з принципом співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішенням, а виконавець при визначенні необхідних

виконавчих дій не повинен ставити в залежність їх вчинення від отримуваної винагороди, як і обсягу часу, що витрачається на вчинення цих виконавчих дій.

Безпосередній прояв у виконавчому провадженні принципу співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями визначається низкою положень законодавства, на що зазначається у науці.

Так, насамперед, прояв цього принципу вбачається з ч.3 ст.56 Закону «Про виконавче провадження», згідно з якою арешт накладається у розмірі суми стягнення з урахуванням виконавчого збору, витрат виконавчого провадження, штрафів та основної винагороди приватного виконавця на все майно боржника або на окремі речі. Це застереження, за справедливим твердженням Л.С.Малярчук, є проявом цієї задекларованої засади виконавчого провадження [163, с. 299].

Принцип співмірності обумовлюється також положеннями процесуального законодавства про заходи забезпечення позову [164, с. 49]. Зокрема, відповідно до ст.151 ЦПК України суд за заявою осіб, які беруть участь у справі, може вжити заходи забезпечення позову. Забезпечення позову допускається на будь-якій стадії розгляду справи, якщо невжиття заходів забезпечення може утруднити чи зробити неможливим виконання рішення суду. Види забезпечення позову мають бути співмірними із заявленими позивачем вимогами (ч.3 ст.152 ЦПК).

У науці прояв співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями вбачають і у положеннях законодавства про виконавче провадження, які визначають заборону виконавцю накладати арешт та звертати стягнення на майно, на яке не може бути звернено стягнення (Додаток до Закону України «Про виконавче провадження») [164, с. 50].

Вважаємо, що поряд з викладеними вище проявами принципу співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями, на які загалом вказувалося у науці, співмірність заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями слід вбачати в

умовах застосування того чи іншого заходу примусового виконання рішень та переходу виконавця з одного заходу примусового виконання рішень на інший. У зв'язку з цим, проявом реалізації зазначеного принципу, зокрема, є умови звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника, визначені в положеннях ст.68 Закону «Про виконавче провадження».

Так, згідно з частинами 1 та 2 цієї статті «стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника звертається у разі відсутності в боржника коштів/електронних грошей, що знаходяться на рахунках у банках чи інших фінансових установах, небанківських надавачах платіжних послуг, електронних гаманцях в емітентах електронних грошей, відсутності чи недостатності майна боржника для покриття в повному обсязі належних до стягнення сум, а також у разі виконання рішень про стягнення періодичних платежів. За іншими виконавчими документами виконавець має право звернути стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника без застосування заходів примусового звернення стягнення на майно боржника – за письмовою заявою стягувача або за виконавчими документами, сума стягнення за якими не перевищує п'яти мінімальних розмірів заробітної плати» [1]. Фактично цей приклад свідчить, що така співмірність між заходом примусового виконання рішення та обсягом вимог за рішенням хоча й визначається фактично виконавцем, але умови такої співмірності визначені нормативно на рівні наведеного Закону. Прояв цього принципу можна побачити й в можливості виконання виконавцем рішення про зобов'язання боржника сплатити кошти шляхом застосування виконавцем такого заходу примусового виконання рішення як звернення стягнення на майно.

З окреслених нами проявів зазначеного принципу вбачається, що сутність цього принципу завжди пов'язується з необхідністю гарантування та дотримання прав боржника. На це, наприклад, прямо вказує І.Г.Француз, зазначаючи, що на його переконання, дія цього принципу сприяє захистові

прав боржника та полягає у тому, що вибір заходу примусового виконання судових рішень, визначеного у статті 10 Закону «Про виконавче провадження», має обумовлюватися обсягом вимог за судовим рішенням. На його думку втілення цього принципу стане на заваді, скажімо, застосуванню такого заходу примусового виконання судових рішень, як звернення стягнення на нерухоме майно значної вартості, коли за судовим рішенням боржник має повернути іншій стороні незначну суму грошей [86, с. 83].

У зв'язку з цим, при аналізі принципу співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями, слід звернути увагу на те, що він вимагає, щоб заходи примусового виконання рішень відповідали обсягу вимог за рішеннями, тобто основним елементом цієї співмірності завжди був обсяг вимог за рішенням, а заходи примусового виконання – були похідними від цих вимог та повинні відповідати їм. Через це дискусійними виглядають думки, які змінюють закріплений Законом «Про виконавче провадження» пріоритет цього принципу.

Так, наприклад, П.В.Макушев, аналізуючи принципи виконавчого провадження називає відповідний принцип не принципом співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями, а принципом співвідношення обсягу вимог стягувача і заходів примусового виконання. Таким чином, як вбачається, П.В.Макушев основним елементом зазначеної співмірності робить не обсяг вимог за рішенням, а заходи примусового виконання. Як наслідок, не дивлячись на те, що П.В.Макушев зазначає, що принцип співвідношення обсягу вимог стягувача і заходів примусового виконання покликаний забезпечити взаємний баланс прав і законних інтересів стягувача і боржника, однак науковець при цьому одразу ж акцентує увагу на тому, що заходи примусового виконання, які застосовуються державним виконавцем, повинні бути достатніми для задоволення прав стягувача, але не надлишковими [165, с. 147].

На наш погляд, не дивлячись на те, що П.В.Макушев дещо змінив акценти у змісті цього принципу, враховуючи наукові положення щодо окреслення системи принципів виконавчого провадження, слід виходити з того, що все ж таки відповідна засада виконавчого провадження повинна була б відображати й іншу важливу сторону виконавчого провадження, а відтак і закріплюватися у змісті цього принципу – а саме достатність заходів примусового виконання, які застосовуються, для фактичного виконання рішення. Це означає те, що відповідний принцип співмірності не повинен бути перешкодою у фактичному виконанні рішення. Вважаємо, що захищаючи права боржника, ані закон, ані виконавець, не повинен нівелювати права стягувача на фактичне виконання рішення. Враховуючи наведене, при визначенні цієї співмірності завжди необхідно встановлювати й те, чи не перешкоджає вона суттєво фактичному виконанню рішення.

Таким чином, засаду співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями, закріплену як самостійну на рівні Закону «Про виконавче провадження», не слід розглядати досить вузько. Не достатньо при формулюванні змісту та сутності принципу співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями акцентувати увагу лише на тих положеннях, які спрямовані на захист прав боржника. Як нам здається, вона вимагає від виконавця також і застосування тих заходів примусового виконання рішень, які були б реальними та такими, які здатні призвести до фактичного виконання рішення, тобто ця засада повинна сприяти виконанню рішення.

У науці також вказується на недосконалість правового регулювання принципу співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями.

Так, А.В.Пятницький розцінює закріплення принципу співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями на законодавчому рівні як із позитивного, так і з негативного боку. Із позитивної

точки зору він відзначає, що реалізація вказаної засади дозволить попередити зловживання виконавцем своїм правовим становищем, зокрема, унеможливило отримання ним задарма чужого нерухомого чи рухомого майна. А відтак, все зазначене дозволяє захистити права боржника та його майно від того, що його буде реалізовано за безцінь. Негативний бік А.В.Пятницький вбачає в тому, що поняття «співмірності» є оціночним та не дістало належного законодавчого закріплення (тобто в законі не визначено, якими є критерії такої співмірності). А відтак, запровадження цього принципу може стати наріжним каменем у подальшій діяльності суб'єктів примусового виконання судових рішень [90, с. 61-62]. Спрямованість принципу співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями на запобіганні випадкам зловживання виконавцем своїми службовими правами вбачає також і К.П.Шевчук. На її думку потрібно закріпити в Законі України «Про виконавче провадження» окрему статтю, яка буде присвячена даному принципу і буде визначати його сутність, а також яким чином він може бути реалізований учасниками виконавчого процесу [164, с. 51].

На наш погляд, дійсно, не достатньо лише декларативно закріпити у Законі «Про виконавче провадження» найменування принципу без роз'яснення його суті, не достатнім виглядає й окреслення його проявів у виконавчому провадженні. Цей недолік є загальним щодо усіх принципів виконавчого провадження. Погоджуємося з думкою, що щодо цього принципу можна було у Законі сформулювати й окрему статтю, яка б відображала його сутність.

Не можемо повністю погодитися з О.М.Гришком, що немає необхідності при визначенні зазначеного принципу уточнювати, що це співрозмірність заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями, оскільки це не зовсім відповідає сутності цього принципу, та що доцільним у законодавстві цей принцип назвати принципом співмірності, тобто без відповідного словосполучення «...заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями» [166, с. 81]. Дійсно, як уже було обґрунтовано

вище сутність принципу слід розглядати дещо ширше, ніж є його буквально тлумачення, наведене у науці. Він повинен бути спрямований не лише на захист боржника, а й гарантувати реальне виконання рішення. Однак, найменування цього принципу у Законі «Про виконавче провадження» просто як принципу співмірності не вирішить проблеми його розуміння. Варто було б сформулювати та закріпити у Законі окрему норму, присвячену його змісту, про що зазначалося вище. При цьому, у зазначеній нормі Закону слід окреслити можливі критерії цієї співмірності.

Вважаємо, що важливим загальним критерієм співмірності заходу примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями є напрацьований судовою практикою Верховного Суду критерій законності дій виконавця, який визначений Судом з позицій принципу обов'язковості судового рішення.

Так, при розгляді справи №905/2458/16 за скаргою селянського (фермерського) господарства «Прометей» на дії приватного виконавця виконавчого округу Донецької області Чернецького Ю.Д. у виконавчому провадженні № 56787666 колегія суддів Касаційного господарського суду дійшла висновку, що принцип обов'язковості судового рішення та визначений процесуальним законодавством обов'язок суду із здійснення судового контролю за виконанням судового рішення зобов'язує суди, які здійснюють оцінку тих чи інших обставин, враховувати чи сприяє вчинення будь-якої процесуальної дії виконання остаточного судового рішення чи навпаки – перешкоджає такому виконанню. При цьому, Судом окремо зауважується, що виконання судового рішення є прямим обов'язком боржника (ч. 2 ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження»). Відтак, *за наявності будь-яких сумнівів з приводу правомірності чи неправомірності вчинення виконавцем певних дій, останні підлягають оцінці з точки зору їх спрямованості на забезпечення виконання остаточного судового рішення* (виділено нами – Є.Ш.) [36]. Вважаємо, що останнє виділене нами положення варто розглядати і як критерій визначення законності дій виконавця з точки зору дотримання ним

принципу співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями у виконавчому провадженні. Якщо законодавство чітко не визначає того, чи є застосований виконавцем захід примусового виконання співмірним обсягу вимог за рішенням, якщо існують сумніви у тому, чи правильними є дії виконавця у питаннях співмірності, останнім контрольним критерієм такої співмірності повинен бути критерій того, чи є спрямованими дії виконавця на забезпечення виконання остаточного судового рішення [167, с. 281].

3.3. Принцип забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних та приватних виконавців

Принципом виконавчого провадження п.9 ч.1 ст.2 Закону «Про виконавче провадження» визначає *принцип забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців*. Зазначений принцип ґрунтується на положеннях ст.55 Конституції України, згідно з якою кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Принцип забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців знаходить свій розвиток у статтях 23, 57, 74 Закону «Про виконавче провадження», а також врегульовується відповідними положеннями процесуальних кодексів щодо судового контролю за виконанням судових рішень – розділу VII ЦПК, розділу VI ГПК, статей 287, 382 КАС.

Так, згідно з ч.1 та 2 ст.74 Закону «Про виконавче провадження» «рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення можуть бути оскаржені

сторонами, іншими учасниками та особами до суду, який видав виконавчий документ, у порядку, передбаченому законом. Рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання рішень інших органів (посадових осіб), у тому числі постанов державного виконавця про стягнення виконавчого збору, постанов приватного виконавця про стягнення основної винагороди, витрат виконавчого провадження та штрафів, можуть бути оскаржені сторонами, іншими учасниками та особами до відповідного адміністративного суду в порядку, передбаченому законом» [1].

Натомість, наприклад, статті 447 та 447-1 ЦПК України передбачають, що «судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільних справах здійснює суд, який розглянув справу як суд першої інстанції. Суд може здійснювати судовий контроль за виконанням судового рішення у порядку, встановленому цим розділом. Сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду із скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їхні права» [101].

Як свідчить практика, в реалізації принципу забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних та приватних виконавців можуть виникати певні проблеми.

Так, у судовій практиці виникла низка проблем з розмежуванням юрисдикції оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців. При цьому слід зауважити, що проблема юрисдикції оскарження рішень, дій чи бездіяльності виконавців існує вже багато років. Так, В.М.Бевзенко ще у 2011 році справедливо вважав, що «стан правового регулювання оскарження рішень, дій, бездіяльності державної виконавчої служби та обґрунтування їх розгляду загальними, господарськими,

адміністративними судами в Україні нагадує нам намагання членів великої родини розділити спадщину» [168, с. 9]. На сьогодні існують чисельні правові позиції вищих судів стосовно того, до якого суду слід оскаржувати рішення, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців. При аналізі цієї практики можна зробити важливий висновок про те, що які б зусилля вищі суди (на сьогодні – насамперед, Верховний Суд) щодо вирішення цієї проблематики не прикладали, у практиці вони постають знову і знову. Такий стан судової практики викликає цілком зрозумілий висновок про необхідність запровадження нових підходів до вирішення проблеми юрисдикції оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців, запровадження якихось універсальних критеріїв розмежування відповідних юрисдикцій.

На думку В.М.Бевзенка єдиним шляхом забезпечення однакового й справедливого застосування законодавства про оскарження рішень, дій, бездіяльності державної виконавчої служби є визначення єдиного суду загальної юрисдикції, уповноваженого здійснювати правосуддя у таких справах [168, с. 9]. М.І.Смокович в розвиток цієї думки пропонує, щоб всі спори, які виникають з приводу оскарження рішень, дій чи бездіяльності державної виконавчої служби під час примусового виконання, розглядалися адміністративними судами, оскільки вони виникають під час здійснення суб'єктами владних повноважень своїх владних функцій у сфері публічно-правових відносин. На його думку саме такий підхід призведе до рівності учасників виконавчого провадження щодо захисту їх прав, свобод та інтересів у судовій процедурі та однаковості їх прав і обов'язків у адміністративному судочинстві [169, с. 13].

На наш погляд, така думка М.І.Смоковича викликає певні заперечення та потребує свого уточнення.

Так, дійсно, якщо виходити з характеристики правовідносин, які виникають між виконавцем та іншими суб'єктами у межах виконавчого провадження, то вони загалом є відносинами, які виникають під час здійснення суб'єктами владних повноважень своїх владних функцій у сфері публічно-правових відносин. Виходячи з цієї ознаки такі спори повинні були б вирішуватися в межах адміністративного судочинства. Однак, не варто забувати, що виконавче провадження з виконання рішення суду певної юрисдикції загалом розглядається і як стадія відповідного судочинства. Так, Європейський суд з прав людини у своєму рішенні у справі «Горнсбі проти Греції» (Case of Hornsby v. Greece) ССПЛ наголосив, що, відповідно до усталеного прецедентного права, пункт 1 статті 6 гарантує кожному право на звернення до суду або арбітражу з позовом стосовно будь-яких його цивільних прав та обов'язків. Таким чином, ця стаття проголошує «право на суд», одним з аспектів якого є право на доступ, тобто право подати позов з приводу цивільно-правових питань до суду. Однак це право було б «ілюзорним, якби правова система Договірної держави допускала, щоб остаточне судове рішення, яке має обов'язкову силу, не виконувалося на шкоду одній із сторін. Важко собі навіть уявити, щоб стаття 6 детально описувала процесуальні гарантії, які надаються сторонам у спорі, - а саме: справедливий, публічний і швидкий розгляд, - і водночас не передбачала виконання судових рішень. Якщо вбачати у статті 6 тільки проголошення доступу до судового органу та права на судове провадження, то це могло б породжувати ситуації, що суперечать принципу верховенства права, який Договірні держави зобов'язалися поважати, ратифікуючи Конвенцію. Отже, для цілей статті 6 виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватися як складова частина судового розгляду» [170]. Відтак, якщо мова йде, наприклад, про виконання рішення загального суду – то виконавче провадження варто розглядати стадією судочинства, що здійснюється у загальному суді.

Крім того, оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців з виконання рішення суду є проявом судового контролю за виконанням рішення, який здійснює той суд, який постановив рішення. Суд, який постановив рішення, повинен брати участь у його виконанні, а не бути позбавлений цього. Через це, на наш погляд, не можна загалом усувати той суд, який виніс рішення, з процесу його виконання. Зазначене суперечить сутності правосуддя як певного процесу, який завершується виконання рішення, та принесе більше шкоди, аніж навіть користі від чіткості визначення юрисдикції оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців за адміністративними судами. Крім того, варто звернути увагу, що оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців досить часто пов'язане з вирішенням судами й інших процесуальних питань, визначених процесуальними кодексами, яке здійснюється судами тієї ж юрисдикції, яка винесла рішення.

При цьому, однак, варто пам'ятати та розрізняти випадки звернення до суду зі скаргою в порядку судового контролю за виконанням судових рішень (рішень, ухвал, постанов судів різних юрисдикцій) та в порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної виконавчої служби при виконанні рішень інших органів (постанов, наказів, ухвал та інших документів), які є виконавчими документами і підлягають примусовому виконанню відповідно до статті 3 Закону № 1404-VIII [171, с. 74].

Також, як вбачається, М.І.Смокович обґрунтовує свій висновок необхідністю забезпечення рівності учасників виконавчого провадження. Загалом погоджуючись з важливістю забезпечення такої рівності, варто звернути увагу, що важливим є забезпечення не абстрактної рівності ймовірних учасників виконавчого провадження оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність державних чи приватних виконавців з виконання рішення суду у єдиному для всіх адміністративному судочинстві, а фактичної їх рівності, яка існуватиме в межах окремо визначеного виконавчого провадження, та полягатиме в

оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців з виконання цього рішення до суду однієї юрисдикції, а не до декількох можливих.

Таким чином, на наш погляд, слід розглянути можливість запровадження єдиної підсудності з розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність державних чи приватних виконавців, але підсудність того суду, який виніс рішення.

Якщо ж вже говорити про рівність учасників виконавчого провадження в оскарженні неправомірних рішень, дій чи бездіяльності виконавців, то важливою складовою принципу забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців є, на наш погляд, забезпечення рівності, насамперед, сторін виконавчого провадження у можливості скористатися законно визначеними способами оскарження.

Частина 3 ст.74 Закону «Про виконавче провадження» передбачає, що «дії або бездіяльність державного виконавця також можуть бути оскаржені стягувачем та іншими учасниками виконавчого провадження (крім боржника) до начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець. Рішення, дії та бездіяльність начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, можуть бути оскаржені до керівника органу державної виконавчої служби вищого рівня» [1].

З аналізу зазначеного положення Закону вбачається, що воно надає стягувачу та іншими учасниками виконавчого провадження (крім боржника) додатковий у порівнянні з судовим оскарженням спосіб (вид) оскарження – оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців до керівника – начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець. Натомість, боржник позбавлений права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців у адміністративному порядку. Зазначене положення, на наш погляд, виглядає дискримінаційним по відношенню до боржника.

Очевидно, що це положення Закону з'явилося у зв'язку з великою практикою зловживань, що існувала у зв'язку з оскарженням боржником дій державного виконавця, яка була спрямована на затягування виконання судових рішень. Не заперечуючи цього, вважаємо, що зазначену проблему можна було б вирішити таким шляхом, який би не порушував прав боржника та не дискримінував його, наприклад, шляхом передбачення у Законі більш чітких або ж навіть спеціальних правил розгляду начальником відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, скарги боржника. Також можна було б передбачити дієву відповідальність начальника відділу за несвоєчасний та неоперативний розгляд скарги боржника, передбачити положення, що подання такої скарги не зупиняє вчинення виконавчих дій тощо.

В аспекті забезпечення реалізації права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців як реалізації відповідного принципу виконавчого провадження досить важливою складовою цього принципу виглядає забезпечення права особи на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців не як єдиного виду оскарження, а саме як системи різних способів та видів оскарження.

У науці досить поширеним є поділ оскарження дій державного виконавця у виконавчому провадженні на два основні види оскарження: 1) адміністративний порядок оскарження та 2) судовий порядок оскарження [172, с. 12; 39, с. 295; 173, с. 313]. Крім того, існують думки про існування загалом навіть чотирьох видів такого оскарження. Так, наприклад, О.О.Чумак додатково до наведених адміністративного та судового видів оскарження виокремлює ще й такі самостійні види оскарження дій (бездіяльності) державного виконавця як оскарження в рамках провадження омбудсмена та в наднаціональному порядку [174, с. 241-242].

На наш погляд, якщо з першими двома видами оскарження беззаперечно варто погодитися, то виокремлення таких самостійних видів оскарження як оскарження в рамках провадження омбудсмана та в наднаціональному порядку викликає заперечення. Оскарження особою рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців в рамках провадження омбудсмана та в наднаціональному порядку не призводить безпосередньо до зміни у правовідносинах з примусового виконання рішення, а відтак не може розглядатися самостійним видом оскарження [175, с. 365].

Варто вказати, що як адміністративний, так і судовий порядки оскарження дій виконавця мають як свої переваги, так і недоліки. Варто погодитися з думкою Є.О.Загорулька, що «перевагами адміністративного порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців можна вважати безоплатність такого оскарження, оперативність розгляду скарги та наявність можливості у разі незгоди з прийнятим в адміністративному порядку рішення звернутися до суду для подальшого оскарження незаконних дій. Однак, на практиці все ж більш ефективним є саме судовий порядок оскарження рішень, дій або бездіяльності державних виконавців, що обумовлюється високою кваліфікацією й неупередженістю суддів» [176, с. 19]. Варто й вказати, що судовий спосіб оскарження є всеосяжним, його можна використовувати у всіх правовідносинах виконавчого провадження, зокрема, й за участі приватного виконавця, в той час як адміністративне оскарження можливе лише щодо рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця.

Прояв принципу забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних та приватних виконавців полягає також і у здійсненні судового контролю за виконанням судового рішення. Слід зауважити, що положення процесуальних кодексів щодо судового контролю за виконанням судового рішення різняться. Чи найбільш ефективним щодо своїх форм та способів здійснення є контроль за виконанням судових рішень у

адміністративних справах. Зазначене з огляду на сутність судового контролю вважаємо цілком виправданим

Так, судовий контроль у науці цілком обґрунтовано розглядається як вид державного контролю, що здійснюється у сфері функціонування судової влади з належних до її компетенції питань та самостійною організаційно-правовою формою реалізації судової влади. З цього приводу Л.П.Сушко зауважує, що судовий контроль є самостійною формою державної діяльності, яка є властивою практично усім елементам соціального управління. На його думку, в той же час, з огляду на те, що судовий контроль здійснюється відповідно до компетенції судових органів, з необхідністю дотримання вимог щодо підсудності та підвідомчості, та лише у законодавчо чітко закріпленій процесуальній формі, судовий контроль слід розглядати поряд із правосуддям самостійною організаційно-правовою формою реалізації судової влади [177, с. 15]. Сутність судового контролю, як стверджує також Б.В.Авер'янов, виявляється в тому, що суд використовує надані повноваження щоразу, коли державний орган реалізовує незаконну, недоцільну або несправедливу дію або приймає аналогічне рішення. Ці ознаки, на його думку, не мають чіткого визначення, і їх широке тлумачення у справах, завершених винесеним рішенням, значною мірою сприяє підвищеній ролі судового контролю в правовому захисті громадян [178, с. 175, 223]. Однак, на відміну від судового контролю в інших сферах, «судовий контроль за виконанням судових рішень спрямований не лише на забезпечення законності в державному управлінні та захист прав і законних інтересів осіб, а й на реальне виконання рішень суду, що є ефективною гарантією досягнення мети правосуддя, підвищення авторитету суду та судової влади в цілому» [179, с. 75].

Погоджуючись з зазначеними думками, зробимо висновок, що судовий контроль за виконанням судових рішень фактично є контролем за законністю адміністративної діяльності органів державної виконавчої служби як органів державної виконавчої влади чи окремих посадових осіб (зокрема, приватних

виконавців), яким держава делегувала свою функції. Такий контроль слід розглядати як один з видів контрольної діяльності держави. При цьому, вважаємо обґрунтованою думку, що «розгляд скарг на рішення, дії або бездіяльність органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця, зокрема, в порядку, визначеному ст. 287 КАС, є однією з форм судового контролю» [180, с. 380].

Надзвичайно важлива особливість розгляду судом скарг на рішення, дії чи бездіяльності виконавця полягає в тому, що строк їх розгляду є досить незначним, що забезпечує оперативність вирішення у виконавчому провадженні окремих його питань. Яку цілком слушно стверджує Р.О.Кракан, законодавець передбачивши скорочені строки розгляду скарг на дії (бездіяльність) виконавця, підкреслює таким чином значущість швидкого реагування на можливі порушення у сфері виконання [181, с. 219].

При цьому, незначним є і строк оскарження рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи приватного виконавця.

Так, наприклад, стаття 449 ЦПК визначає, що таку «скаргу може бути подано до суду: а) у десятиденний строк з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її права або свободи або ж б) у триденний строк з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її права, у разі оскарження постанови про відкладення провадження виконавчих дій» [101]. При цьому, «пропущений для подання скарги строк може бути поновлено судом лише за наявності поважних причин його пропуску та на підставі клопотання особи, яка подає скаргу, що має бути заявлено одночасно зі скаргою» [101].

Положення про строки оскарження містить і ч.5 ст.74 Закону «Про виконавче провадження». Зокрема, вона визначає, що «рішення та дії виконавця, посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення можуть бути оскаржені протягом 10 робочих днів з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав,

свобод чи законних інтересів. Рішення виконавця про відкладення проведення виконавчих дій може бути оскаржене протягом трьох робочих днів з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав, свобод чи законних інтересів» [1].

Порівняльний аналіз цих двох положень вказує на те, що вони дещо по різному врегульовують питання обчислення строку – так, ЦПК просто вказує на десятиденний строк оскарження, в той час коли Закон «Про виконавче провадження» вказує на десятиденний календарний строк такого оскарження. Безумовно, що це породило у судовій практиці дискусію щодо того, у яких днях обчислювати відповідний строк – у календарних чи робочих.

Вирішуючи це питання, Верховний Суд у своїй постанові від 01 жовтня 2025 року у справі № 497/2150/24, в якій досліджувалося питання законності дій державного виконавця, наголосив, що спеціальною нормою для обчислення строку оскарження дій державного виконавця у цивільному процесі є пункт «а» ч. 1 ст. 449 ЦПК України (10 календарних днів), а не ч.5 ст. 74 Закону «Про виконавче провадження» (10 робочих днів). Перебіг строку починається з наступного дня після дати, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав. Посилання апеляційного суду на усталену практику Верховного Суду та Великої Палати ВС (зокрема, постанови від 13.03.2019 у справі № 920/149/18, від 16.06.2021 у справі № 361/1335/20, від 05.09.2025 у справі № 2-2170/11 та інші) визнано правильним [182].

Звичайно, варто погодитися з Верховним Судом, що для розгляду справ щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавця при виконанні рішень у цивільних справах, необхідним є застосування того строку оскарження, який визначений ЦПК як спеціальним актом законодавства. Однак, варто зауважити, що щодо господарського та адміністративного судочинства, то відповідно ГПК та КАС також містять свої спеціальні норми і у них також, очевидно, відповідний строк обчислюється у календарних днях.

Відтак, той строк, що визначений у ч.5 ст.74 Закону «Про виконавче провадження», мабуть варто було б застосовувати лише до оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавця щодо інших виконавчих документів, що, однак, не зовсім узгоджується зі ст.74 Закону «Про виконавче провадження», яка є загальною та стосується судових та несудових способів оскарження та щодо усіх документів, виданих судами.

На наш погляд, правове регулювання цього питання вимагає зміни. Зокрема, вважаємо, що у Законі «Про виконавче провадження» варто було б врегулювати порядок та строки адміністративного оскарження рішень, дій та бездіяльності державних та приватних виконавців, в той час як правове регулювання їх судового оскарження визначати процесуальними кодексами. При цьому, варто також враховувати, що може мати місце й ситуація, коли рішенням, дією чи бездіяльністю виконавця особі була завдана матеріальна та моральна шкода, тому суд розглядаючи ці вимоги в одному провадженні та при визнанні оскаржуваних рішень, дії чи бездіяльності неправомірними вправі встановити відшкодування за завдане правопорушення, чого не можуть зробити контролюючі органи. Але в такому випадку до суду має подаватися не скарга, а позов, який передбачатиме не тільки припинення правопорушення, а й відновлення прав особи, яка постраждала від дій або бездіяльності виконавця [183, с. 324]. Зазначене, вважаємо, вже є проявом дії інших принципів права, зокрема, принципів судочинства.

3.4. Принцип недоторканості мінімуму майна, необхідного для існування боржника та членів його сім'ї

Вважаємо, що одним з галузевих принципів виконавчого провадження є принцип недоторканість мінімуму майна, необхідного для існування боржника та членів його сім'ї. Такий принцип в числі ключових принципів виконавчого

провадження, зокрема, пропонує виокремлювати М.М.Мальський [66, с. 156]. На наш погляд, цей принцип є одним з найважливіших принципів сучасного виконавчого провадження в Україні, в якому відображається уся його соціальна спрямованість.

У науці прояви цього принципу тлумачаться в аспекті одного з загальних принципів права – принципу гуманізму, або ж навіть як складова іншого більш загального по відношенню до принципу недоторканості мінімуму майна, необхідного для існування боржника та членів його сім'ї, галузевого принципу виконавчого провадження – принципу співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями [96, с. 58]. Однак, на наш погляд, в силу важливості положень, що складають ідею цього принципу, його варто виділяти як самостійний принцип виконавчого провадження. Тим паче, що цей принцип має під собою й міжнародно-правове підґрунтя. Зокрема, серед керівних принципів примусового виконання, закріплених у Рекомендаціях Рес (2003) 17 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо примусового виконання та ухвалених Комітетом Міністрів Ради Європи на 851 засіданні заступників міністрів 9 вересня 2003 року, у п. «h» ст. 1 розділу III визначається положення, що «слід забезпечити захист певного майна й доходів відповідача, таких, наприклад, як основні господарські товари, основні види соціальної допомоги, кошти на задоволення найважливіших медичних потреб та необхідних засобів трудової діяльності» [184]. Зазначене положення, на наш погляд, і є нічим іншим, як проявом зазначеного принципу.

Змістом цього принципу та одним з його положень вважаємо існування Переліку майна, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами, який є Додатком до Закону «Про виконавче провадження». З цього Додатку вбачається, що «стягнення за виконавчими документами не може бути звернено на таке майно, що належить боржникові – фізичній особі на праві власності або є його часткою у спільній власності, необхідне для боржника, членів його сім'ї та осіб, які перебувають на його утриманні, а саме:

1) предмети щоденного побутового особистого вжитку для задоволення щоденних фізіологічних та гігієнічних потреб (посуд, постільна білизна, засоби гігієни), речі індивідуального користування (одяг, взуття, всі дитячі речі); 2) лікарські засоби, окуляри та інші вироби медичного призначення, необхідні боржникові, членам його сім'ї та особам, які перебувають на його утриманні, за медичними показаннями; 3) меблі – по одному ліжку та стільцю на кожну особу, один стіл, одна шафа на сім'ю; 4) один холодильник на сім'ю; 5) один телевізор, персональний комп'ютер на сім'ю, один мобільний телефон – на кожну особу; 6) запас питної води, продукти харчування, необхідні для особистого споживання боржникові, членам його сім'ї та особам, які перебувають на його утриманні, - з розрахунку на три місяці або гроші, необхідні для придбання запасів питної води та продуктів харчування для боржника, членів його сім'ї та осіб, які перебувають на його утриманні, - з розрахунку трикратного розміру мінімальної заробітної плати, що діє на день звернення стягнення, на кожну особу [1] тощо. Очевидно, що ці та інші перераховані у Додатку предмети є такими, які забезпечують фізіологічне чи соціальне існування людини, й визначають ту межу, яка гарантує особі дотримання її конституційних права. При цьому, слід звернути увагу, що соціальна спрямованість цього Переліку підтверджується й чітким його положення про те, що відповідним майном, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами, не можуть бути майно та речі, що належать до предметів мистецтва, колекціонування та антикваріату, дорогоцінних металів та дорогоцінного та напівдорогоцінного каміння тощо, які безпосередньо є предметами розкоші.

Ще одне положення цього принципу містять норми розділу IX «Звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника» Закону «Про виконавче провадження», які передбачають певний рівень гарантій боржника щодо отримання ним заробітної плати, яка й повинна забезпечити фізичне існування боржника та членів його сім'ї.

Так, ч.1 ст.68 Закону передбачає, що «стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника звертається у разі відсутності в боржника коштів/електронних грошей, що знаходяться на рахунках у банках чи інших фінансових установах, небанківських надавачах платіжних послуг, електронних гаманцях в емітентах електронних грошей, відсутності чи недостатності майна боржника для покриття в повному обсязі належних до стягнення сум, а також у разі виконання рішень про стягнення періодичних платежів» [1]. «Загальний розмір усіх відрахувань під час кожної виплати заробітної плати та інших доходів боржника не може перевищувати 50 відсотків заробітної плати, що має бути виплачена працівнику, у тому числі у разі відрахування за кількома виконавчими документами. Це обмеження не поширюється на відрахування із заробітної плати у разі відбування боржником покарання у виді виправних робіт і стягнення аліментів на неповнолітніх дітей. У таких випадках розмір відрахувань із заробітної плати не може перевищувати 70 відсотків» [1] (ч.3 ст.70 Закону).

Дуже важливою складовою цього принципу є питання про можливість звернення стягнення на єдине житло боржника. Це питання є дуже важливим для боржника, оскільки наявність у особи житла для проживання поряд з мінімумом коштів для проживання у сучасному суспільстві й складає визнаний мінімальний стандарт проживання людини. Бачимо в Інтернеті багато різного роду публікацій, в яких підіймається питання щодо можливості звернення стягнення на єдине житло боржника, зокрема, наприклад, при наявності у особи боргів за отримані комунальні послуги – «Чи можуть за кредити забрати єдине житло?» [185], «Чи можуть забрати житло за борги?» [186], «Роз'яснення Мін'юсту щодо ситуації зі стягненням житла в рахунок боргів за комунальні послуги» [187] тощо.

Загалом варто визнати, що на сьогодні діюче законодавство не визначає житло як майно, на яке законодавство забороняє звертати стягнення, а лише надає певні додаткові гарантії боржнику щодо звернення стягнення на житло.

Так, ч.7 ст.48 Закону «Про виконавче провадження» передбачає, що «у разі якщо сума, що підлягає стягненню за виконавчим провадженням, не перевищує 20 розмірів мінімальної заробітної плати, звернення стягнення на єдине житло боржника та земельну ділянку, на якій розташоване таке житло, не здійснюється. У такому разі виконавець зобов'язаний вжити заходів для виконання рішення за рахунок іншого майна боржника» [1].

Положення про недоторканість мінімуму майна, необхідного для існування боржника-громадянина і членів його сім'ї, досить чітко знайшло свій прояв під час воєнного стану. Зокрема, з початком війни гостро постала проблема захисту мінімальних стандартів життя людини, яка є боржником у виконавчому провадженні, однак в умовах воєнного стану може бути значно обмежена в можливостях забезпечити собі мінімальні стандарти життя.

Законодавець у цей період зробив спробу знайти оптимальне гарантування дії відповідного принципу, який би враховував як інтереси боржника, так і стягувача.

Так, одразу ж після агресії російської федерації проти України, Законом України «Про внесення зміни до розділу XIII "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про виконавче провадження" від 15.03.2022 №2129-IX Розділ XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону «Про виконавче провадження» був доповнений спеціальним пунктом 10-2, яким було визначено спеціальні гарантії захисту прав боржників, спрямованих на забезпечення їх фізичного існування.

Так, як гарантію, було визначено, що «тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного стану на території України фізичні особи, які є боржниками, можуть здійснювати видаткові операції з рахунків, на кошти яких накладено арешт органами державної виконавчої служби, приватними виконавцями, без урахування такого арешту за умови, якщо сума стягнення за виконавчим документом не перевищує 100 тисяч гривень. Також така гарантія була забезпечена і гарантуванням прав юридичних осіб – боржників на

здійснення видаткових операцій з рахунків, на кошти яких накладено арешт, але виключно для виплати заробітної плати в розмірі не більше п'яти мінімальних розмірів заробітної плати в місяць на одного працівника такої юридичної особи. І чи найбільший соціальний прояв містило положення щодо припинення звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інший дохід боржника (крім рішень про стягнення аліментів та рішень, боржниками за якими є громадяни Російської Федерації)» [188].

Однак, згодом ця норма була піддана критиці.

Так, аналізуючи відповідні положення законодавства, Ю.Сівовна зазначає, що приймаючи подібне рішення, законодавець загалом розуміє, оцінює і передбачає, за яких умов громадянин може жити під час війни, наслідком якої є економічна та соціальна криза, погіршення якості життя. Тому держава намагається зберегти доходи боржників на час війни за рахунок інтересів стягувачів. По відношенню до боржників це виглядає гуманним. А що ж робити зі стягувачами, чиє право було й так порушене з боку боржників неналежним виконанням своїх зобов'язань? Як наслідок Ю.Сівовна констатує, що тоді, коли одні отримують захист, інші опиняються незахищеними, оскільки держава (сподіваємось, тимчасово) частково припиняє виконання свого обов'язку щодо виконання судових рішень. Стаття 64 Конституції дійсно встановлює можливість обмеження прав громадян в окремих випадках, зокрема, під час дії воєнного стану. Але чомусь учасники виконавчого провадження знаходяться у нерівному стані: там, де для стягувачів обмеження, для боржників – послаблення [189].

Безумовно, що з такими аргументами варто було б погодитися. Дійсно, у цьому випадку законодавець не знайшов нічого кращого як надати та забезпечити певний мінімум доходу боржника саме за рахунок стягувача, який і так був потерпілим у відносинах із боржником. Однак, в той же час варто вказати на винятковість ситуації, що склалася, та необхідність законодавця досить оперативно реагувати на ті виклики, які виникли.

Звичайно, що законодавчі новели, які гарантують певний мінімум для боржника, ставлять його у досить сприятливе становище у порівнянні з стягувачами [190, с. 653]. Однак, недосконалість зазначеного правового регулювання була вже очевидною, оскільки наявність таких необґрунтованих гарантій порушувало права стягувача, не виглядало логічним та не було оптимальним. Так, наприклад, очевидно, що заборонивши звертати стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інший дохід боржника, законодавець зовсім не враховував розміри цих виплат, а вони могли бути значними та перевищувати необхідний мінімальний соціальний стандарт для утримання боржника і членів його сім'ї.

Крім того, законодавчі положення були недосконалими та не завжди захищали й права боржника [191, с. 110].

У зв'язку з цим, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану» від 11.04.2023 №3048-IX було визначено, що «тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного стану в Україні фізичні особи - боржники, на кошти яких накладено арешт органами державної виконавчої служби, приватними виконавцями, можуть здійснювати видаткові операції з поточного рахунку на суму в розмірі, що протягом одного календарного місяця не перевищує двох розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом про Державний бюджет України на 1 січня поточного календарного року, а також сплачувати податки, збори без урахування такого арешту, за умови що такий поточний рахунок визначений для здійснення видаткових операцій у порядку, встановленому цим підпунктом. Звернення стягнення у межах зазначеної суми на такому рахунку не здійснюється» [192]. Таке правове регулювання вже є більш оптимальним, воно пов'язане вже не з абстрактною зарплатою боржника, яка у кожного є різною, а з реальними фактичними розмірами, прив'язаними до певних соціальних стандартів.

Однак, навіть таке соціальне правило, звичайно, не влаштовуватиме стягувачів, оскільки в багатьох випадках фактично позбавлятиме їх права на примусове виконання рішень, зокрема, у разі, якщо у боржника немає інших доходів або ж майна. Погоджуючись частково з ймовірними запереченнями, вкажемо на важливість та необхідність знайти той баланс, який би з одного боку гарантував би здійсненність конституційної засади обов'язковості судових рішень, а з іншого – гарантував би людині те, що така обов'язковість не призведе до порушення її базових прав – права на фізичне існування боржника і членів його сім'ї.

Звичайно, правило про недоторканість мінімуму майна, необхідного для існування боржника-громадянина і членів його сім'ї є необхідним для забезпечення фізичного існування боржника або членів його сім'ї незалежно від того, чи встановлений в державі воєнний стан. Це є базове правило. Відтак, вважаємо, що навіть після його закінчення воєнного стану відповідне положення повинне існувати у вітчизняному законодавстві про виконавче провадження. Сама ж сума цих коштів може бути предметом дискусії та не бути сталою, а залежати від рівня мінімальних стандартів життя в Україні.

3.5. Принцип використання цифрових технологій у виконавчому провадженні

Впродовж останнього десятиліття цифрові технології стрімко входять у повсякденне життя суспільства, формуючи глобальне інформаційне суспільство. У всіх сферах людського життя активно використовуються переваги цифровізації, яка приходить на заміну тим старим засобам електронної комунікації, які існували. Електронні технології набувають широкого поширення і в сфері правовідносин.

Цифрові технології у праві визначаються як законодавчо урегульований та організований процес застосування державними органами та органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами публічного управління засобів комп'ютерної та іншої електронно-обчислювальної техніки, програмного забезпечення, інформаційно-комунікаційних мереж та інших цифрових засобів з метою збирання, фіксації, обробки, зберігання та поширення правової інформації, а також створення документів в електронній формі [193, с. 85]. Слід зауважити, що чи не найбільшого поширення наразі цифрові технології набули у сфері судочинства.

На важливості розвитку інформаційних електронних технологій у юридичних процесах впродовж останнього часу наголошується і у правовій науці. Так, наприклад, як зазначає М.О.Гетманцев, побудова інформаційного суспільства, стрімка еволюція технічних засобів та системне впровадження новітніх інформаційних технологій у публічно-правову сферу – передусім у судочинстві – виступають детермінантами модернізації правосуддя й оптимізації процесуальних форм здійснення судового провадження [194, с. 52].

Безумовно, що виконавче провадження як надзвичайно важлива сфера правовідносин не стоїть осторонь. На сьогодні сучасне виконавче провадження вже не можна уявити, наприклад, без автоматизованої системи виконавчого провадження (АСВП) чи реєстру боржників, які значно полегшують досягнення цілей виконавчого провадження. У зв'язку з цим, і у сфері виконавчого провадження питання цифрових технологій неодноразово стає предметом свого дослідження.

Так, наприклад, А.В.Кожевнікова зауважує, що у виконавчому процесі науково-теоретична конструкція поняття «електронних технологій у виконавчому процесі» фактично впливає із законодавства про виконавче провадження. На даний час Закон України «Про виконавче провадження» оперує термінами «електронні реєстри та бази даних», «електронні гроші», «електронний гаманець», а у кількох профільних зареєстрованих

законопроектах пропонується передбачити функціонування кількох електронних реєстрів, що значно впливатимуть на процес примусового виконання судових рішень і рішень інших органів У зв'язку з цим, на її думку, конструкція поняття «електронні технології у виконавчому процесі» виглядає доволі перспективною [195, с. 53]. Формує А.В.Кожевнікова фактично і визначення відповідного поняття, згідно з яким під електронними технологіями у виконавчому процесі» вона пропонує розуміти сукупність інформаційних (автоматизованих), інформаційно-телекомунікаційних систем, сервісів та мереж, а також інформаційно-комунікаційних процесів, спрямованих на примусове виконання судових рішень органами та особами, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, з одного боку, а також на реалізацію процесуальних можливостей учасників виконавчого провадження, пов'язаних із забезпеченням права на доступ до примусового виконання рішень, з іншого боку [195, с. 52-53]. І.В.Лимарь також виснує, що «введення автоматизованої системи виконавчого провадження, що включає в себе реєстрацію виконавчих документів, документів виконавчого процесу та фіксацію виконавчих дій, слід розглядати як розвиток інформаційного забезпечення процесу примусового виконання» [196, с. 96].

Проблемі цифровізації та розвитку інформаційних технологій у виконавчому провадженні надає великого значення і законодавець.

Так, Кабінетом Міністрів України було розроблено проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо цифровізації виконавчого провадження №9363 від 07.06.2023 [197]. Зазначений законопроект широко обговорювався у юридичній спільноті, зокрема, у середовищі приватних виконавців [198; 199; 200], однак, через свої суттєві недоліки він не був прийнятий в цілому.

Однак, вже 07.04.2026 року Верховною Радою України було прийнято за Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку виконання судових рішень, рішень інших органів та

цифровізації окремих етапів виконавчого провадження» від 07.04.2026 № 4833-IX [201]. Метою цього Закону було забезпечити виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) шляхом цифровізації деяких етапів виконавчого провадження, оптимізації його стадій та строків вчинення виконавчих дій [202].

Аналіз Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку виконання судових рішень, рішень інших органів та цифровізації окремих етапів виконавчого провадження» від 07.04.2026 № 4833-IX свідчить, що попри свої недоліки, він передбачає розширення можливостей АСВП та її взаємодії з державними реєстрами, банками та іншими установами. Також встановлюють спрощені механізми виключення боржника з реєстру боржників та зняття арештів, накладних на його майно, після погашення ним заборгованості. Діджиталізація виконавчого провадження, яку планується здійснити на підставі цього Закону, передбачає повний перехід документообігу в електронний вигляд за допомогою електронних кабінетів в ЄСІКС. Для виконавців, сторін та їх представників це перш за все буде зручно, а також призводитиме до економії часу та ресурсів [203].

Фактично на зміст та обсяг цифровізації у виконавчому провадженні вказав А.М.Авторгов. Так, на його думку, про можливість отримати електронний виконавчий документ та пред'явити його до виконання – ще декілька років тому про це годі було і мріяти. Попри те, що така система ще повною мірою не запрацювала, її переваги вже очевидні – стягувач швидше отримає стягнуті кошти, а боржників це стимулює до добровільного виконання рішень. Разом з тим, діджиталізація виконавчого провадження – це не лише про виконавчий документ в електронній формі, а ще і про перехід багатьох елементів виконавчого провадження в «цифру». Це також і електронна система діловодства, повідомлення сторін про відкриття виконавчого провадження, система арешту коштів боржників в банківських установах, і боти на службі у

виконавців тощо [203]. Вважаємо, що всі ці та інші аспекти використання цифрових технологій у сучасному виконавчому провадженні є надзвичайно важливими, пронизують усі сфери правовідносин у виконавчому провадженні. Розглянемо деякі прояви використання цифрових технологій у виконавчому провадженні.

Електронний виконавчий документ. Згідно з ч.3 ст.4 Закону «Про виконавче провадження» виконавчий документ може бути видано у формі електронного документа, на який накладено кваліфікований електронний підпис відповідно до законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» [204] та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [205]. Документи виконавчого провадження органам та особам, які мають електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), яка забезпечує обмін документами, надсилаються виключно в електронній формі (ч.2 ст.28 Закону).

Єдиний державний реєстр виконавчих документів є автоматизованою системою, що забезпечує створення, внесення, збирання, зберігання, захист, облік, надсилання, пошук та перегляд електронних виконавчих документів, а також надання інформації з нього. Цей реєстр функціонує у складі Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та забезпечує 1) внесення виконавчих документів до Реєстру; 2) автоматизований процес створення, внесення, збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку, надсилання виконавчих документів; 3) отримання виконавцем або іншим суб'єктом виконання рішень електронної копії виконавчого документа із накладеним на нього кваліфікаційного електронного підпису реєстратора; 4) ведення єдиних довідників, обов'язкових для використання всіма користувачами; 5) надсилання повідомлень про надходження документів до електронного кабінету користувача; 6) збереження інформаційних ресурсів та їх автоматизоване надсилання до інших інформаційних систем з можливістю завантаження

відповідної інформації за запитом користувача; 7) надання інформації про стан виконання виконавчого документа; 8) інформаційну взаємодію з іншими інформаційними системами, реєстрами, базами даних тощо державних органів тощо (Положення про Єдиний державний реєстр виконавчих документів, затверджене наказом спільним наказом Державної судової адміністрації України та Міністерства юстиції України від 14.06.2022 № 177/2370/5) [206].

АСВП. Згідно з Положенням про автоматизовану систему виконавчого провадження, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 05.08.2016 № 2432/5, автоматизована система виконавчого провадження – інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує збирання, зберігання, облік, пошук, узагальнення, надання відомостей про виконавче провадження, формування Єдиного реєстру боржників та захист від несанкціонованого доступу. АСВП «забезпечує автоматизацію технологічних процесів обробки інформації в органах державної виконавчої служби, у приватного виконавця, а саме: 1) реєстрацію вхідної та вихідної кореспонденції та етапів її проходження; 2) об'єктивний та неупереджений розподіл виконавчих документів між державними виконавцями; 3) реєстрацію виконавчих дій та виготовлення документів виконавчого провадження; 4) контроль за дотриманням строків вчинення виконавчих дій; 5) надання сторонам виконавчого провадження інформації про виконавче провадження; 6) централізоване зберігання документів виконавчого провадження в електронному вигляді; 7) централізоване зберігання інформації про рахунки органів державної виконавчої служби та приватних виконавців, відкриті для цілей виконавчого провадження, а також облік та звітність за сумами на цих рахунках; 8) підготовку та формування статистичних даних, отриманих на підставі внесеної до Системи інформації; 9) формування звітів про суму стягнутого виконавчого збору для нарахування винагород державним виконавцям; 10) передачу документів виконавчого провадження до електронного архіву; 11) формування Єдиного реєстру боржників; 12) онлайн-

сплату заборгованості за виконавчим провадженням; 13) централізоване узагальнення інформації про боржника, його майно, доходи та кошти, отриманої виконавцями в ході здійснення виконавчих проваджень з реєстрів, баз даних та інших інформаційних систем державних органів, надавачів платіжних послуг, для використання виконавцями під час примусового виконання рішень щодо такого боржника» [207].

АСВП обліковує виконавчі документи за категорією стягнення (характером зобов'язання), суб'єктом стягувача та боржника, суб'єктом видачі виконавчого документа. АСПВ також забезпечує інформаційну взаємодію з іншими реєстрами та базами даних державних органів, що містять дані про майно, доходи боржника [207].

Єдиний реєстр боржників. Відповідно до ст.9 Закону «Про виконавче провадження» «єдиний реєстр боржників – це систематизована база даних про боржників, що є складовою автоматизованої системи виконавчого провадження та ведеться з метою оприлюднення в режимі реального часу інформації про невиконані майнові зобов'язання боржників та запобігання відчуженню боржниками майна. Відомості про боржників, включені до Єдиного реєстру боржників, є відкритими та розміщуються на офіційному веб-сайті Міністерства юстиції України» [1].

«Єдиний реєстр боржників містить такі відомості: 1) прізвище, ім'я, по батькові, дата народження боржника - фізичної особи або найменування, ідентифікаційний код юридичної особи у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань боржника - юридичної особи; 2) найменування органу або прізвище, ім'я, по батькові та посада посадової особи, яка видала виконавчий документ; 3) найменування органу державної виконавчої служби або прізвище, ім'я, по батькові приватного виконавця, їх номер засобу зв'язку та адреса електронної пошти; 4) номер виконавчого провадження та категорія стягнення (аліменти, штраф тощо)» [1].

«Відомості про боржника вносяться до Єдиного реєстру боржників (крім відомостей щодо боржників, якими є державні органи, органи місцевого самоврядування, а також боржників, які не мають заборгованості за виконавчим документом про стягнення періодичних платежів більше трьох місяців, та боржників за рішенням немайнового характеру) одночасно з винесенням постанови про відкриття виконавчого провадження. Відомості про боржника за рішенням про встановлення побачення з дитиною та про усунення перешкод у побаченні з дитиною вносяться до Єдиного реєстру боржників одночасно з винесенням постанови про накладення штрафу на боржника» [1].

«Відомості про боржника виключаються з Єдиного реєстру боржників зазвичай одночасно з винесенням постанови про закінчення виконавчого провадження, повернення виконавчого документа стягувачу чи в день встановлення виконавцем факту відсутності заборгованості за виконавчими документами про стягнення періодичних платежів» [1].

Система автоматизованого арешту коштів боржників в банківських установах. Згідно з положеннями Порядку автоматизованого арешту коштів/електронних грошей боржників на рахунках/електронних гаманцях, відкритих надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків, емітентами електронних грошей, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 16.04.2019 року № 1203/5, автоматизований арешт коштів/електронних грошей боржників на рахунках, відкритих надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків, за виконавчими провадженнями здійснюється за допомогою АСВП шляхом інформаційної взаємодії державних або приватних виконавців та надавачів платіжних послуг. До надавачів платіжних послуг належать банки, небанківські надавачі платіжних послуг, емітенти електронних грошей, які відповідно до законодавства України мають право відкривати рахунки, електронні гаманці користувачам. Автоматизований арешт коштів передбачає отримання інформації про рахунки боржників та накладення/зняття виконавцем арешту на кошти шляхом винесення постанов

про арешт коштів та про зняття арешту з коштів боржника у формі електронного документа та прийняття їх до виконання надавачами платіжних послуг [208]. Досить важливим є для реалізації автоматизованого арешту коштів боржників в банківських установах приєднання усіх банківських установ до відповідної системи [209, с. 287].

Крім того, зустрічаємо використання цифрових технологій у багатьох інших правовідносинах, які складаються у виконавчому провадженні.

Так, відповідно до ч.4 ст.44 Закону «Про виконавче провадження» «орган державної виконавчої служби та приватний виконавець щодо кожного рахунка ведуть електронний облік і звітність за сумами на рахунках у порядку, визначеному Міністерством юстиції України» [1]. «Реалізація арештованого майна (крім майна, вилученого з цивільного обороту, обмежено оборотоздатного майна та майна, зазначеного у частині восьмій статті 56 цього Закону) здійснюється шляхом проведення електронних аукціонів або за фіксованою ціною» [1] (ч.1 ст.61 Закону). «Для визначення такого поточного рахунку у банку фізична особа - боржник звертається до органу державної виконавчої служби, приватного виконавця, який наклав арешт на кошти фізичної особи - боржника, із заявою про визначення поточного рахунку у банку для здійснення видаткових операцій. Заява може бути подана в паперовій формі (нарочно або засобами поштового зв'язку) або в електронній формі з дотриманням вимог, встановлених Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг»» [1] (п.п.10-2 розділ XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону) тощо.

Наведені положення про використання цифрових технологій у виконавчому провадженні, на наш погляд, складають зміст відповідного принципу виконавчого провадження, який варто виокремити як самостійний, внаслідок їх важливості. На сьогодні цифрові технології пронизують усю сферу виконавчих процесуальних правовідносин, встановлюють основні

зв'язки між нормами та інститутами виконавчого провадження, мають відношення до всіх інститутів виконавчого провадження.

Враховуючи наведене, вважаємо, що *під принципом використання цифрових технологій у виконавчому провадженні слід розуміти основну засаду виконавчого провадження, згідно з якою учасники виконавчого провадження застосовують засоби комп'ютерної та іншої електронно-обчислювальної техніки, програмного забезпечення, інформаційно-комунікаційних мереж та інших цифрових засобів з метою збирання, фіксації, обробки, зберігання та поширення правової інформації у виконавчому провадженні, а також створення у виконавчому провадженні документів в електронній формі*. Крім того, у зв'язку з наявністю такого принципу виконавчого провадження пропонуємо ч.1 ст.2 Закону «Про виконавче провадження» доповнити пунктом 10 такого змісту: «10) використання цифрових технологій».

Не дивлячись на значну цифровізацію виконавчого провадження, використання цифрових технологій у виконавчому провадженні має ще значний свій потенціал для розвитку.

Так, проведене опитування Директоратом правосуддя та кримінальної юстиції анкетування заінтересованих осіб (з числа приватних, державних виконавців, представників центральних органів виконавчої влади, суддів, юристів-практиків та вчених правознавців) показало, що необхідним ще є напрацювання належного інформаційного обміну в АСВП з Державним реєстром актів цивільного стану громадян, Реєстром застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування, Державним земельним кадастром, Державною податковою службою, Державною міграційною службою. На даний час, щоб виконавцю отримати відомості з заманених реєстрів необхідно додатково входити до них, робити самостійні запити, отримувати окремі відповіді та сканувати і вносити їх до АСВП. Також є обмеженою наповненість Державного реєстру речових

прав на нерухоме майно, в якому містяться відомості лише про зареєстровані права на об'єкти нерухомості до 2012 року [210, с. 262].

Вважаємо, що дійсно повинен існувати обмін інформацією між державними та єдиними реєстрами, які функціонують в Україні, в аспекті використання їх виконавцем, та основою цього обміну повинна бути АСВП як єдина цифрова платформа, на якій би працювали державні та приватні виконавців, а сторони виконавчого провадження отримували б всю необхідну для них інформацію. Вважаємо, що в сучасних умовах розвитку інформаційно-комунікаційних систем технічно забезпечити обмін між реєстрами зробити неважко, а ось переваги такого рішення будуть очевидними – це пришвидшить роботу державних та приватних виконавців та як наслідок, позитивно позначиться на стані примусового виконання рішень.

Однак, варто зауважити, що як правильно зазначають Ю.О.Котвяковський та Д.В.Лук'янченко, сама лише електронна трансформація виконавчого провадження не здатна забезпечити комплексне розв'язання системних проблем, пов'язаних із низьким рівнем реалізації судових рішень та недовіри суспільства до виконавців. Поза сумнівом, подолання зазначених явищ потребує глобального, стратегічного підходу. Першочерговими завданнями у цьому контексті виступають матеріально-технічна модернізація та вирішення кадрової проблеми. Паралельно з цим вбачається доцільним розвиток функціоналу сервісу «Електронне виконавче провадження» та впровадження інших прогресивних механізмів стягнення, зокрема, заснованих на алгоритмах штучного інтелекту. Впровадження оновленої інформаційної системи не лише пришвидшить виконавче провадження, а й суттєво розширить параметри отримання відомостей про нього [211, с. 128]. Таким чином, будь-яке використання цифрових технологій у виконавчому провадженні повинне здійснюватися комплексно у зв'язку з реформуванням загалом усіх засад виконавчого провадження.

Висновки до розділу 3.

1. Принцип обов'язковості виконання рішень є галузевим принципом виконавчого провадження. Принцип обов'язковості судових рішень та принцип обов'язковості виконання рішень не слід розглядати як тотожні. З теоретичних позицій обов'язковість виконання рішень є складовою більш ширшого принципу судочинства – принципу обов'язковості судових рішень.

2. Принцип обов'язковості виконання рішень полягає в тому, що: 1) рішення, які не виконуються боржником добровільно, підлягають примусовому виконанню; 2) примусове виконання рішення не обмежується будь-якими строками, а пред'явлення стягувачем рішення до примусового виконання можливе допоки воно не буде виконане реально; 3) він не обмежується виключно судовими рішеннями, а поширює свою дію на усі рішення, які виконуються органами та особами примусового виконання рішень.

3. Гарантіями принципу обов'язковості виконання рішень є: 1) наявність юридичної відповідальності за невиконання судового рішення; 2) прийняття та дія Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» від 5 червня 2012 р. №4901-VI.

4. Принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями знаходить свій прояв у положеннях законодавства щодо: 1) особливостей накладення арешту на майно боржника, який накладається у розмірі суми стягнення з урахуванням виконавчого збору, витрат виконавчого провадження, штрафів та основної винагороди приватного виконавця на все майно боржника або на окремі речі; 2) заборони виконавцю накладати арешт та звертати стягнення на майно, на яке не може бути звернено стягнення; 3) умов застосування окремих заходів примусового виконання

рішень та переходу виконавця з одного заходу примусового виконання рішень на інший.

5. До розуміння принципу співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями слід застосовувати широкий підхід. При формулюванні змісту та сутності цього принципу не достатньо акцентувати увагу лише на тих положеннях, які спрямовані на захист прав боржника. Принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями вимагає від виконавця також і застосування тих заходів примусового виконання рішень, які були б реальними та такими, які здатні призвести до фактичного виконання рішення, тобто ця засада повинна сприяти виконанню рішення.

6. Важливою складовою принципу забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців є забезпечення рівності сторін виконавчого провадження у можливості скористатися законно визначеними способами оскарження. Положення щодо заборони боржнику оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність державних чи приватних виконавців в адміністративному порядку є дискримінаційним.

7. Проблему зловживань, які існували у зв'язку з оскарженням боржником дій державного виконавця та які були спрямовані на затягування виконання рішення, можна вирішити шляхом передбачення у Законі України «Про виконавче провадження» більш чітких або ж навіть спеціальних правил розгляду начальником відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, скарги боржника, встановленням дієвої відповідальності начальника відділу за несвоєчасний та неоперативний розгляд скарги боржника, передбаченням положення про не зупинення вчинення виконавчих дій на час розгляду скарги.

8. Право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців як реалізація відповідного принципу виконавчого

провадження підлягає своєму забезпеченню цілою системою різних способів та видів оскарження.

9. Одним з галузевих принципів виконавчого провадження є принцип недоторканість мінімуму майна, необхідного для існування боржника та членів його сім'ї, який досить чітко знаходить свій прояв під час воєнного стану. Зміст цього принципу складає: 1) законодавче визначення переліку майна, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами; 2) встановлені законодавством гарантії боржника щодо отримання ним заробітної плати, яка й повинна забезпечити фізичне існування боржника та членів його сім'ї; 3) встановлені законодавством особливості звернення стягнення на єдине житло боржника; 4) встановлені законодавством на час воєнного стану гарантії боржнику здійснювати видаткові операції з поточного рахунку.

10. На сьогодні цифрові технології пронизують усю сферу виконавчих процесуальних правовідносин, встановлюють основні зв'язки між нормами та інститутами виконавчого провадження, мають відношення до всіх інститутів виконавчого провадження. Внаслідок важливості цілої низки положень законодавства про використання цифрових технологій у виконавчому провадженні необхідним є виокремлення самостійного принципу виконавчого провадження – принципу використання цифрових технологій у виконавчому провадженні.

11. Під принципом використання цифрових технологій у виконавчому провадженні слід розуміти основну засаду виконавчого провадження, згідно з якою учасники виконавчого провадження застосовують засоби комп'ютерної та іншої електронно-обчислювальної техніки, програмного забезпечення, інформаційно-комунікаційних мереж та інших цифрових засобів з метою збирання, фіксації, обробки, зберігання та поширення правової інформації у виконавчому провадженні, а також створення у виконавчому провадженні документів в електронній формі.

ВИСНОВКИ

1. Принципами виконавчого провадження є нормативно визначені у законодавстві про виконавче провадження основні стабільні ідеї, положення, вимоги, що характеризують сутність та зміст виконавчого провадження як процесуального порядку примусового виконання судових рішень та рішень інших органів, складають певну систему та відображають закономірності розвитку виконавчого провадження.

2. Значення принципів виконавчого провадження можна розглядати у правотворчій, правозастосовній та пізнавальній діяльності. Важливе значення принципів виконавчого провадження може полягати у вирішенні наукової проблеми визначення місця норм виконавчого провадження у системі права України, зокрема, самостійності галузі виконавчого процесу. Це значення принципів виконавчого провадження на сьогодні ще вимагає свого осмислення.

3. Принципи виконавчого провадження складають цілісну систему. Кількість принципів виконавчого провадження повинна бути мінімальною, а принципи як основні ідеї не повинні дублювати один одного. Оскільки, кожний з принципів є основою загального поняття виконавчого провадження, усі вони повинні мати те, що їх об'єднує, між ними повинен бути зв'язок, який власне й породжуватиме систему принципів виконавчого провадження.

4. До системи принципів виконавчого провадження належать як передбачені, так і не передбачені Законом «Про виконавче провадження» такі принципи як верховенства права та законності у виконавчому провадженні, принципи справедливості, неупередженості та об'єктивності, гласності та відкритості виконавчого провадження, диспозитивності, розумності строків виконавчого провадження, принцип обов'язковості виконання рішень, принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями, принцип забезпечення права на оскарження рішень, дій чи

бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців, принцип недоторканості мінімуму майна, необхідного для існування боржника та членів його сім'ї, а також принцип використання цифрових технологій у виконавчому провадженні.

5. Принципи виконавчого провадження можна класифікувати: 1) за джерелом закріплення – на конституційні та ті, які закріплені в галузевому законодавстві про виконавче провадження; 2) за сферою поширення – на загальноправові, міжгалузеві та галузеві принципи; 3) за притаманністю іншим сферам правовідносин – на загальні та спеціальні; 4) за способом закріплення у законодавстві – на безпосередньо закріплені у законодавстві про виконавче провадження та опосередковано закріплені у законодавстві про виконавче провадження; 5) за спрямованістю на визначення діяльності учасників виконавчого провадження – на принципи, які визначають діяльність державного та приватного виконавця, на принципи, які визначають діяльність інших (крім виконавця) учасників виконавчого провадження та принципи, які загалом поширюються на всіх учасників виконавчого провадження; 6) за своєю спрямованістю – на процедурні, статусні та державно-управлінські; 7) за сферою спрямованості – на міжнародні принципи виконавчого провадження та внутрішні принципи виконавчого провадження.

6. Принцип верховенства права у виконавчому провадженні означає, що виконавець при застосуванні положень законодавства про виконавче провадження повинен з'ясовувати питання відповідності його верховенству права як нормативному ідеалу, до якого має прагнути кожна система права та який означає пріоритет природніх прав людини над писаним правом, чіткість, зрозумілість, однозначність норм права, право особи у своїх діях розраховувати на розумну та передбачувану стабільність існуючого законодавства та можливість передбачати наслідки застосування норм права (законні очікування), чіткість та зрозумілість у викладенні норм права тощо.

7. У виконавчому провадженні принцип законності необхідно розглядати у двох аспектах. По-перше, всі дії державного виконавця повинні відповідати нормативно-правовим актам, і, по-друге, закону повинні дотримуватися й інші суб'єкти виконавчого провадження. Здійснення дискреційних повноважень виконавцем буде законним лише тоді, коли рішення, що його приймає виконавець, буде найбільш оптимальне та як таке відповідатиме матеріалам виконавчого провадження. Для прийняття такого рішення необхідна правильна оцінка виконавцем усіх обставин.

8. Принцип справедливості у виконавчому провадженні слід розглядати у двох аспектах – у значенні справедливого правового регулювання правовідносин, що виникають у виконавчому провадженні, та у аспекті справедливого правозастосування у виконавчому провадженні. Несправедливим є надання окремих переваг державі у процедурі звернення стягнення на майно боржника. Існуюча черговість задоволення вимог стягувачів у разі недостатності стягнутої суми для задоволення вимог стягувачів необґрунтовано надає пріоритет захисту прав державної власності перед приватною власністю, що порушує права інших стягувачів як суб'єктів правовідносин. Зазначене порушує конституційні положення про рівність форм власності в Україні.

9. Гарантією забезпечення втілення принципу неупередженості та об'єктивності виконавчого провадження є існуючі у законодавстві положення про відвід чи самовідвід.

10. Фіксування виконавчого провадження технічними засобами за своїм змістом є проявом принципу гласності та відкритості виконавчого провадження, а саме складовою відкритості виконавчого провадження. Надання положенню про фіксування виконавчого провадження технічними засобами засадничого значення є перебільшенням його значення. Для виконавчого провадження характерним є самостійна система принципів, через

що не слід сліпо копіювати відповідні положення з законодавства про судочинство та переносити їх на виконавче провадження.

11. Гласність у діяльності органів та осіб, які примусово виконують рішення, слід розглядати як важливий елемент виконання превентивної функції держави, спрямованої на запобігання вчиненню суб'єктами правовідносин правопорушень. Гласність виконавчого провадження стимулює правомірну діяльність фізичних та юридичних осіб, оскільки свідчить про невідворотність юридичної відповідальності.

12. Змістом принципу диспозитивності є те, що: 1) виникнення, розвиток та припинення виконавчого провадження залежить від волі стягувача; він вправі самостійно обирати орган державної виконавчої служби чи приватного виконавця, до якого пред'являти виконавчий документ, самостійно обирати місце відкриття виконавчого провадження, у визначених законом випадках визначати можливі заходи примусового виконання рішення; вправі припинити виконавче провадження шляхом подання заяви про повернення йому виконавчого документа або ж відмовитися від примусового виконання рішення; виключно від стягувача залежить вирішення питання щодо заміни боржника у виконавчому провадженні; 2) розвиток та припинення виконавчого провадження залежить від волі боржника; боржник впродовж усього часу примусового виконання рішення не позбавлений можливості виконати рішення добровільно частково або повністю; 3) сторони виконавчого провадження вправі упродовж процесу примусового виконання рішення укласти мирову угоду;

13. Принцип диспозитивності у виконавчому провадженні – це визначена законодавством про виконавче провадження основна засада виконавчого провадження, згідно з якою сторони виконавчого провадження вільно, на власний розсуд, здійснюють процесуальні права, спрямовані на виникнення, розвиток або припинення виконавчого провадження в межах,

дозволених законом і в установленому законодавством про виконавче провадження порядку.

14. Принцип розумності строків виконавчого провадження визначає вимогу, що як і строки, визначені законом, так і ті строки, які визначені виконавцем, повинні бути розумними. Встановлені законом строки апріорі визнаються такими, що є розумними. Визначення ж розумного строку виконавцем є його дискреційним повноваженням та може бути предметом оскарження у судах.

15. Принцип обов'язковості виконання рішень полягає в тому, що: 1) рішення, які не виконуються боржником добровільно, підлягають примусовому виконанню; 2) примусове виконання рішення не обмежується будь-якими строками, а пред'явлення стягувачем рішення до примусового виконання можливе допоки воно не буде виконане реально; 3) він не обмежується виключно судовими рішеннями, а поширює свою дію на усі рішення, які виконуються органами та особами примусового виконання рішень.

16. Принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями знаходить свій прояв у положеннях законодавства щодо: 1) особливостей накладення арешту на майно боржника, який накладається у розмірі суми стягнення з урахуванням виконавчого збору, витрат виконавчого провадження, штрафів та основної винагороди приватного виконавця на все майно боржника або на окремі речі; 2) заборони виконавцю накладати арешт та звертати стягнення на майно, на яке не може бути звернено стягнення; 3) умов застосування окремих заходів примусового виконання рішень та переходу виконавця з одного заходу примусового виконання рішень на інший.

17. До розуміння принципу співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями слід застосовувати широкий підхід. При формулюванні змісту та сутності цього принципу не достатньо акцентувати

увагу лише на тих положеннях, які спрямовані на захист прав боржника. Принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями вимагає від виконавця також і застосування тих заходів примусового виконання рішень, які були б реальними та такими, які здатні призвести до фактичного виконання рішення, тобто ця засада повинна сприяти виконанню рішення.

18. Важливою складовою принципу забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців є забезпечення рівності сторін виконавчого провадження у можливості скористатися законно визначеними способами оскарження. Положення щодо заборони боржнику оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність державних чи приватних виконавців в адміністративному порядку є дискримінаційним.

19. Проблему зловживань, які існували у зв'язку з оскарженням боржником дій державного виконавця та які були спрямовані на затягування виконання рішення, можна вирішити шляхом передбачення у Законі України «Про виконавче провадження» більш чітких або ж навіть спеціальних правил розгляду начальником відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, скарги боржника, встановленням дієвої відповідальності начальника відділу за несвоєчасний та неоперативний розгляд скарги боржника, передбаченням положення про не зупинення вчинення виконавчих дій на час розгляду скарги.

20. Принципом виконавчого провадження, який не закріплений прямо у законодавстві, є принцип недоторканість мінімуму майна, необхідного для існування боржника та членів його сім'ї. Зміст цього принципу складає: 1) законодавче визначення переліку майна, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами; 2) встановлені законодавством гарантії боржника щодо отримання ним заробітної плати, яка й повинна забезпечити фізичне існування боржника та членів його сім'ї; 3) встановлені законодавством особливості звернення стягнення на єдине житло боржника; 4)

встановлені законодавством на час воєнного стану гарантії боржнику здійснювати видаткові операції з поточного рахунку.

21. Принципом виконавчого провадження, який не закріплений прямо у законодавстві, є принцип використання цифрових технологій у виконавчому провадженні. Під принципом використання цифрових технологій у виконавчому провадженні слід розуміти основну zásadu виконавчого провадження, згідно з якою учасники виконавчого провадження застосовують засоби комп'ютерної та іншої електронно-обчислювальної техніки, програмного забезпечення, інформаційно-комунікаційних мереж та інших цифрових засобів з метою збирання, фіксації, обробки, зберігання та поширення правової інформації у виконавчому провадженні, а також створення у виконавчому провадженні документів в електронній формі.

22. Сформовано такі пропозиції по вдосконаленню законодавства:

- частину 3 статті 4 Закону «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» викласти в такій редакції: «3. До професійної таємниці належить інформація, що стала відома державному виконавцю, приватному виконавцю, помічнику приватного виконавця, особі, яка перебуває у трудових відносинах з приватним виконавцем, у зв'язку із здійсненням професійної діяльності.

Обов'язок зберігати професійну таємницю поширюється на особу і після її звільнення з посади державного виконавця чи припинення діяльності приватного виконавця, помічника приватного виконавця.

Приватний виконавець зобов'язаний забезпечити умови, що унеможливлють доступ сторонніх осіб до професійної таємниці або її розголошення.

Державний виконавець, приватний виконавець можуть надавати іншим особам інформацію, що містить професійну таємницю, виключно у випадках і порядку, передбачених законом».

- Закон «Про виконавче провадження» доповнити статтею 13-1 такого змісту:

«Стаття 13-1. Строки здійснення виконавчого провадження.

1. Виконавець зобов'язаний вчинити усі можливі та необхідні виконавчі дії з виконання рішення протягом шести місяців з дня винесення постанови про відкриття виконавчого провадження, а з виконання рішення немайнового характеру – у двомісячний строк. Строк здійснення виконавчого провадження не включає час відкладення проведення виконавчих дій та зупинення вчинення виконавчих дій. Для виконання зверненого виконавчого провадження цей строк обчислюється з дня приєднання до такого виконавчого провадження останнього виконавчого документа».

- Кодекс про адміністративні правопорушення України доповнити новою статтею 188-16 в такій редакції:

«Стаття 188-16. Невиконання виконавчого документа, виданого несудовими органами чи посадовими особами.

1. Умисне невиконання виконавчого документа, виданого несудовими органами чи посадовими особами -

тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративний арешт на строк до п'яти діб.

2. Ті самі дії, вчинені службовою особою, -

тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб».

- частину 1 статті 2 Закону «Про виконавче провадження» доповнити пунктом 10 такого змісту: «10) використання цифрових технологій».

- виключити пункт 4 частини 1 статті 46 Закону «Про виконавче провадження», а пункт 5 частини 1 статті 46 Закону вважати пунктом 4.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
2. Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 02.06.2016 №1403-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
3. Словник іншомовних слів; за ред. О. С. Мельничук. К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1974. 775 с.
4. Загальна теорія права: підручник / М.І.Козюбра, С.П.Погребняк, О.В.Цельєв, Ю.І Матвєєва; за заг. ред. М.І.Козюбри. Київ: Ваїте, 2015. 392 с.
5. Колодій А.М. Конституція і розвиток принципів права України (питання методології): автореф. ... док. юр. наук: 12.00.02. К.: 1999. 39 с.
6. Старчук О.В. Щодо поняття принципів права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 40-43.
7. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навчальний посібник. 9-те вид. зі змінами. Львів: Край, 2007. 192 с.
8. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник. Київ : Правова єдність, 2009. 520 с.
9. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.
10. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
11. Гук Б.М. Проблеми дефініції поняття виконавчого провадження. *Університетські наукові записки*. 2009. №1. С.101-106.

12. Факас І. Б. Конституційно-правові принципи організації та діяльності судів загальної юрисдикції в Україні : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.02; Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2009. 17 с.
13. Грисюк В. В. Система принципів здійснення адвокатської діяльності. *Право і суспільство*. 2019. № 5. С. 24-30.
14. Малюга В.І., Михайленко О.Р. Принципи організації та діяльності прокуратури України : монографія. КНУТШ. Київ : Київ. ун-т, 2005. 130 с.
15. Обловацька Н.О. Принципи організації та діяльності нотаріату в Україні та Росії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія № 18. Економіка і право : зб. наук. пр. Київ, 2010. Вип. 9. С. 120-126.
16. Сергієнко Н.А. Адміністративно-правовий механізм виконавчого провадження: теорія і практика: дис.... докт. юрид. наук за спец.12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2023. 509 с.
17. Ільїна Ю. П. Доцільність законодавчого закріплення принципів виконавчого провадження в рамках реформування державної виконавчої служби України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 5. С.116-119
18. Білоусов Ю. В. Виконавче провадження : [навч. посіб.]. К. : Прецедент, 2005. 192 с.
19. Закон України «Про державну виконавчу службу» від 24.03.1998 №202/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
20. Закон України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 № 606-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606-14> (дата звернення: 15.05.2026).
21. Кулава М. Принципи державного регулювання діяльності органів ДВС та приватних виконавців. *Публічне урядування*. 2018. №3 (13). С. 71-80.

- 22.Мороз В.П. Адміністративно-правового забезпечення примусового виконання судових рішень в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук; 12.00.07. Дніпро, 2021. 513 с.
- 23.Проект Закону про виконавче провадження №3726 від 23.06.2020. URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69256 (дата звернення: 15.05.2026).
- 24.Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 № 1861-VI. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
- 25.Заворотько П.П. Процессуальные гарантии исполнения судебного решения. М.: Юрид. лит., 1974. 360 с.
- 26.Юков М.К. Теоретические проблемы системы гражданского процессуального права. Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Свердловск, 1982. 28 с.
- 27.Виконавче провадження : підручник / Н. Ю. Голубєва, І. В. Андронов, І. О. Бут, Н. В. Волкова, О. В. Воробйов ; Нац. ун-т "Одеська юридична академія" ; за ред. Н. Ю. Голубєва. Одеса : Фенікс, 2020. 459 с.
- 28.Демченко Ю.І. Принципи верховенства права та законності в системі принципів виконавчого провадження. *Харківський національний університет внутрішніх справ: 20 років у статусі національного* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2 берез. 2021 р.) / редкол.: В. В. Сокурєнко (голова), Д.В.Швець (заст. голови), О. М. Бандурка та ін.; упоряд. В.А.Греченко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021. 472 с. с.447-448
- 29.Калінін Р.С. Щодо принципів виконавчого провадження в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2014. Вип. 27 (2). С. 141–144.
- 30.Колесникова Е.В. Поняття та види принципів виконавчого провадження. *Цивілістична процесуальна думка.* 2018. №2. С.61-65

- 31.Гайченко А.В. Адміністративно-правові засади діяльності державних органів, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: дис. док. філософ. (081 Право). К., 2021. 195 с.
- 32.Шиман Є.О. Принципи виконавчого провадження: поняття та ознаки. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. №6. Ч.1 С.454-460. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.70>. (дата звернення: 15.05.2026).
- 33.Кройтор В. А. Виконавче провадження : навч. посіб. / В. А. Кройтор, М. М. Фролов, Н. М. Ясинок ; за ред. В. А. Кройтора. 2-е вид, доробл. і доповн. Х. : Еспада, 2005.
- 34.Новітнє вчення про тлумачення правових актів: навч. посіб. з курсу тлумач. правових актів для суддів, що проходять підвищення кваліфікації, і кандидатів на посади суддів, що проходять спеціальну підготовку / В. Г. Ротань, І. Л. Самсін, А.Г. Ярема [та ін.]; відп. ред., кер. авт. кол. В. Г. Ротань. Х.: Право, 2013. 434 с.
- 35.Шмаленя С. В. Особливості застосування аналогії права при вирішенні юридичних справ: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Запоріжжя, 2008. 238 с.
- 36.Постанова Верховного Суду від 28 травня 2019 року у справі №905/2458/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82294154> (дата звернення: 15.05.2026).
- 37.Колодій А.М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання) : дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 1998. 382 с
- 38.Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права. Елементарний курс. Видання третє. Харків : Одиссей, 2012. 432 с.
- 39.Фурса С.Я., Щербак С.В. Виконавче провадження в Україні: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2002. 480 с.
- 40.Гнатенко К.В. Власні принципи як критерій виокремлення галузі права соціального забезпечення. *Право і суспільство*. 2020. №6-2. Ч.2. С.9-14.

- 41.Саннікова М. Комплексні галузі права: до постановки питання. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 4. С. 59-64.
- 42.Верба-Сидор О. Б. Правосуб'єктність суду у виконавчому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 244 с.
- 43.Калінін Р.С. Про місце виконавчого провадження у системі права України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2014. № 9-1. С. 73–76.
- 44.Ігонін Р.В. Організаційно-правові засади діяльності суб'єктів виконавчого провадження: автореф. дис. ...канд. юрид. наук. Ірпінь, 2007. 22 с.
- 45.Лимарь І. В. Судовий контроль за виконавчим провадженням у цивільному процесі: дис... докт. філософії за спец. 081 Право». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2023. 259 с.
- 46.Комаров В.В., Бігун В.А., Баранкова В.В., Гусаров К.В. Курс цивільного процесу: підручник. Харків: Право, 2011. 1352 с.
- 47.Цивільне процесуальне право : підручник / І.С.Ярошенко, І.О.Ізарова, О. М.Єфімов, О.А.Ріссомахина та ін. Київ : КНЕУ, 2014. 519 с.
- 48.Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 №8073-X. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
- 49.Уварова О.О. Шляхи дослідження правозастосовної функції принципів права. *Форум права*. 2007. № 2. С.217-221. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2007_2_37 (дата звернення: 15.05.2026).
- 50.Шиман Є.О. Значення принципів виконавчого провадження для правової науки. *Період трансформаційних процесів в світовій науці: задачі та виклики*: збірник наукових праць з матеріалами VI Міжнародної наукової конференції, м. Полтава, 28 листопада, 2025 р. / Міжнародний центр

- наукових досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025. 872 с. С.289-293
- 51.Штефан М. Й., Омельченко М. П., Штефан С. М. Виконання судових рішень: Навчальний посібник. Київ, Юрінком Інтер, 2001. 320 с.
 - 52.Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. 624 с.
 - 53.Шуняков Г.І. Нормативні засади виконавчого провадження. *Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу*: матеріали міжн. наук.-практ. конф., м. Полтава, 19-20 квітня 2017 р. : у 3 т. Т. 3. К.: Університет «Україна, 2017. 474 с. URL: https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Electronni_naukovi_vidannya/Conf_Innovac_potencial_PIEP_17_T3.pdf#page=220 (дата звернення: 15.05.2026).
 - 54.Крупнова Л.В. Система виконавчого провадження в Україні: теоретико-правові та праксеологічні аспекти: дис...д-ра юрид.наук; 12.00.07. Київ, 2018. 455 с.
 - 55.Остафійчук Л.А. Спеціальні принципи виконавчого провадження. *Цивільне право і процес: витоки, здобутки та перспективи розвитку*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 18–19 грудня 2020 р. Київ : Київський регіональний центр, 2020. Ч. 2. 160 с. URL: https://ndi.academy/wp-content/uploads/KRC_conf_Dekabr_2020_CH_2_TSyvilne_pravo.pdf#page=129 (дата звернення: 15.05.2026).
 - 56.Мельтюхова Н.М. Закони та принципи державного управління. *Актуальні проблеми державного управління*. 2009. №1. С. 42–50.
 - 57.Спектор А.С. Принципи стадії відкриття виконавчого провадження. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. №3. Частина 2. С. 237-244.

58. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
59. Федорченко Р.А. Характеристика принципів виконавчого провадження. *Журнал східноєвропейського права*. 2023. № 113. С. 80-85
60. Кравченко А.І. Принципи виконавчого провадження. *Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 21-22 травня 2015 р. / За ред.: А. М. Куліша, М. М. Бурбики, О. М. Резніка. Суми: СумДУ, 2015. С. 124-127.*
61. Постанова Верховного Суду від 22.02.2023 року у справі № 203/798/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109210872> (дата звернення: 15.05.2026).
62. Постанова Верховного Суду від 07 листопада 2022 року у справі № 450/4257/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107556540> (дата звернення: 15.05.2026).
63. Сосой В.А. Правове регулювання принципів виконавчого процесу. *Правові горизонти*. 2017. №2 (15). С.163- 166
64. Макушев П.В., Лясковець О.В. До питання принципів діяльності Державної виконавчої служби України. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 147-155
65. Мальський М. М. Принципи транснаціонального виконавчого процесу. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 188-195.
66. Мальський М. М. Принципи виконавчого процесу та їх аналіз через призму практики Європейського Суду з прав людини. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. №8. С.154–157.

- 67.Соване С. Принципи організації та діяльності державної виконавчої служби України URL: [http://www. dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_01](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_01). (дата звернення: 15.05.2026).
- 68.Перепелиця А.І. Організаційно-правові засади діяльності державної виконавчої служби в Україні: автореф. дис.. канд. юрид. наук. Ірпінь., 2005. 16 с.
- 69.Головатий С.П. Верховенство права: юридичний принцип, який в Україні офіційно визнано та який має діяти. *Українське право*. 2006. №1. С. 85–90
- 70.Колодій А.М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 42–46.
- 71.Петришин О.В. Верховенство права в системі правового регулювання суспільних відносин. *Право України*. 2010. № 3. С. 24–34
- 72.Рішення Конституційний Суд України від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018 у справі у справі за конституційними поданнями 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців тринадцятого, чотирнадцятого пункту 32 розділу I Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи" та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення абзацу першого підпункту 164.2.19 пункту 164.2 статті 164 Податкового кодексу України (справа про оподаткування пенсій і щомісячного довічного грошового утримання). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-18> (дата звернення: 15.05.2026).
- 73.Рішення Конституційного Суду України від 20 червня 2019 року № 6-р/2019 у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів». URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-19> (дата звернення: 15.05.2026).

- 74.Портнов А.В. Зміст принципу верховенства права та його реалізація в діяльності Конституційного Суду України. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 2 (7). С. 64–67.
- 75.Довгерт А.С. Дія принципу верховенства права у сфері приватного права. *Університетські наукові записки*. 2007. № 2 (22). С. 83–89.
- 76.Сібільов Д. М. Принципи законності та верховенства права у виконавчому провадженні: ідеологічні аспекти їх реалізації. *Вісник Академії правових наук України* : зб. наук. пр. Харків, 2012. № 1. С. 118–126.
- 77.Фурса С.Я., Фурса Є.І. Концепції щодо реформування законодавства України про виконавче провадження // Виконавчий процес: теорія і практика. Концепції вчених з удосконалення законодавства про виконавче провадження. Монографія. / за заг. ред. докторки юридичних наук, професорки, заслуженої юристки України Фурси С.Я. Київ : Алерта 2023. 448 с. С.11-52.
- 78.Теорія держави та права / за заг. ред. О.Є. Гіди. Київ: ФОП О.С. Ліпкан, 2011. 576 с.
- 79.Закон України «Про виконавче провадження», Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» : Науково-практичний коментар / за заг. ред. д.ю.н, професора, академіка Академії наук вищої школи України М. М. Ясинка. К.: Алерта, 2019. 504 с.
- 80.Болюх В. В. Принцип законності у виконавчому провадженні. *Цивілістична-процесуальна думка*. 2016. №4. С. 34–37.
- 81.Фуфалько Т. М. Обмеження дискреційних повноважень як складова принципу пропорційності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 52–59.

- 82.Бондаренко О. М. Дискреція та оціночні поняття в кримінальному судочинстві. *Адвокат*. 2009. № 3 (102). С. 23–25.
- 83.Постанова Верховного Суду від 07 липня 2021 року у справі №761/13085/14-ц. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=98482976&red=100003b1c2076082c01f1e97dd4ac8de51189b&d=5> (дата звернення: 15.05.2026).
- 84.Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 у справі №1-33/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04/conv> (дата звернення: 15.05.2026).
- 85.Шелевер Н. В. Особливості реалізації принципу справедливості під час виконання судових рішень. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 5. С. 17–21. DOI: <https://doi.org/10.15421/392193> (дата звернення: 15.05.2026).
- 86.Француз І.Г. Теоретико-правові аспекти примусового виконання судових рішень в Україні: дис... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.01. ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», Київ, 2018. 221 с.
- 87.Щербак С. В. Принципи виконавчого процесу України: сучасний стан, генеза та перспективи розвитку. *Eurasian Academic Rese.* 2017. № 12. С. 110–116.
- 88.Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
- 89.Рішення Конституційним Судом України від 15 травня 2019 року у справі за конституційною скаргою Хліпальської Віри Василівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини

- другої статті 26 Закону України «Про виконавче провадження» (щодо забезпечення державою виконання судового рішення). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-19> (дата звернення: 15.05.2026).
- 90.П'ятницький А.В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації заходів примусового виконання судових рішень в Україні: дис... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.07. Суми: Сумський державний університет, 2018. 225 с.
- 91.Шматко Є.В. Поняття та сутність основоположних принципів діяльності органів державної виконавчої служби та приватних виконавців. *Молодий вчений*. 2020. №8. С.78-84.
- 92.Постанова Верховного Суду від 18 січня 2021 року у справі №587/1362/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94296933#> (дата звернення: 15.05.2026).
- 93.Кодекс професійної етики приватних виконавців України, затверджений рішенням 3'їзду приватних виконавців України № 7 від 26.10.2021.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0007943-21> (дата звернення: 15.05.2026).
- 94.Кройтор В.А. Принципи цивільного судочинства та їх система: проблеми сучасної теорії і практики : монографія. Харків : Право, 2020. 672 с.
- 95.Цегеля В.В. Засади виконавчого провадження як гарантія захисту прав учасників виконавчого провадження. *Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів* : зб. наук. пр. / за ред. Ю. В. Білоусова. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2019. 296 с. С.8-16
- 96.Гришко О. М. Адміністративно-правовий статус органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 253 с.
- 97.Снідевич О.С. Відкритість як засада побудови виконавчої процесуальної форми. *Право і суспільство*. 2019. №3. С.124-128

- 98.Постанова Верховного Суду від 08 вересня 2021 року у справі №826/7243/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99459223> (дата звернення: 15.05.2026).
- 99.Турканова В.І. Відкрите і гласне виконання судових рішень в Україні в світлі практики Європейського суду з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2019. №2. С.255-261.
100. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 15.05.2026).
101. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
102. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
103. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
104. Снідевич О.С. Гласність як засада побудови виконавчої процесуальної форми. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Спецвипуск. С.72-75.
105. Науменко О. Загальні принципи примусового виконання рішень господарських судів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2010. Вип. 85. С. 97–101
106. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 15.05.2026).

107. Ісарєва В.Ю. Порівняльний аналіз законодавчо закріплених принципів виконавчого провадження та цивільного процесу. *Збірник тез доповідей учасників 79-ї звітної конф. Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*. Секція економічних і правових наук (27-28 квіт. 2023 р., м. Одеса) / відп. ред. О. В. Побережець; ред. кол.: А. Л. Святошнюк, Т. В. Степанова та ін. – Одеса : Олді+, 2023. С.58-61
108. Шиман Є.О. Гласність та відкритість як принцип виконавчого провадження. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Випуск 2 (55). С.43-47. DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v2.2024.9> (дата звернення: 15.05.2026).
109. Гентош Р. Є. Диспозитивність - міжгалузевий принцип процесуального права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Право*. 2018. Т. 1. Вип. 52. С. 13-16.
110. Неклеса Ю. В. Принцип диспозитивності цивільного процесуального права: проблеми дефініції. *Форум права*. 2010. № 3. С. 305-311.
111. Котуха О.С., Гентош Р.Є. Диспозитивність – принцип захисту суб'єктивних прав. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2018. Вип. 7. С. 52–60.
112. Шутенко О.В. Проблеми диспозитивності у виконавчому провадженні. *Інститут приватних виконавців: актуальні проблеми практики* : матеріали круглого столу, присвяченого сучасним питанням діяльності приватних виконавців в Україні (м. Харків, 15 червня 2021 р.) / за заг. ред. проф. К. В. Гусарова. Харків : ТОВ «Оберіг», 2021. 94 с. С.87-89
113. Артеменко І. А. Громадські об'єднання як учасники судового адміністративного процесу: права та обов'язки. *Право і суспільство*. 2013. №6. С. 136-140.

114. Кодекс адміністративного судочинства : наук.-практ. коментар України / [О. М. Пасенюк, О. Н. Панченко, В. Б. Авер'янов та ін.] ; за заг. ред. О. М. Пасенюка. К. : Юрінком Інтер, 2009. 704 с.
115. Щербак С.В. Реалізація диспозитивних засад у виконавчому процесі. *Цивілістична процесуальна думка*. 2017. №3. С. 49-51.
116. Постанова Верховного Суду від 30 липня 2021 року у справі № 2-179/11. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98671937> (дата звернення: 15.05.2026).
117. Снідевич О.С. Правове регулювання зведеного виконавчого провадження у законодавстві України про виконавче провадження. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. №2. Ч.2. С.77-80.
118. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції з організації примусового виконання рішень» від 02.04.2012 № 512/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0489-12#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
119. Наказ Міністерства юстиції України від 09.12.2019 № 3940/5 «Про внесення зміни до Інструкції з організації примусового виконання рішень». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1229-19#n6> (дата звернення: 15.05.2026).
120. Бондар І.В., Малярчук Л.С., Бондар А.А. Обов'язок перевірки місця проживання (перебування) боржника при відкритті виконавчого провадження: проблеми теорії та практики. *Право і суспільство*. №2024. №1. Т.1. С. 42-48
121. Дьордай В.І., Фенич Я.В. Деякі особливості здійснення виконавчих проваджень у період правового режиму воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. Вип. 83(3). С. 317-322.

122. Постанова Верховного Суду від 22 травня 2024 року у справі №0818/9572/2012. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119367838> (дата звернення: 15.05.2026).
123. Снідевич О.С. Відсутність інформації про рахунки стягувача як перешкода у добровільному виконанні рішення суду боржником. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (27 жовтня 2023 р., Чернівці) / редкол.: О.В. Щербанюк та ін. - Чернівці: 2023. С.345-348.*
124. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень» від 21.11.2024 р. № 4094-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4094-20>. (дата звернення: 15.05.2026).
125. Хотинська-Нор О.З., Малярчук Л.С. Добровільне, самостійне та примусове виконання рішення: актуальні питання розмежування. *Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 3. С.183-186*
126. Фурса С. Я., Фурса Є.І. Теорія виконавчого процесу та її понятійний апарат. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2021. Вип. 64. С. 346-351.*
127. Сібільов Д.М. Мирова угода у виконавчому провадженні. Процесуальні аспекти виконання судових рішень. *Право і безпека. 2012. № 2 (44). С. 191-194.*
128. Селіванов О. Мирова угода у виконавчому провадженні. *Право України. 2023. №4. С.124-136.*
129. Постанова Верховного Суду від 30 вересня 2020 року у справі № 753/16296/14-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92566561> (дата звернення: 15.05.2026).
130. Ткаченко М.О. Мирова угода і примирні процедури в цивілістичному процесі. дис... доктор. філос. у галузі 081 «Право». К., 2020. 248 с.

131. Шиман Є.О. Принцип диспозитивності у виконавчому провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №9. С.150-153. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-9/35>. (дата звернення: 15.05.2026).
132. Білоусов Ю.В. Поняття, призначення та класифікація строків у виконавчому провадженні. *Університетські наукові записки*. 2016. №1. С. 64-79.
133. Рішення ЄСПЛ від 12 березня 2009 року у справі «Воскобойник проти України», заява № 39874/05. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_468#Text (дата звернення: 15.05.2026).
134. Виконавчий процес: теорія і практика. Концепції вчених з удосконалення законодавства про виконавче провадження. Монографія. / за заг. ред. докторки юридичних наук, професорки, заслуженої юристки України Фурси С.Я. Київ : Алерта 2023. 448 с.
135. Рішення Європейського суду з прав людини від 10.06.2021р. у справі «Безрученков та інші проти України» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g25. (дата звернення: 15.05.2026).
136. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12.09.2019 р. у справі №9901/120/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84941706>. (дата звернення: 15.05.2026).
137. Тацій Л.В. Категорія «розумний строк» в адміністративному судочинстві: поняття та правова природа. *Публічне право*. 2014. № 1 (13). С. 36–41.
138. Берназюк Я.О. Поняття «розумні строки» в адміністративному судочинстві. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2018. Вип. 4. С. 149–157
139. Сакара Н.Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: монографія. Харків: Право, 2010. 256 с.

140. Лужанський О.С. Принцип розумності строків виконавчого провадження. *Цивілістична процесуальна думка*. 2016. № 4. С. 42-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tsprv_2016_4_12 (дата звернення: 15.05.2026).
141. Молявко О.М. Мораторій. Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова ред.,) та ін.] К. : «Укр. Енцикл.», Т. 3 : К–М. 2001. С. 570.
142. Малярчук Л.С., Снідевич О.С. Мораторій на звернення стягнення на активи акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування (конституційно-правовий аспект). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №1. С.144-148.
143. Хотинська-Нор О.З., Малярчук Л.С., Снідевич О.С. Окремі аспекти конституційності зупинення виконавцем вчинення виконавчих дій у виконавчому провадженні. *Юридичний вісник*. 2025. №3. С.162-169.
144. Ухвала Велика Палата Верховного Суду від 04 листопада 2021 року у справі №908/1525/16: URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919172> (дата звернення: 15.05.2026).
145. Постанова Верховного Суду від 15 липня 2021 року у справі №873/5/21 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98513185> (дата звернення: 15.05.2026).
146. Блажівська Н. Мораторій на звернення стягнення на майно боржника в законодавстві України та в практиці ЄСПЛ. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 5-9.
147. Виконавче провадження : навч. посіб. (у схемах і таблицях) (електронне видання) / Ю. М. Юркевич, О. Б. Верба-Сидор, Н. М. Грабар та ін.; за ред. канд. юрид. наук, доц. О. Б. Верби-Сидор. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 600 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3221/1/ВиконвПровадж_5-10-2020_БІБЛ%20%281%29.pdf (дата звернення: 15.05.2026).

148. Іщенко Д.Ю. Інструменти діяльності приватних виконавців у системі права України: дис.... док. філос. 081. Право. Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київ, 2023. 291 с.
149. Шиман Є.О. Щодо системи принципів виконавчого провадження. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (27 жовтня 2023р., Чернівці) / редкол.: О.В. Щербанюк та ін. - Чернівці: 2023. 666 с. С.365-368*
150. Черненко І.В. Правові гарантії забезпечення виконання судового рішення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Том 1 №87. С.311-316.*
151. Щупаківський Р. В. Загальні принципи права та їх значення для адміністративно-телекомунікаційного права. *Держава та регіони. Серія «Право». 2019. № 4. С. 123–128.*
152. Галіахметов, І. А. Загальноправові принципи в нормах муніципального права України. *Науковий вісник Ужгородського університету : серія: Право. в 2-х ч. / голов. ред. Ю.М. Бисага. Ужгород : Ліра, 2011. Вип. 15. Ч.1. С. 101–105.*
153. Хотинська-Нор О.З. Обов'язковість судових рішень як конституційна засада судочинства України [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Судоустрій; прокуратура та адвокатура; Акад. адвокатури України. Київ, 2006. 195 с.
154. Городовенко В. Принцип обов'язковості судового рішення. *Питання судоустрою. 2012. № 68. С. 160-176*
155. Андронов І.В. Обов'язковість судових рішень в цивільному судочинстві. *Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні : матеріали "круглого столу" (м. Одеса, 16 трав. 2015 р.). Одеса : Фенікс, 2015. С. 15-18.*
156. Шиман Є.О. Принцип обов'язковості виконання рішень у виконавчому провадженні. *Сучасні виклики та актуальні проблеми*

- судової реформи в Україні*: Матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (31 жовтня 2024 р., Чернівці) / редкол.: О.В. Щербанюк та ін. Чернівці: 2024. 762 с. С.433-437.
157. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2729> (дата звернення: 15.05.2026).
158. Налуцишин В.В. Кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення за законодавством України та держав Європейського Союзу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів, 2019. 219 с.
159. Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» від 05.06.2012 № 4901-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
160. Виконання судових рішень. URL: <https://www.treasury.gov.ua/diyalnist/vikonannya-sudovih-rishen> (дата звернення: 15.05.2026).
161. Ефективність системи примусового виконання рішень у 2024 році: аналітика, цифри, тенденції. URL: <https://uba.ua/ukr/news/efektivnst-sistemi-primusovogo-vikonannja-rshen-u-2024-roc-analtika-cifri-tendenci> (дата звернення: 15.05.2026).
162. Майданик Р. Пропорційність (співмірність) і право власності: доктрини і судова практика. *Право власності: європейський досвід та українські реалії*: зб. доповідей та матер. міжнарод. науково-практ. конфер. (Київ, 22-23 жовт. 2015 р.). Київ: Верховний суд України, 2015. С. 111–113.
163. Малярчук Л.С. Забезпечення реального виконання рішення: реалізація та кореляція заходів. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: Матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (27

- жовтня 2023р., Чернівці) / редкол.:О.В. Щербанюк та ін. Чернівці: 2023. 666 с. С.299-304.
164. Шевчук К.П. Принцип співмірності у виконавчому провадженні. *Цивілістична процесуальна думка*. 2016. № 4. С. 48-51
 165. Макушев П. В. Державна виконавча служба в Україні: адміністративно-правове дослідження : дис. д-ра юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя : Запорізький національний університет. 2017. 484 с.
 166. Гришко О.М. Гармонізація законодавства України у сфері примусового виконання судових рішень та рішень інших органів із законодавством Європейського Союзу. *Наука і правоохорона*. 2017. № 4. С. 78–83.
 167. Шиман Є.О. Принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями у виконавчому провадженні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія Право. 2024. Випуск 83. Ч.1. С. 277-282. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.41>
 168. Бевзенко В.М. Особливості оскарження адміністративних актів державної виконавчої служби. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2011. № 2 (4). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11bvmdvs.pdf>. (дата звернення: 15.05.2026).
 169. Смокович М.І. Оскарження в адміністративних судах рішень, дій або бездіяльності державної виконавчої служби. *Часопис Нац. ун-ту «Острозька академія»*. Серія «Право». 2012. № 1 (5). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12smidvs.pdf>. (дата звернення: 15.05.2026).
 170. Рішення Європейського суду з прав людини від 19 березня 1997 року у справі «Горнсбі проти Греції» (Case of Hornsby v. Greece). URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_079/conv (дата звернення: 15.05.2026).

171. Дяченко С.В., Михалик М.І. Особливості виконавчого провадження в справах про повернення майна. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №5. С.72-75.
172. Щербак С.В. Адміністративно-правове регулювання виконавчого провадження в Україні: автореф. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.07; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. К., 2002. 16 с.
173. Солоха О. Проблеми оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал суду у цивільних справах: прикладний аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3 (124). С. 312-318
174. Чумак О.О. Адміністративно-правові засади діяльності Державної виконавчої служби в Україні в умовах реформування органів виконавчої влади: дис...д-ра юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2016. 484 с.
175. Шиман Є.О. Принцип забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців у виконавчому провадженні. *Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини* (м. Київ, 5 грудня 2024 року). Київ: ДНДІ МВС України, 2024. 371 с. С.363-366
176. Загорулько Є.Є. Оскарження рішень і дій органів державної виконавчої служби, пов'язаних із застосуванням заходів адміністративного примусу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2016. Випуск 40. Том 2. С.18-22.
177. Сушко Л. П. Організаційно-правові засади здійснення судового контролю в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07.

Національний університет біоресурсів і природокористування України.
Київ, 2009. 22 с.

178. Авер'янов В. Б. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Факти, 2003. 384 с.
179. Лантух Я.В. Система процедур захисту суб'єктивних прав, свобод, законних інтересів учасників виконавчого провадження у порядку цивільного судочинства. *Право і суспільство*. 2024. №3. С.72-77.
180. Хребтова А.А. Особливості процесуальних форм контролю за виконанням судового рішення в адміністративному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №3. С.378-380.
181. Кракан Р.О. Повноваження суду щодо контролю за діяльністю виконавців *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 05. Ч.1. С.215-219.
182. Постанова Верховного Суду від 01 жовтня 2025 року у справі №497/2150/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130793106>
183. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Судовий контроль за виконанням судових рішень і нагляд за діяльністю виконавців згідно Рекомендацій Європейської комісії з ефективності правосуддя: доцільність законодавчих новел та наукові концепції. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. №5. С.321-327.
184. Рекомендації Rec (2003) 17 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо примусового виконання, ухвалені Комітетом Міністрів Ради Європи на 851 засіданні заступників міністрів 9 вересня 2003 року. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rec_2003_17_2003_09_09.pdf (дата звернення: 15.05.2026).

185. Чи можуть за кредити забрати єдине житло? URL: <https://www.pic.kiev.ua/dolg-po-kreditu/mogut-li-zabrat-edinstvennoe-zhile-za-dolgi> (дата звернення: 15.05.2026).
186. Чи можуть забрати житло за борги? URL: <https://digitallaw.com.ua/chy-mozhut-zabraty-zhytlo-za-borgy/> (дата звернення: 15.05.2026).
187. Роз'яснення Мін'юсту щодо ситуації зі стягненням житла в рахунок боргів за комунальні послуги. URL: <https://www.pay.vn.ua/articles/287> (дата звернення: 15.05.2026).
188. Закон України «Про внесення зміни до розділу XIII "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про виконавче провадження" від 15.03.2022 № 2129-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2129-20#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
189. Сівовна Ю. Особливості виконання судових рішень під час воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211538_osoblivostvikonannya-sudovikh-rshen-pd-chas-vonnogo-stanu (дата звернення: 15.05.2026).
190. Шелевер Н.В., Лазур Я.В., Гербут В.С. Проблемні питання виконавчого провадження під час дії воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №2. С. 652-655.
191. Малярчук Л.С. Повернення виконавчого документа: глухий кут чи нові можливості? *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С.109-112
192. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану» від 11.04.2023 № 3048-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3048-20#n40> (дата звернення: 15.05.2026).

193. Берназюк О. О. Проблема наукового визначення поняття цифрових технологій у праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2017. Вип. 47(2). С. 83-86.
194. Гетманцев М.О. Електронне судочинство: порівняльний аналіз цивільного і господарського процесуального законодавства. *Приватне право і підприємництво*. 2020. Вип. 20. С. 40-52. <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2020.20.8> (дата звернення: 15.05.2026).
195. Кожевнікова А.В. Електронні технології у цивільному та виконавчому процесі в умовах сталого розвитку: дис. докт. філос.: 081; Сумський національний аграрний університет. 2024. 224 с.
196. Лимарь І. В. Реформа системи виконання судових рішень: передумови та перспективи розвитку. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 143. С. 90–98. DOI: 10.21564/2414-990x.143.143333. (дата звернення: 15.05.2026).
197. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо цифровізації виконавчого провадження №9363 від 07.06.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/42073> (дата звернення: 15.05.2026).
198. Законопроект №9363: цифрова революція виконавчого провадження чи латання законодавчих дірок – блог Андрія Авторгова. URL: <https://pravo.ua/zakonoproekt-9363-tsyfrova-revoliutsiia-vykonavchoho-provazhennia-chy-latannia-zakonodavchych-dirok-bloh-andriia-avtorhova/> (дата звернення: 15.05.2026).
199. № 9363 від 07.06.2023 Проект Закону "Про внесення змін до деяких законів України щодо цифровізації виконавчого провадження" URL: <https://nabu.ua/ru/9363-vid-07062023-proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do.html> (дата звернення: 15.05.2026).
200. Немає автоматичного включення до реєстру боржників без суду – Мін'юст про законопроект №9363. URL: <https://7eminar.ua/news/8298->

- nemaje-avtomatichnogo-vklyucennya-do-rejestru-borznikiv-bez-sudu-minyust-pro (дата звернення: 15.05.2026).
201. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку виконання судових рішень, рішень інших органів та цифровізації окремих етапів виконавчого провадження» від 07.04.2026 № 4833-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4833-20#n97> (дата звернення: 15.05.2026).
202. Пояснювальна записка до проекту Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення виконавчого провадження через цифровізацію. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/41cf3856-7db6-4994-b7e9-c41f5015933b> (дата звернення: 15.05.2026).
203. Виконавче провадження в «цифрі»: стан та перспективи обговорили на фаховій дискусії. <https://unba.org.ua/news/9736-vikonavche-provadzheniya-v-cifri-stan-ta-perspektivi-obgovorili-na-fahovij-diskusii.html> (дата звернення: 15.05.2026).
204. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
205. Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
206. Наказ Державної судової адміністрації України та Міністерства юстиції України від 14.06.2022 №177/2370/5 «Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр виконавчих документів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0177750-22#Text> (дата звернення: 15.05.2026).

207. Наказ Міністерства юстиції України від 05.08.2016 № 2432/5 «Про затвердження Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1126-16#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
208. Наказ Міністерства юстиції України від 16.04.2019 №1203/5 «Про затвердження Порядку автоматизованого арешту коштів/електронних грошей боржників на рахунках/електронних гаманцях, відкритих надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків, емітентами електронних грошей». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0399-19#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
209. Сергієнко Н.А. Диджиталізація виконавчого провадження: стан справ в Україні, іноземний досвід та шляхи вдосконалення національного законодавства. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. №11 (25). 276-292.
210. Моніторинговий звіт 2023 / Міністерство юстиції України. Директорат правосуддя та кримінальної юстиції / за відпов. ред. О. М. Олійника. Київ, 2024. 383 с. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2024/02/27/20240227165717-86.pdf> (дата звернення: 15.05.2026).
211. Котвяковський Ю.О., Лук'янченко Д.В. Законодавчі основи електронного виконавчого провадження: теоретичний та практичний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №2. С.126-129. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/28> (дата звернення: 15.05.2026).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА
ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ*Статті у наукових фахових виданнях України*

1. Шиман Є. О. Принцип диспозитивності у виконавчому провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 150–153. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-9/35>
2. Шиман Є. О. Принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями у виконавчому провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2024. Вип. 83. Ч. 1. С. 277–282. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.41>
3. Шиман Є. О. Гласність та відкритість як принцип виконавчого провадження. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Вип. 2(55). С. 43–47. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v2.2024.9>
4. Шиман Є. О. Принципи виконавчого провадження: поняття та ознаки. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 6. Ч. 1 С. 454–460. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.70>

Матеріали апробаційного характеру

5. Шиман Є. О. Щодо системи принципів виконавчого провадження. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 27 жовтня 2023 р.) / редкол.: О. В. Щербанюк та ін. Чернівці, 2023. С. 365–368.
6. Шиман Є. О. Принцип обов'язковості виконання рішень у виконавчому провадженні. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 31 жовтня 2024 р.) / редкол.: О. В. Щербанюк та ін. Чернівці, 2024. С. 433–437.

7. Шиман Є. О. Принцип забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних чи приватних виконавців у виконавчому провадженні. Збірник матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини (м. Київ, 5 грудня 2024 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2024. С. 363–366.

8. Шиман Є. О. Значення принципів виконавчого провадження для правової науки. *Період трансформаційних процесів в світовій науці: задачі та виклики*: зб. наук. праць з матер. VI Міжнар. наук. конф. (м. Полтава, 28 листопада 2025 р.). Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025. С. 289–293.
DOI: <https://doi.org/10.62731/mcnd-28.11.2025>

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

**Ректор
ВНЗ «Національна академія управління»
доктор економічних наук, професор
Сергій ЄРОХІН**

Гравця 2026 року

АКТ

**про впровадження результатів наукового дослідження
Шимана Євгена Олександровича на тему
«Принципи виконавчого провадження в Україні»
у освітній процес ВНЗ «Національна академія управління»**

Комісія у складі: декана юридичного факультету, к.ю.н., доцента Н.О. Веселовської, завідувача кафедри теорії та історії держави і права, д.ю.н., д.е.н. А.В. Чуба, начальника відділу якості освіти К.В. Дашевської склали даний акт про те, що розроблені за результатами дисертаційної роботи Шимана Є.О. на тему: «Принципи виконавчого провадження в Україні» наукові висновки та пропозиції використовуються в освітньому процесі на денній та заочній формах здобуття освіти у ВНЗ «Національна академія управління» під час викладання дисциплін: Цивільне процесуальне право України», «Адміністративне право України», «Адміністративне судочинство в Україні». В якості рекомендованих джерел використовуються такі публікації автора:

1. Шиман Є.О. Принцип диспозитивності у виконавчому провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №9. С.150-153. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-9/35>.

- Шиман Є. О. Принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями у виконавчому провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2024. Вип. 83. Ч. 1. С. 277–282. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.41>

- Шиман Є. О. Гласність та відкритість як принцип виконавчого провадження. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Вип. 2(55). С. 43–47. <https://doi.org/10.32782/pyuv.v2.2024.9>

- Шиман Є. О. Принципи виконавчого провадження: поняття та ознаки. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 6. Ч. 1 С. 454–460. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.70>

Декан
к.ю.н., доцент

Наталія ВЕСЕЛОВСЬКА

Завідувач кафедри
д.ю.н., д.е.н.

Антон ЧУБ

Начальник відділу
якості освіти

Катерина ДАШЕВСЬКА

Проект

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України (щодо примусового виконання судових рішень і рішень інших органів)

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

І. У Кодексі України про адміністративні правопорушення (Відомості Верховної Ради УРСР, 1984 р., додаток до № 51, ст. 1122):

1) доповнити статтею 188¹⁶ такого змісту:

«Стаття 188¹⁶. Невиконання виконавчого документа, виданого несудовими органами чи посадовими особами

1. Умисне невиконання виконавчого документа, виданого несудовими органами чи посадовими особами, –

тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративний арешт на строк до п'яти діб.

2. Ті самі дії, вчинені службовою особою, –

тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб»;

2) у статті 221 після цифр «188¹⁴» доповнити цифрами «188¹⁶»;

3) пункт 1 частини першої статті 255 доповнити абзацом такого змісту: «державні та приватні виконавці (стаття 188¹⁶)».

ІІ. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Внести зміни до таких законів України:

1) у Законі України «Про виконавче провадження» (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 30, ст. 542 із наступними змінами):

частину першу статті 2 доповнити пунктом 10 такого змісту:

«10) використання цифрових технологій»;

доповнити статтею 13¹ такого змісту:

«Стаття 13¹. Строки здійснення виконавчого провадження

1. Виконавець зобов'язаний вчинити усі можливі та необхідні виконавчі дії з виконання рішення протягом шести місяців з дня винесення постанови про відкриття виконавчого провадження, а з виконання рішення немайнового характеру – у двомісячний строк. Строк здійснення виконавчого провадження не включає час відкладення проведення виконавчих дій та зупинення вчинення виконавчих дій. Для виконання зверненого виконавчого провадження цей строк обчислюється з дня приєднання до такого виконавчого провадження останнього виконавчого документа»;

пункт 4 частини першої статті 46 виключити.

У зв'язку із цим пункт 5 вважати пунктом 4;

2) частину третю статті 4 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 29, ст. 535 із наступними змінами) викласти в такій редакції:

«3. До професійної таємниці належить інформація, що стала відома державному виконавцю, приватному виконавцю, помічнику приватного виконавця, особі, яка перебуває у трудових відносинах з приватним виконавцем, у зв'язку із здійсненням професійної діяльності.

Обов'язок зберігати професійну таємницю поширюється на особу і після її звільнення з посади державного виконавця чи припинення діяльності приватного виконавця, помічника приватного виконавця.

Приватний виконавець зобов'язаний забезпечити умови, що унеможливають доступ сторонніх осіб до професійної таємниці або її розголошення.

Державний виконавець, приватний виконавець можуть надавати іншим особам інформацію, що містить професійну таємницю, виключно у випадках і порядку, передбачених законом».

3. Кабінету Міністрів України протягом трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом:

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

Голова

Верховної Ради України